

PROJEKTU UN KVALITĀTES VADĪBA

IEDZĪVOTĀJU NOVECOŠANĀS IETEKME UZ NĀKOTNES PRASMJU PIEDĀVĀJUMU LATVIJĀ

PĒTĪJUMS

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Rīga, 2013

Eiropas Sociālā fonda programmas „Cilvēkresursi un nodarbinātība” papildinājuma 1.3.1.7. aktivitātes „Darba tirgus pieprasījuma vidēja termiņa un ilgtermiņa prognozēšanas un uzraudzības sistēmas attīstība” projekta Nr.1DP/1.3.1.7.0/10/IPIA/NVA/001 „Darba tirgus pieprasījuma vidēja termiņa un ilgtermiņa prognozēšanas sistēmas attīstība” aktivitāte “Pētījumi darba tirgus jomā” pētījumu „PAR IEDZĪVOTĀJU NOVECOŠANĀS IETEKMI UZ NĀKOTNES PRASMJU PIEDĀVĀJUMU LATVIJĀ” veica SIA „Projektu un kvalitātes vadība” pētnieku grupa:

Pētnieku grupas vadītājs – Latvijas Universitātes (LU) profesors Edgars Kasalis. Viņam ir doktora grāds ekonomikas zinātnē un vairāk kā 20 gadu akadēmiskā un pētnieciskā darba pieredze LU, kā arī pieredze dažādos starptautiskos un vietējos zinātniski pētnieciskos projektos.

Pētījuma izstrādē piedalījās šādi atbildīgie pētnieki un izdalīti šādi galvenie aktivitāšu bloki:

LU asociētais profesors Edgars Brēķis

nepieciešamo datu noteikšanas un savākšanas plānošana, datu analīzes metožu aprobācija, demogrāfisko prognožu veidošana;

LU asociētā profesore Sandra Jēkabsone

demogrāfiskās situācijas un iepriekš veikto Latvijas demogrāfisko prognožu analīze, prasmju piedāvājumu noteicošo faktoru izvērtējums;

LU docents Kārlis Purmalis

iepriekš veikto ārvalstu un Latvijas pētījumu par darbaspēka tirgu analīze, prasmju piedāvājuma tendenču analīze, pētījuma secinājumu apkopošana un priekšlikumu izstrāde darba tirgus politikas pilnveidošanai;

Pētījuma sagatavošanā tika iesaistīti arī pētnieki: Māris Brants un Guna Eglīte.

Pētījuma izstrādē nepieciešamā informācija no nozaru pārstāvjiem – augsta līmeņa vadītājiem, nozaru asociāciju pārstāvjiem un nozaru ekspertiem, kā arī Latvijas tautsaimniecības ekspertiem un tautsaimniecības ekspertiem no ārvalstīm tika iegūta no SIA „Dorus” veiktajām aptaujām Ekonomikas ministrijas ESF projekta Nr.1DP/1.3.1.7.0/10/IPIA/NVA/001 „Darba tirgus pieprasījuma vidēja termiņa un ilgtermiņa prognozēšanas sistēmas attīstība” aktivitātes „Aptaujas darba tirgus jomā” ietvaros.

Šeit pausts pētnieku grupas viedoklis, kas nekādā gadījumā nav uzskatāms par Eiropas Kopienas vai Latvijas valsts viedokļa atspoguļojumu.

SATURA RĀDĪTĀJS

KOPSAVILKUMS	3
TABULU RĀDĪTĀJS	6
ATTĒLU RĀDĪTĀJS	8
SAĪSINĀJUMU SARAKSTS	9
TERMINU DEFINĪCIJAS.....	10
IEVADS	15
PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA UN IZMANTOTIE LITERATŪRAS AVOTI	18
1. DARBASPĒKA PRASMJU PIEDĀVĀJUMA TEORĒTISKIE ASPEKTI	23
2. PRASMJU PIEDĀVĀJUMA LĪDZŠINĒJĀS TENDENCES LATVIJĀ	31
2.1. Demogrāfiskā situācija un tās izmaiņu analīze Latvijā no 1990. līdz 2010.gadam.....	31
2.2. Prasmju piedāvājuma vecuma struktūra ekonomiski aktīvo, neaktīvo un nodarbināto iedzīvotāju grupās.....	34
2.3. Iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti ietekmējošo faktoru izvērtējums Latvijā.....	60
3. PRASMJU PIEDĀVĀJUMA NĀKOTNES TENDENCES LATVIJĀ LĪDZ 2030.GADAM.....	68
3.1. Dažādu avotu Latvijas demogrāfijas prognožu salīdzinājums un atšķirību izvērtējums	68
3.2. Galveno iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti un prasmju piedāvājumu noteicošo faktoru izmaiņas līdz 2030.gadam	92
3.3. Iedzīvotāju demogrāfiskās un prasmju piedāvājuma prognozes Latvijā līdz 2030.gadam	98
4. AR IEDZĪVOTĀJU NOVECOŠANOS SAISTĪTIE DARBA TIRGUS RISKI UN TO SAMAZINĀŠANAS IESPĒJAS....	103
4.1. Ar demogrāfisko situāciju saistītie darba tirgus riski un to novēršanas pieredze ārvalstīs ..	103
4.2. Novecošanās risku mazināšanas iespējas un pasākumi Latvijā.....	115
SECINĀJUMI.....	120
IETEIKUMI	123
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	125
PIELIKUMI.....	128

KOPSAVILKUMS

Pētījuma „Par iedzīvotāju novecošanās ietekmi uz nākotnes prasmju piedāvājumu Latvijā” laikā teorētiskā aspektā tika analizēts prasmju piedāvājums un izvērtēta iedzīvotāju novecošanās ietekme uz prasmju piedāvājumu ilgtermiņā. Pētnieku uzmanības lokā bija prasmju piedāvājuma līdzšinējās tendences saistībā ar iedzīvotāju skaita izmaiņām, to novecošanos un tās izraisītie faktori. Tika pētīta iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte dažādās vecuma grupās un to nodarbinātība, veikta ekonomiski aktīvo un ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju struktūras analīze un to prasmju izvērtējums, kā arī identificēti ekonomisko aktivitāti ietekmējošie faktori.

Balstoties uz demogrāfisko izmaiņu izvērtējumu un prognozēm, ekonomisko aktivitāti noteicošo faktoru iespējamām izmaiņām tika veiktas prasmju piedāvājuma prognozes līdz 2030.gadam, ievērojot nākotnes tautsaimniecības attīstības prognozes.

Pētījuma gaitā īpaša uzmanība tika pievērsta ar iedzīvotāju novecošanos saistītiem darba tirgus riskiem un to mazināšanas iespējām, identificējot darba tirgus ilgtermiņa riskus saistībā ar iedzīvotāju novecošanos. Balstoties uz ārvalstu pieredzi novecošanās risku mazināšanā, noteikti Latvijā īstenotie un nākotnē nepieciešamie pasākumi darba tirgus pilnveidošanā, lai mazinātu iespējamās riskus saistībā ar iedzīvotāju novecošanos.

Pētījuma novitātes un praktiskie ieguvumi:

- raksturots darbaspēka prasmju piedāvājums un to noteicošie faktori, izvērtējot novecošanās ietekmi uz prasmju piedāvājumu;
- sniegts iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti ietekmējošo faktoru izvērtējums, identificējot galvenos iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti ietekmējošos faktorus Latvijā pēdējo divdesmit gadu laikā;
- apkopotas būtiskākās demogrāfisko izmaiņu tendences un noteikti demogrāfisko izmaiņu noteicošie faktori Latvijā pēdējo divdesmit gadu laikā;
- raksturotas līdzšinējās migrācijas tendences, izdalot emigrāciju veicinošos faktorus, tās pozitīvos un negatīvos aspektus, kā arī prognozētas migrācijas plūsmu iespējamās izmaiņas nākotnē;
- ņemot vērā līdzšinējās demogrāfijas tendences, nākotnes tautsaimniecības attīstības alternatīvas, kā arī globalizācijas procesus, izveidoti trīs dažādi demogrāfisko rādītāju prognožu varianti, atbilstoši 3 atšķirīgajām IKP projekcijām (dinamiskas, mērenas un lēnas attīstības gadījumā);

- novērtētas prasmju piedāvājumu noteicošo faktoru izmaiņas Latvijā līdz 2030.gadam, identificējot prasmes, kurās sagaidāms būtisks darbaspēka piedāvājuma samazinājums;
- izpētīti ar iedzīvotāju novecošanos saistītie darba tirgus riski Latvijā un citās Eiropas valstīs un sniegti priekšlikumi par nepieciešamajiem pasākumiem, lai tos mazinātu.

Pētījuma rezultātā izdarīti sekojoši galvenie secinājumi un atziņas:

1. Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes lēmumus ietekmē sarežģīts faktoru kopums, kuru attīstību valdība zināmā mērā var ietekmēt realizējot konkrētajai situācijai atbilstošas ekonomiskās, sociālās, demogrāfiskās un izglītības politikas, kuras nosaka fonu, kas veido ekonomiskās aktivitātes lēmumu pieņemšanas priekšnosacījumus.
2. Latvijā pēdējo 20 gadu laikā iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti ietekmēja sekojoši faktori: darba samaksa un nodokļu slogs, darba likumdošana un ēnu ekonomika, sociālie pabalsti, sociālās un transporta infrastruktūras pieejamība, darbaspēka kustības brīvība (pēc Latvijas pievienošanās ES) un nodarbinātības iespējas ārpus Latvijas (atšķirīgais ienākumu un dzīves līmenis dažādās ES valstīs), migrācijas plūsmas, pensiju sistēma (pensiju piešķiršanas nosacījumi, pensiju lielums un iespēja nodrošināt pietiekamu dzīves kvalitāti, pensiju likumdošanas izmaiņas t.sk. pensionēšanās vecuma palielināšana), iedzīvotāju dabiskā kustība (t.sk. zema dzimstība, priekšlaicīga mirstība, veselības aprūpes kvalitāte un dzīves ilgums), izglītības sistēma (izglītības ilgums un pieejamība pa dažādiem izglītības līmeņiem, izglītības kvalitāte un sabiedrības attieksme pret izglītību), tautsaimniecības strukturālās izmaiņas un darba tirgus pieprasījums.
3. Iedzīvotāju novecošanās palielina prasmju piedāvājuma deficīta risku darba tirgū, rodas disproporcijas starp darba spēka pieprasījumu un piedāvājumu vecuma grupu, profesiju un prasmju griezumā, vecāka gadagājuma darbaspēkam ir grūtāk adaptēties atbilstoši pieprasījumam un tam ir augstāks kvalifikācijas neatbilstības risks straujās tehnoloģiskā attīstības laikmetā, tāpat sabiedrības novecošanās atstāj negatīvu ietekmi uz valsts budžetu un ekonomikas attīstību – palielinot izdevumus gados vecu cilvēku uzturēšanai, kā arī samazinot IKP pieauguma tempus un izaugsmes potenciālu.
4. Nākotnē mainīsies darbaspēka piedāvājums pa izglītības jomām, ko noteiks gan tautsaimniecības strukturālās izmaiņas un tehnoloģiju attīstība, gan demogrāfiskā situācija (vecuma struktūras izmaiņas, emigrācija), gan izglītības programmu daudzveidība un pieejamība. Līdz 2030.gadam darbaspēka piedāvājuma struktūrā, salīdzinot ar pašreizējo, pieaugs humanitārās zinātnes un mākslas jomas, sociālās zinātnes, komerczinību un tiesību jomas, veselības aprūpes un sociālās

labklājības jomas, kā arī pakalpojumu jomas speciālistu īpatsvars, bet samazināsies lauksaimniecības un izglītības jomas speciālistu īpatsvars.

5. Prasmju piedāvājuma vecuma struktūrā pašlaik iedzīvotāji darbaspējas vecumā (15–64 gadi) veido 67,1%, bet līdz 2030.gadam to īpatsvars samazināsies līdz 64%, savukārt iedzīvotāju īpatsvars virs 65 gadiem pieaugs no pašreizējiem 18% līdz 23%, kā rezultātā pieaugs demogrāfiskās slodzes līmenis.
6. Galvenie prasmju piedāvājuma izmaiņas noteicošie faktori līdz 2030.gadam Latvijā būs izglītības sistēmas attīstība (izglītības piedāvājums un pieejamība, izglītošanās gadu skaits, mūžizglītība), demogrāfisko rādītāju izmaiņas (īpaši migrācijas plūsmas, kas daļēji varētu kompensēt negatīvās demogrāfijas tendences), sociālās apdrošināšanas sistēmas pilnveidošana (kas motivētu ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju iesaisti darba tirgū) un pensiju likumdošanas izmaiņas, tehnoloģiskais progress.
7. Analizējot darbaspēka apsekojuma datus par nodarbināto iedzīvotāju vecuma struktūru dažādās profesiju grupās 2 un 3 zīmju līmenī tika identificētas profesijas, kurās līdz 2030.gadam paredzams darbaspēka trūkums novecošanās dēļ. 2 zīmju līmenī potenciāli problemātiskākās profesiju grupas ir: 32 (veselības aprūpes jomas speciālisti), 44 (citi kalpotāji), 53 (individuālās aprūpes darbinieki), 61 (kvalificēti tirgus lauksaimniecības darbinieki), 72 (būvnieki un tiem radniecīgo profesiju strādnieki (izņemot elektriķus)), 73 (amatnieki un iespieddarbu strādnieki), 91 (apkopēji un palīgi mājas darbos), 96 (atkritumu savācēji un citu vienkāršo profesiju strādnieki).
8. Kopumā pašreizējā darbaspēka vecuma struktūras analīze liecina, ka novecošanās ietekme, galvenokārt, skar zemākas kvalifikācijas profesiju grupas ar atbilstoši zemāku atalgojuma līmeni un zemu motivāciju gados jauniem strādniekiem un speciālistiem iesaistīties atbilstošās profesijās vai specifiskās profesiju grupās (piemēram, profesiju grupā 61 (kvalificēti tirgus lauksaimniecības darbinieki), jauniešu zemā motivācija palikt laukos ir saistīta ar salīdzinoši smagiem darba apstākļiem, kā arī neattīstīto transporta un sociālo infrastruktūru). Tomēr ir atsevišķas vidēji augstas un augstas kvalifikācijas profesiju grupas (piemēram, veselības aprūpes jomas speciālisti), kur demogrāfisko un citu nozares darbību specifisku faktoru ietekmē nākotnē var būt vērojams darbaspēka trūkums.

Atslēgas vārdi: darba tirgus, darbaspēka piedāvājums, iedzīvotāji, demogrāfiskās prognozes, riski, novecošanās.

TABULU RĀDĪTĀJS

Tabula 2.1. Iedzīvotāju skaits un sadalījums pa vecuma grupām Latvijā no 1990. līdz 2010.gadam.....	31
Tabula 2.2. Iedzīvotāju skaits un sadalījums pa vecuma grupām Latvijā un ES 27 (% , salīdzinot ar 1990.gadu).....	32
Tabula 2.3. Demogrāfiskās slodzes līmenis gada sākumā	33
Tabula 2.4. Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji sadalījumā pa vecuma grupām (tūkstošos)	34
Tabula 2.5. Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji sadalījumā pa vecuma grupām (procentos)	35
Tabula 2.6. Ekonomiskā aktivitāte pa atsevišķām vecuma grupām 2011.gadā	36
Tabula 2.7. Ekonomiski aktīvie vīrieši un sievietes sadalījumā pa vecuma grupām (tūkstošos)	37
Tabula 2.8. Ekonomiski aktīvie vīrieši sadalījumā pa vecuma grupām (procentos).....	38
Tabula 2.9. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pa izglītības līmeņiem*	39
Tabula 2.10. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pēc izglītības līmeņa dažādās vecuma grupās 2010.gadā	41
Tabula 2.11. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pēc izglītības līmeņiem un dzimuma (procentos)..	42
Tabula 2.12. Nodarbinātie iedzīvotāji pēc profesijas	44
Tabula 2.13. Nodarbināto iedzīvotāju sadalījums pēc profesijas un dzimuma (%).....	45
Tabula 2.14. Nodarbināto iedzīvotāju sadalījums (%) pa vecuma un profesiju grupām 2–zīmju un 3–zīmju līmenī Latvijā 2011.gadā	48
Tabula 2.15. Ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji pēc aktivitātes statusa pārskata nedēļā pa vecuma grupām	54
Tabula 2.16. Ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji pēc sekmīgi iegūtās augstākās izglītības jomas.....	56
Tabula 2.17. Ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji pēc pēdējās darba vietas profesijas (TOP15).....	57
Tabula 2.18. Ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji pa izglītības līmeņiem pēc dzimuma	58
Tabula 2.19. Veselīgie dzīves gadi un paredzamais mūža ilgums Latvijā un ES	59
Tabula 3.1. Paredzamais mūža ilgums (gadi)	69
Tabula 3.2. Mirušie iedzīvotāji pēc dzimuma un vecuma Latvijā	71
Tabula 3.3. Iedzīvotāju skaita izmaiņas un tās ietekmējošie faktori Latvijā no 1990. līdz 2011.gadam.....	72
Tabula 3.4. Migrācija Latvijā no 1991 līdz 2011.gadam	73
Tabula 3.5. Pastāvīgo iedzīvotāju skaits un tā izmaiņas Latvijā no 2000. Līdz 2011.gadam (pēc dzimuma)	74
Tabula 3.6. Emigrācijas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību	76
Tabula 3.7. Iedzīvotāju vecuma struktūra Latvijā gada sākumā.....	78

Tabula 3.8. Pastāvīgo iedzīvotāju sadalījums līdz darbības, darbības un virs darbības vecuma grupās gada sākumā (%)	79
Tabula 3.9. Eiropas Komisijas demogrāfijas prognozes Latvijā	81
Tabula 3.10. Iedzīvotāju starptautiskās migrācijas galvenie rādītāji Latvijā	83
Tabula 3.11. Iedzīvotāju skaita prognozes atsevišķās vecuma grupās	90
Tabula 3.12. Darbības prasmes un to veidojošie virzītājspēki.	94
Tabula 3.13. Darbības piedāvājuma izmaiņas (salīdzinot ar pašreizējo) un to ietekmējošie faktori pa izglītības jomām	99

ATTĒLU RĀDĪTĀJS

Attēls 1.1. Prasmju piedāvājumu noteicošie faktori.....	24
Attēls 1.2. Iedzīvotāju skaita prognozes Baltijas valstīs 2010–2060	29
Attēls 2.1. Iedzīvotāju sadalījums pēc ekonomiskās aktivitātes 2011.gadā	51
Attēls 2.2. Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits vecuma grupā 15–74, tūkst.	52
Attēls 2.3. Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījums pa vecuma grupā pēc pēdējās ekonomiskās aktivitātes 2010.gadā.....	53
Attēls 2.4. Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījums pa vecuma grupām pēc dzimuma 2010.gadā	55
Attēls 2.5. Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes ietekmējošo lēmumu politikas	61
Attēls 2.6. Iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti ietekmējošie ekonomiskās politikas faktori.....	62
Attēls 2.7. Sociālās politikas ietekme uz iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti	64
Attēls 2.8. Iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti demogrāfiskās politikas ietekmējošie faktori	65
Attēls 2.9. Izglītības politikas ietekme uz ekonomisko aktivitāti	66
Attēls 3.1. Darbspējas vecuma (15–64 g.) iedzīvotāju skaita prognozes Latvijā.....	70
Attēls 3.2. Vecākās paaudzes iedzīvotāju (65 gadi un vairāk) īpatsvars attiecīgā dzimuma iedzīvotāju kopskaitā (%) 1990.–2011.gadā.....	79
Attēls 3.3. Latvijas iedzīvotāju kopējā skaita izmaiņas no 2011. līdz 2030.gadam	88
Attēls 3.4. Iedzīvotāju migrācijas plūsmas Latvijā no 2011. līdz 2030.gadam	89
Attēls 3.5. Migrācijas saldo Latvijā pie dažādiem attīstības scenārijiem	90
Attēls 3.6. Atsevišķu vecuma grupu iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā (%) dinamiskās attīstības scenārija gadījumā	91
Attēls 4.1. Vidējais vecums, kurā tiek pamests darba tirgus ES–27 un atsevišķās valstīs 2009–2010.g. ..	105
Attēls 4.2. Darba tirgus politikas instrumentu finansējums ES valstīs 2010.gadā	107
Attēls 4.3. Darba tirgus politikas (LMP) kopējie izdevumi dažās ES valstīs (% no IKP)	108
Attēls 4.4. Izdevumi darbinieku apmācību programmām dažās ES valstīs, % no IKP	108
Attēls 4.5. Dalībnieku skaits visās nodarbinātības veicināšanas pasākumu programmās Baltijas valstīs...	109
Attēls 4.6. Dalībnieku skaits apmācību programmās Baltijas valstīs.....	110

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

EK	Eiropas Komisija
EKI	Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūra
EM	Ekonomikas ministrija
IKP	iekšzemes kopprodukts
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija
NACE	Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija
NVA	Nodarbinātības valsts aģentūra
T/s	tautsaimniecība

TERMINU DEFINĪCIJAS

Cilvēkkapitāls Darbaspēka zināšanu un prasmju kopums, kas pielietojams ražošanā.

Darba tirgus Vide, kurā notiek darba piedāvājuma un pieprasījuma savstarpējā mijiedarbība, nosakot darba samaksas līmeni un izvietojumu¹.

Darbaspēka piedāvājums Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju lēmums strādāt noteikta veida algotu darbu noteiktā laikā un vietā².

Darbaspēka pieprasījums 1) Darba devēju lēmums nodarbināt ekonomiski aktīvos iedzīvotājus konkrēta veida darbam noteiktā laikā un vietā par atbilstošu atalgojumu³.

2) Darba devējiem nepieciešamais noteiktas kvalifikācijas darba resursu daudzums, ko raksturo dažādās tautsaimniecības nozarēs un profesiju grupās nodarbinātie iedzīvotāji, kā arī neaizņemtās (brīvās) vakances⁴.

Darbaspēka produktivitāte Pievienotā vērtība uz vienu nodarbināto personu⁵.

Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji (darbaspēks) Abu dzimumu personas, kuras pārskata periodā piedāvā savu darbu materiālo vērtību ražošanai vai pakalpojumu sniegšanai. Ekonomiski aktīvos iedzīvotājus veido nodarbinātie un darba meklētāji (gan reģistrētie Nodarbinātības valsts aģentūrā, gan neregistrētie), kuri aktīvi meklē darbu⁶.

Ekonomiskās aktivitātes līmenis Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars atbilstošās vecuma grupas iedzīvotāju kopskaitā, procentos⁷.

1 Detalizēts darbaspēka tirgus pētījums tautsaimniecības sektoros, LU, Rīga, 2007.

2 Turpat.

3 Turpat.

4 Autoru piedāvātā definīcija.

5 CSP datubāze.

6 CSP datubāze, pieejams:

<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/ledzsoc/lkgad%E7jie%20statistikas%20dati/Nodarbin%E2t%Eeba/NB01.htm>

7 Turpat.

Izglītības pakāpe Izglītības sistēmas organizatoriska vienība un personas iegūtās izglītības raksturojums, kas aptver kvalitatīvi noteiktas secīgi īstenotas izglītības ieguvumi⁸.

Jaunā (zināšanu) ekonomika Dažādi ekonomikas aspekti un sektori, kuros tiek ražotas vai intensīvi lietotas inovatīvas vai jaunas tehnoloģijas⁹.

Kompetence 1) Zināšanu un prasmju pietiekamība kādā jomā, jautājumā, darbības sfērā, kas ļauj indivīdam rīkoties visdažādākajās situācijās¹⁰.

2) Pierādīta spēja izmantot zināšanas, prasmes un personiskās, sociālās un/vai metodiskās spējas darba un mācību situācijās un profesionālajā un personīgajā attīstībā¹¹.

Kvalifikācija Oficiāls vērtēšanas un atzīšanas procesa rezultāts, ko iegūst, kad kompetenta struktūra konstatē, ka indivīds ir sasniegjis mācīšanās rezultātus atbilstīgi konkrētiem standartiem¹².

Potenciālais (iespējamais) papildu darbaspēks Personas, kuras meklē darbu, bet nav gatavas to uzsākt un personas, kuras ir gatavas uzsākt darbu, bet to nemeklē¹³.

Prasmes 1) Īpašas dotības, kas iegūtas apmācībās vai praksē un kas ir noderīgas darbam¹⁴. Tās ietver spējas apgūt, atjaunot un paplašināt teorētiskās zināšanas un spējas, radoši tās izmantot praksē darba uzdevumu izpildē¹⁵.

2) Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūrā (EKI) prasmes apraksta kā kognitīvas (loģiskās, intuitīvās un radošās domāšanas izmantošana) vai praktiskas (ietverot roku veiklību un metožu, materiālu, darba rīku un instrumentu izmantošanu)¹⁶.

8 LR Izglītības un zinātnes ministrija, pieejams: <http://www.liis.lv/vi/termizgl.htm>

9 Latvijas ekonomikas pārstrukturizācijas problēmas jaunās ekonomikas apstākļos, Zinātniskā monogrāfija (R.Škapara un Ē.Šumilo redakcijā), Latvijas Universitāte, 2005.

10 Biznesa terminu vārdnīca, pieejams: <http://www.businessdictionary.com/definition/competence.html>

11 Eiropas parlamenta un padomes ieteikums (2008. gada 23. aprīlis) par Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras izveidošanu mūžizglītībai (Dokuments attiecas uz EEZ) (2008/C 111/01), Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis 6.5.2008.

12 Eiropas parlamenta un padomes ieteikums (2008. gada 23. aprīlis) par Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras izveidošanu mūžizglītībai (Dokuments attiecas uz EEZ) (2008/C 111/01), Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis 6.5.2008.

13 CSP datubāze, pieejams:

<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/ledzsoc/lkgad%E7jie%20statistikas%20dati/Nodarbin%E2t%E2Eba/NB01.htm>

14 Cambridge Business English Dictionary /skill – a particular ability that you develop through training and experience and that is useful in a job/

15 "Profesiju klasifikators" ("LV", 299/304 (1360/1365), 21.10.1998.).

16 Eiropas Parlamenta un padomes ieteikums (2008. gada 23. aprīlis) par Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras izveidošanu mūžizglītībai (Dokuments attiecas uz EEZ) (2008/C 111/01), Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis 6.5.2008.

Prasmes līmenis Nepieciešamā izglītības pakāpe, specializācija un praktiskā darba pieredze, kas nodrošina darba uzdevumu sekmīgu veikšanu¹⁷.

Profesija Kvalificēta nodarbošanās/nodarbošanās veids (amats, arods, specialitāte), kurā darbiniekam nepieciešama noteikta izglītība, zināšanas, pieredze, prasmes un iemaņas¹⁸.

Profesiju pamatgrupas Profesiju grupas, kas sagrupētas atbilstoši Starptautiskās Darba organizācijas noteiktiem kodiem augošā secībā pēc to līdzības pakāpes (no 0 līdz 9)¹⁹.

Profesijas standarts Teorētiskā un praktiskā sagatavotība, kas dod iespēju veikt noteiktai sarežģītības un atbildības pakāpei atbilstošu darbu²⁰.

Profesionālā kvalifikācija Noteiktai profesijai atbilstošas izglītības un profesionālās meistarības dokumentāri apstiprināts novērtējums²¹.

Profesionālās kvalifikācijas līmeņi Pēc izglītības pakāpes vai programmu veida atšķirīgs profesionālās kvalifikācijas iedalījums (Latvijas izglītības sistēmā ir noteikti pieci profesionālās kvalifikācijas līmeņi 1 (zemākā) līdz 5 (augstākajam))²².

Zaļā ekonomika Tāda ekonomika, kuras rezultāts ir cilvēka labklājības pieaugums un sociālā līdztiesība, vienlaikus būtiski samazinot vides riskus un ekoloģiskās ietekmes²³.

Zināšanas Mācību procesā uztvertās informācijas asimilēšanas rezultāts. Ar darba vai studiju jomu saistītu faktu, principu, teoriju un prakses kopums²⁴.

17 Profesiju klasifikators" ("LV", 299/304 (1360/1365), 21.10.1998.).

18 LR Labklājības ministrija, pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/80>.

19 Turpat.

20 Turpat.

21 Nacionālā izglītības iespēju datubāze, pieejams: <http://www.niid.lv/node/372>.

22 LR Labklājības ministrija, pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/80>.

23 United nations environment programme, pieejams: <http://www.unep.org/greenecomony/greenecomonyreport/tabid/29846/default.aspx>.

24 Eiropas parlamenta un padomes ieteikums (2008. gada 23. aprīlis) par Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras izveidošanu mūžizglītībai (Dokuments attiecas uz EEZ) (2008/C 111/01), Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis 6.5.2008

Profesiju pamatgrupas (ISCO 88 red.)

KODS	PAMATGRUPAS NOSAUKUMS
OC1	Vadītāji
OC2	Vecākie speciālisti
OC3	Speciālisti
OC4	Kalpotāji
OC5	Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki
OC6	Kvalificēti lauksaimniecības un zivsaimniecības darbinieki
OC7	Kvalificēti strādnieki un amatnieki
OC8	Iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri
OC9	Vienkāršas profesijas
OC0	Bruņoto spēku profesijas

Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija pēc NACE 2 redakcijas

KODS	NOZARE
A	Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība
B	Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde
C	Apstrādes rūpniecība
D	Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana
E	Ūdens apgāde; notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija
F	Būvniecība
G	Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu remonts
H	Transports un uzglabāšana
I	Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi
J	Informācijas un komunikācijas pakalpojumi
K	Finanšu un apdrošināšanas darbības
L	Operācijas ar nekustamo īpašumu
M	Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi
N	Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība
O	Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana
P	Izglītība
Q	Veselība un sociālā aprūpe
R	Māksla, izklaide un atpūta
S	Citi pakalpojumi
T	Mājsaimniecību kā darba devēju darbība; pašpatēriņa preču ražošana un pakalpojumu sniegšana individuālajās mājsaimniecībās
U	Ārpusteritoriālo organizāciju un institūciju darbība

Izglītības līmeņi (atbilstoši ISCED97 klasifikācijai)²⁵

LĪMENIS	LĪMEŅA NOSAUKUMS
0 līmenis	Pirmskolas izglītība (pre-primary education)
1 līmenis	Pamatskolas izglītība (primary education)
2 līmenis	Zemākā līmeņa vidējā izglītība (lower secondary education)
3 līmenis	Augstākā līmeņa vidējā izglītība (upper secondary education)
4 līmenis	Pēc vidusskolas izglītība, bet ne trešā līmeņa (augstākā) izglītība (post-secondary non-tertiary education)
5 līmenis	Trešā līmeņa (augstākā) pirmās pakāpes izglītība (tertiary education (first stage))
6 līmenis	Trešā līmeņa (augstākā) otrās pakāpes izglītība (tertiary education (second stage))

²⁵ Eurostat datubāze, pieejams:

[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:International_standard_classification_of_education_\(ISCED\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:International_standard_classification_of_education_(ISCED)).

IEVADS

Pētījuma par iedzīvotāju novecošanās ietekmi uz nākotnes prasmju piedāvājumu aktualitāti nosaka nepieciešamība sniegt ekonomikas struktūrpolitikas veidotājiem pamatotu, skaidru un pietiekami detalizētu informāciju par iedzīvotāju novecošanās ietekmi uz prasmju piedāvājumu Latvijā līdz 2030.gadam, identificējot galvenos no tā izrietošos darba tirgus riskus. Pētījuma **priekšmets** ir nākotnes prasmju piedāvājums un iedzīvotāju novecošanās ietekme uz to. Nākotnes prasmju piedāvājums ir cieši saistīts ar demogrāfiskajiem faktoriem, Latvijas tautsaimniecības ilgtermiņa attīstības alternatīvām un no tā izrietošām prasmju un kompetenču pieprasījuma tendencēm, kā arī globālās ekonomikas attīstības tendencēm.

Pētījuma mērķis ir novērtēt iedzīvotāju novecošanās ietekmi uz prasmju piedāvājumu Latvijā līdz 2030.gadam, kā arī identificēt galvenos no tā izrietošos darba tirgus riskus.

Galvenie pētījuma **uzdevumi**:

1. Izanalizēt pašreizējo prasmju piedāvājuma vecuma struktūru ekonomiski aktīvo, neaktīvo un nodarbināto iedzīvotāju grupās.
2. Ņemot vērā līdzšinējās demogrāfijas tendences, nākotnes tautsaimniecības attīstības perspektīvas un globalizācijas procesus, izstrādāt demogrāfijas prognozes, t.sk. dzimstības, mirstības un starptautiskās migrācijas rādītājiem, Latvijā līdz 2030. gadam. Noteikt, kādi faktori līdz šim ir ietekmējuši demogrāfijas izmaiņas un kādi ietekmēs nākotnē. Salīdzināt dažādu avotu Latvijas demogrāfijas prognozes un izanalizēt to būtiskākās atšķirības.
3. Noteikt galvenos iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes ietekmējošos faktorus pēdējo 20 gadu laikā, kā arī identificēt tos faktorus, kas to noteiks laika periodā līdz 2030. gadam.
4. Ņemot vērā demogrāfijas tendences, sagaidāmās iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes izmaiņas un tautsaimniecības attīstības perspektīvas, sagatavot prasmju piedāvājuma prognozes līdz 2030. gadam. Identificēt tās prasmes, kurās līdz 2030. gadam paredzams būtisks darbaspēka piedāvājuma samazinājums.
5. Identificēt tās prasmes, kurās sagaidāms darbaspēka iztrūkums, kas veidosies darbaspēka novecošanās rezultātā, tautsaimniecības struktūras izmaiņu un izglītības piedāvājuma neatbilstības rezultātā.

6. Izanalizēt un sniegt priekšlikumus par pasākumiem, kas būtu veicami, lai mazinātu ar iedzīvotāju novecošanos saistītos darba tirgus riskus. Izpētīt, kāda ir starptautiskā pieredze ar iedzīvotāju novecošanos saistīto darba tirgus risku mazināšanā.
7. Detalizēti aprakstīt pētījuma rezultātus un sniegt no pētījuma izrietošos secinājumus un priekšlikumus, kuri pēc pētījuma beigām būtu izmantojami ilgtermiņa darba tirgus politikas veidošanā, kā arī prasmju piedāvājuma prognožu sagatavošanā.

Pētījuma ietvaros apskatīts prasmju piedāvājums un to ietekmējošie faktori, izvērtējot iedzīvotāju novecošanās ietekmi uz prasmju piedāvājumu, analizētas prasmju piedāvājuma līdzšinējās tendences Latvijā ekonomiski aktīvo, neaktīvo un nodarbināto iedzīvotāju grupās un sniegts iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti ietekmējošo faktoru izvērtējums Latvijā. Tāpat ir vērtētas prasmju piedāvājuma nākotnes tendences Latvijā līdz 2030.gadam. Nākotnes prasmju piedāvājuma izvērtējums veikts ņemot vērā līdzšinējās demogrāfijas tendences, nākotnes tautsaimniecības attīstības alternatīvas, kā arī globalizācijas procesus, salīdzinot dažādu avotu Latvijas demogrāfijas prognozes un izanalizējot to būtiskākās atšķirības. Pētījuma ietvaros, ievērojot nākotnes tautsaimniecības attīstības perspektīvas, ir izveidoti trīs dažādi demogrāfisko rādītāju prognožu varianti, atbilstoši 3 atšķirīgajām IKP projekcijām (dinamiskas, mērenas un lēnas attīstības gadījumā). Veidojot demogrāfiskās prognozes pētījuma autori kā pamatu izmantoja EM izstrādātās prognozes (mērķa scenāriju), attiecīgi koriģējot iedzīvotāju dabiskās kustības un migrācijas plūsmu rādītājus. Ņemot vērā demogrāfiskās prognozes un novērtējot iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti un prasmju piedāvājumu noteicošo faktoru izmaiņas līdz 2030.gadam, izstrādātas prasmju piedāvājuma prognozes Latvijā līdz 2030.gadam, paredzot, iespējamās prasmes, kur sagaidāms darbaspēka piedāvājuma samazinājums un prasmes, kur sagaidāms darbaspēka iztrūkums novecošanās un citu faktoru izmaiņu rezultātā. Tāpat ir izpētīti ar iedzīvotāju novecošanos saistītie darba tirgus riski un, ņemot vērā ārvalstu pieredzi, izanalizētas to samazināšanas iespējas Latvijā. Pētījuma rezultātus paredzēts izmantot darba tirgus politikas veidošanā, kā arī prasmju piedāvājuma prognožu sagatavošanā.

Galvenie pētījuma **ierobežojumi** saistīti ar pieejamo statistisko datu kvalitāti un izmaiņām iedzīvotāju un sociālās statistikas rādītāju kopā pēc 2011.gadā Latvijā veiktās tautas skaitīšanas. Vairums publiski pieejamo datu par laika periodu no 2001. līdz 2010.gadam joprojām nav precizēti atbilstoši jaunākajiem tautas skaitīšanas rezultātiem un nav salīdzināmi ar jau pārskaitītajiem 2011.gada rādītājiem. Tādēļ pētījuma ietvaros, analizējot statistikas datus, norādīts, kādi dati (pārreikšātie vai nepārreikšātie) konkrētajā gadījumā tiek izmantoti. Tāpat nav pārskatītas vairums demogrāfijas u.c. sociālekonomisko rādītāju prognozes, kas ierobežo nākotnes darbaspēka piedāvājuma analīzes iespējas. Lai veiktu

demogrāfijas un darbaspēka piedāvājuma salīdzinošo analīzi retrospektīvā, pētnieki piedāvā iepriekš izstrādātās demogrāfijas un darba tirgus prognozes skatīties ar zināmu laika nobīdi (atbilstoši tautas skaitīšanas rezultātiem, pašreizējais iedzīvotāju skaits un struktūra atbilst iepriekš prognozētajai ar 5–7 gadu nobīdi).

PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA UN IZMANTOTIE LITERATŪRAS AVOTI

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, tika izmantotas analīzes kvalitatīvās un kvantitatīvās metodes:

- monogrāfiskā,
- grafiskā attēlu,
- tabulu,
- diagrammu un shēmu veidošana,
- vidējo un relatīvo lielumu aprēķināšana,
- laika rindu veidošana,
- statistiskās prognozēšanas metodes,
- prognozēšanas metodes ar ekspertmetodi,
- ekspertu aptaujas.

Pētījuma gaitā autori koncentrējās uz pieejamās oficiālā statistikas datu informācijas izmantošanu. Tika izmantoti publiski pieejamie nacionālo kontu un darba tirgu raksturojošie dati Eurostat un CSP datu bāzēs, kā arī NVA darbaspēka apsekojuma informācija detalizētai prasmju pieprasījuma un piedāvājuma analīzei.

Meklējot atbildes uz pētījumā izvirzītajiem jautājumiem bez pieejamās statistikas datu klāsta, analīzē tika izmantotas apsekojuma metodes:

- statistikas datu analīzē tika izmantotas dažādas klasifikācijas:
- profesiju pamatgrupas ISCO 88 redakcijā,
- saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija pēc NACE 2 redakcijas,
- izglītības līmeņi atbilstoši ISCED 97 klasifikācijai,
- LR profesiju klasifikators.

Lai noteiktu tautsaimniecības attīstības alternatīvas tika izpētīta virkne Eiropas Savienības un Latvijas programmdokumentu, tajā skaitā „Europe 2020” un „Latvija 2030”. Lielākā uzmanība tika veltīta dokumentos noteikto ekonomikas attīstības prioritātēm.

Balstoties uz analīzes rezultātiem, izmantojot ekspertu metodi, tika izveidoti scenāriji Latvijas tautsaimniecības attīstības alternatīvu izvērtēšanai. Veidojot scenāriju kopu, tika izmantota vēlamo–nevēlamo scenāriju metode, kuras ietvaros sākotnēji tiek iezīmēta pesimistiska un optimistiska nākotnes attīstība, bet reālais scenārijs ir kombinācija starp pesimistisko un optimistisko.

Veidojot demogrāfiskās prognozes Latvijā, pētījuma autori kā pamatu izmantoja EM izstrādātās prognozes (mērķa scenāriju), attiecīgi koriģējot iedzīvotāju dabiskās kustības un migrācijas plūsmu rādītājus. Pētījuma

ietvaros tika izveidoti trīs dažādi demogrāfisko rādītāju prognožu varianti, atbilstoši 3 atšķirīgajām IKP projekcijām (dinamiskas, mērenas un lēnas attīstības gadījumā).

Nākotnes prasmju piedāvājums tika noteikts, analizējot līdzšinējās tendences un projicējot atsevišķu rādītāju dinamiku nākotnē.

Iedzīvotāju novecošanās ietekmes novērtējums uz nākotnes prasmju piedāvājumu balstīts uz Darbspēka apsekojumos pieejamo iedzīvotāju prasmju piedāvājumu (profesijas un izglītības līmenis) raksturojošie dati pēc ekonomiskās aktivitātes, vecuma un dzimuma.

Prasmju piedāvājuma attīstības kvalitatīvs novērtējums un prognozes Latvijā tika veidotas, balstoties uz:

- Aktuālām iedzīvotāju skaita izmaiņu prognozēm, ņemot vērā migrāciju;
- Prognozēto iedzīvotāju skaita sadalījumu kopējā darbspēka piedāvājumā pēc kvalifikācijas nākotnē, ievērojot iedzīvotāju skaita dinamikas prognozes;
- Iedzīvotāju skaita izmaiņu prognozēm ilgtermiņā pēc izglītības līmeņa;
- Tautsaimniecības attīstības scenārijiem, izstrādātiem prasmju pieprasījuma pētījuma ietvaros;
- Ekspertu viedokli attiecībā uz darbspēka prasmju pieprasījumu un to piedāvājumu nākotnē.

Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju struktūras analīze un prasmju izvērtējums tika veikts, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes 2010.gada darbspēka apsekojuma pirmatnējo datu bāzi, papildinot informāciju ar publiski pieejamiem datiem par ekonomiski neaktīvajiem iedzīvotājiem.

Pētījumā izmantotās datu ieguves metodes

Pētījuma ietvaros ar mērķi iegūt informāciju par atsevišķu Latvijas tautsaimniecības nozaru ilgtermiņa attīstības tendenču specifiku, kā arī tautsaimniecības attīstības tendencēm kopumā tika veiktas padziļinātās intervijas ar šādiem speciālistiem:

- nozaru pārstāvjiem – augsta līmeņa vadītājiem no uzņēmumiem, kuru rādītāji ir virs vidējiem pēc nodarbināto cilvēku skaita un apgrozījuma;
- nozaru asociāciju pārstāvjiem un nozaru ekspertiem (nozaru speciālistiem, ko ieteikuši nozaru asociāciju pārstāvji);
- Latvijas tautsaimniecības ekspertiem un tautsaimniecības ekspertiem no ārvalstīm.

Interviju organizācija

Ekonomikas ministrijas ESF projekta NR.1DP/1.3.1.7.0/10/IPIA/NVA/001 „Darba tirgus pieprasījuma vidēja termiņa un ilgtermiņa prognozēšanas sistēmas attīstība” aktivitātes „Aptaujas darba tirgus jomā” ietvaros, lauka darba veikšanai konkursa kārtībā tika piesaistīts apakšuzņēmējs SIA „Dorus”. Intervijas tika veiktas laikā no 2013.gada 22.februāra līdz 10.maijam, kopskaitā veicot 265 derīgas intervijas. Interviju ilgums bija no 40 minūtēm līdz 2 stundām.

Nolūkā veikt intervijas tika uzrunāti 893 potenciālie informanti, no kuriem atteikumi saņemti 609 gadījumos. Kopumā tika veiktas 284 intervijas, no kurām par nederīgām tika atzītas 19 (piemēram, informants nespēja atbildēt uz vairākiem nozīmīgiem jautājumiem par nozari utt.), līdz ar to, šīs intervijas netika iekļautas pētījumā.

Par katru no derīgajām intervijām interviju tika sagatavota atskaite, kā arī kopsavilkumi par katru nozari kopumā, Latvijas ekspertu interviju kopsavilkums un ārvalstu ekspertu interviju kopsavilkums.

Tautsaimniecības nozares

Pirms pētījuma uzsākšanas tika izstrādāts un ar pasūtītāju saskaņots intervijās iekļaujamo nozaru saraksts. Kopā, balstoties nozaru lielumā un būtiskumā Latvijas tautsaimniecībai ilgtermiņa perspektīvā, tika identificētas 45 nozīmīgākās pētījumā ietveramās nozares.

Nozaru pārstāvju intervijas

Tika veiktas 135 derīgas intervijas ar uzņēmumu augsta līmeņa vadītājiem. No katras nozares tika atlasīti trīs uzņēmumi, kas ir starp 10 lielākajiem nozares uzņēmumiem pēc nodarbināto skaita 2011.gadā (balstoties uz CSP informāciju). Katrā uzņēmumā tika intervēts viens augsta līmeņa vadītājs.

Divu nozaru gadījumā („Operācijas ar nekustamo īpašumu” un „Pirmsskolas un sākumizglītība”) 10 uzņēmumiem ar lielāko nodarbināto skaitu bija viens darbības veids, kamēr nozare pati nebija tik homogēna. Līdz ar to šajās nozarēs uzņēmumi intervijām tika atlasīti nevis pēc nodarbināto skaita, bet gan pēc apgrozījuma – t.i., izvēle veikta no 10 uzņēmumiem ar lielāko apgrozījumu.

Kopumā interviju veikšanai tika uzrunāts 551 uzņēmumu augsta līmeņa vadītājs, saņemot 403 atteikumus. No veiktajām 148 intervijām par nederīgām tika atzītas 13 intervijas.

Intervijās tika uzdoti jautājumi, kas skāra trīs paralēli veicamu pētījumu problemātiku:

1. Pētījuma par nākotnē stratēģiski pieprasītākajām prasmēm Latvijā;
2. Pētījuma par iedzīvotāju novecošanās ietekmi uz nākotnes prasmju piedāvājumu Latvijā;
3. Pētījuma par darbaspēka profesionālo mobilitāti.

Interviju jautājumi tika uzdoti gan nozaru pārstāvjiem, gan arī nozaru asociāciju pārstāvjiem un nozaru ekspertiem, ievērojot katras konkrētās grupas īpatnības.

Nozaru asociāciju pārstāvju un nozaru ekspertu intervijas

Tika veiktas 45 derīgas intervijas ar nozaru asociāciju pārstāvjiem un 45 derīgas intervijas ar nozaru ekspertiem. No katras nozares tika izvēlēta viena asociācija, kas ir starp 3 lielākajām nozari pārstāvošajām asociācijām pēc dalībnieku skaita. No katras nozares tika intervēts viens pārstāvis.

Katrs no intervējamiem nozares asociācijas pārstāvjiem tālāk ieteica attiecīgās nozares ekspertu, kurš pārzina nozari kopumā. Pēc tam tika veikta intervija ar šo nozares ekspertu.

Piecās no nozarēm („Elektroenerģijas ražošana, apgāde un sadale”, „Dzelzceļa transports”, „Gaisa transports un gaisa transporta palīgdarbības”, „Pasta un kurjeru darbība”, „Augstākā izglītība”) nav nozaru asociāciju – šajās nozarēs asociācijas pārstāvju un nozaru ekspertu intervijas tika aizstātas ar nozares lielāko uzņēmumu, arodbiedrību un biedrību pārstāvjiem un ekspertu intervijām.

Kopumā interviju veikšanai tika uzrunāti 102 nozaru asociāciju pārstāvji un 66 nozaru eksperti. Atteikumi tika saņemti no 57 asociāciju pārstāvjiem un 19 ekspertiem. Par derīgām tika atzītas visas nozaru asociāciju pārstāvju intervijas un 45 no 47 ekspertu intervijām.

Intervijās tika uzdoti jautājumi, kas skāra trīs paralēli veicamu pētījumu problemātiku:

1. Pētījuma par nākotnē stratēģiski pieprasītākajām prasmēm Latvijā;
2. Pētījuma par iedzīvotāju novecošanās ietekmi uz nākotnes prasmju piedāvājumu Latvijā;
3. Pētījuma par darbaspēka profesionālo mobilitāti.

Interviju jautājumi tika uzdoti gan nozaru asociāciju pārstāvjiem un nozaru ekspertiem, gan nozaru pārstāvjiem, ievērojot katras konkrētās grupas īpatnības.

Intervijas ar Latvijas tautsaimniecības ekspertiem un tautsaimniecības ekspertiem no ārvalstīm

Tika veiktas 20 derīgas intervijas ar Latvijas tautsaimniecības ekspertiem un 20 derīgas intervijas ar tautsaimniecības ekspertiem no ārvalstīm. Intervijas ar Latvijas pārstāvjiem notika klātienē, bet ar ārvalstu ekspertiem – pa telefonu.

Intervijām tika izvēlēti eksperti ar specializāciju makroekonomikas un/ vai darba tirgus jautājumos, bet ārvalstu ekspertiem paralēli tam tādi, kam ir globāls vai Eiropas līmeņa situācijas redzējums. Intervējamo ekspertu saraksts tika saskaņots ar pasūtītāju.

Kopumā interviju veikšanai tika uzrunāti 87 Latvijas tautsaimniecības eksperti un tāpat 87 tautsaimniecības eksperti no ārvalstīm. Atteikumi tika saņemti no 66 Latvijas tautsaimniecības ekspertiem un 64 ārvalstu ekspertiem. Par derīgām tika atzītas 20 no 21 Latvijas un 20 no 23 ārvalstu ekspertu intervijām.

Intervijās tika uzdoti jautājumi, kas skāra trīs paralēli veicamu pētījumu problemātiku:

- Pētījuma par nākotnē stratēģiski pieprasītākajām prasmēm Latvijā;
- Pētījuma par iedzīvotāju novecošanās ietekmi uz nākotnes prasmju piedāvājumu Latvijā;
- Pētījuma par darbaspēka profesionālo mobilitāti.

1. DARBASPĒKA PRASMJU PIEDĀVĀJUMA TEORĒTISKIE ASPEKTI

Analizējot darba tirgu un prasmes, uzmanība jāpievērš vairākām faktora grupām, kas ietekmē kā darbaspēka pieprasījumu, tā piedāvājumu. Kā būtiskākos ietekmes faktorus darba tirgū var minēt:

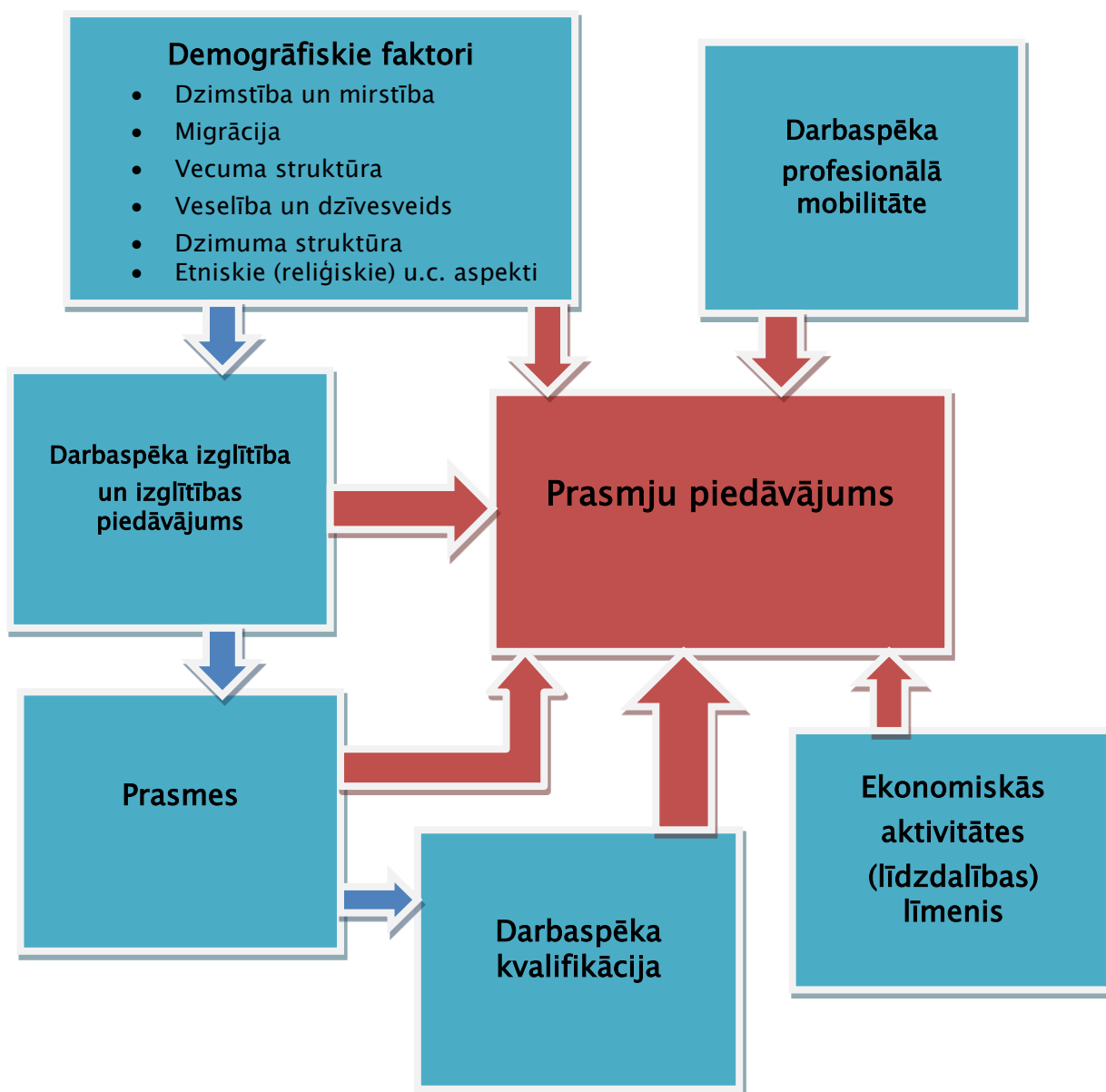
1. tautsaimniecības struktūras maiņa – industrializācija vai deindustrializācija, īpašumtiesību maiņa (valsts un privātīpašums);
2. tehnoloģiskais progress – IT pieejamības un iespēju izvērsšanās, digitalizācija;
3. globalizācija – starptautisko sakaru padziļināšanās darba, kapitāla, preču un pakalpojumu kustības ziņā.

Jāņem vērā, ka šo faktoru ietekmē darba tirgū var notikt:

1. izmaiņas nodarbinātības sektorālā sadalījumā;
2. prasmju un iemaņu maiņa darba tirgū;
3. dzimumu grupu izmaiņas darbaspēka piedāvājumā (sieviešu vai vīriešu īpatsvara maiņa);
4. nodarbinātības rādītāju izmaiņas;
5. algu un ienākumu līmeņa izmaiņas.

Darbaspēka piedāvājums ir ekonomiski aktīvo iedzīvotāju lēmums strādāt noteikta veida algotu darbu noteiktā laikā un vietā²⁶. Darbaspēka piedāvājumu ietekmē demogrāfiskā situācija valstī (iedzīvotāju skaits un tā pieaugums (dzimstības un mirstības līmenis, vidējais mūža ilgums, vecuma struktūra, migrācija), izglītība un izglītības piedāvājums (skolas gadu skaits, kvalifikācijas un specializācijas iegūšanas laiks), darbaspēka profesionālā struktūra pa atsevišķiem darba tirgus segmentiem, darbinieku prasmes un kvalifikācija, darbaspēka profesionālā mobilitāte, darba algas līmenis, kā arī indivīda izvēle starp brīvo laiku un ienākumu (ekonomiskās aktivitātes līmenis). Savukārt, ar **prasmju piedāvājumu** saprot valsts ekonomiski aktīvo iedzīvotāju piedāvāto prasmju kopumu, ko nosaka demogrāfiskie faktori, darbaspēka izglītība, prasmes un kvalifikācija, darbaspēka profesionālā mobilitāte, ekonomiskās aktivitātes (līdzdalības) līmenis u.c. faktori (skat. 1.1.attēlu).

26 Detalizēts darbaspēka tirgus pētījums tautsaimniecības sektoros, LU, Rīga, 2007.

Attēls 1.1. Prasmju piedāvājumu noteicošie faktori.

Novērtējot darbaspēka piedāvājumu noteicošos faktoros, īpaši jāizdala demogrāfiskie faktori, kam ir galvenā nozīme darbaspēka piedāvājuma veidošanā un kurus politikas veidotājiem ir visgrūtāk ietekmēt (īpaši īstermiņa). Tāpat svarīga loma ir darbinieku izglītības līmenim un citiem ar izglītības iegūšanu saistītiem aspektiem (skolas gadu skaitam, kvalifikācijas un specializācijas iegūšanai nepieciešamajam laikam, izglītības piedāvājumam un iespējām), kas nosaka darbaspēka prasmes un to kvalitāti. Prasmju piedāvājums kvantitatīvi ir atkarīgs arī no iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes jeb līdzdalības līmeņa, ko lielā mērā nosaka darba alga un indivīda izvēle starp brīvo laiku un ienākumu, jo jebkurš strādājošais gūst

derīgumu gan no ienākuma, gan no brīvā laika. Parasti, jo augstākas ir reālās algas, jo vairāk darba stundu strādnieki vēlas piedāvāt. Tomēr ne vienmēr darba tirgū ir vērojamas likumsakarības, ko apraksta mikroekonomikas teorijā ar piedāvājuma funkciju, jo darbaspēka piedāvājumam ir izteikti subjektīvs raksturs. Darba tirgū var veidoties maz elastīgais darba piedāvājums, kad pieaugot darba algām ļoti minimāli, darbaspēka piedāvājums tirgū gandrīz nemainās, jo neelastīga darbaspēka piedāvājuma līkne ir vertikāla. Ir arī iespējams, ka strādājošie uz augstākām algām reaģē samazinot savas darba pūles, jo augstākas algas nozīme arī, ka saņemot iepriekšējo ienākumu, summu var strādāt mazāk. Tāpat var veidoties situācija, kad pie ļoti zemām darba algas likmēm darbaspēka piedāvājums ir augsts, jo cilvēkiem, lai nodrošinātu sev nepieciešamos līdzekļus, ir jāstrādā daudz vairāk stundas. Šajā gadījumā darba piedāvājuma līknei var būt negatīvs kāpums (tas nozīmē, ka, darba algai samazinoties darba piedāvājums palielinās). Piemēram, Latvijā, līdz ar būtisku vidējās darba samaksas samazināšanos 2009.gadā tika novērots iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugums, jo, samazinoties valsts sociālām garantijām un pieaugot parādsaistībām, iedzīvotāji bija spiesti strādāt vairāk vai doties darba meklējumos tur, kur tiek piedāvātas augstākas darba algas likmes.

Apkopojot veikto analīzi par prasmju piedāvājumu un to ietekmējošiem faktoriem var secināt, ka:

- Prasmju piedāvājums ir valsts ekonomiski aktīvo iedzīvotāju piedāvāto prasmju kopums, ko nosaka demogrāfiskie faktori, darbaspēka izglītība, prasmes un kvalifikācija, darbaspēka profesionālā mobilitāte, ekonomiskās aktivitātes (līdzdalības) līmenis u.c. faktori.
- Noteicošā nozīme prasmju piedāvājuma veidošanā ir demogrāfiskajiem faktoriem – iedzīvotāju dzimstības un mirstības līmenim, vecuma un dzimuma struktūrai, veselībai un mūža ilgumam, migrācijai, ko īstermiņā ekonomikas politikas veidotāji nevar tieši ietekmēt.
- Prasmju piedāvājuma veidošanā svarīga loma ir iedzīvotāju izglītības līmenim un citiem ar izglītības iegūšanu saistītiem aspektiem – skolas gadu skaitam, kvalifikācijas un specializācijas iegūšanai nepieciešamajam laikam, izglītības piedāvājumam un iespējām, kas nosaka darbaspēka prasmes un to kvalitāti.
- Prasmju piedāvājumu ietekmē arī darbaspēka profesionālā mobilitāte un ekonomiskās aktivitātes (līdzdalības) līmenis, ko nosaka darba alga un indivīda izvēle starp brīvo laiku un ienākumu.

Vairumā Eiropas un citu attīstīto pasaules valstu, par nopietnu 21.gadsimta sociāli ekonomisko problēmu ir kļuvusi iedzīvotāju novecošanās. Tās ietekme būs jūtama visās ES dalībvalstīs un lielākajā daļā politikas jomu. Dzimstības samazināšanās, mūža ilguma pieauguma un imigrantu skaita darbaspējas vecumā palielināšanās rezultātā veco ļaužu skaits un īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā turpinās palielināties, turklāt

Latvijā, saskaņā ar Eurostat demogrāfiskajām prognozēm, veco ļaužu skaita attiecība pret iedzīvotāju kopskaitu 15–64 gadu vecumā līdz 2060.gadam var sasniegt 68% un kļūt visaugstākā starp ES valstīm.

Aizvadītajos divdesmit gados 65 gadus vecu un vecāku personu īpatsvars ir palielinājies visos kontinentos, bet Eiropā tas ir vislielākais – 2010.gadā tas sastādīja 16,2% no iedzīvotāju kopskaita (ES–27 valstīs 17,4%)²⁷. Iedzīvotāju novecošanās ir nenovēršama un objektīva parādība, kas atspoguļo sabiedrības attīstības likumsakarības pārejā uz racionālu iedzīvotāju atražošanās režīmu ar zemu mirstību un dzimstību. Starp galvenajām tās izpausmes formām jāmin iedzīvotāju vidējā vecuma palielināšanās un gados veco iedzīvotāju īpatsvaru pieaugums. Pēc Eiropas Komisijas vērtējuma 2025. gadā vairāk nekā 20 % eiropiešu būs 65 vai vairāk gadu, it īpaši strauji pieaugs par 80 gadiem vecāko iedzīvotāju skaits²⁸. Visai raksturīga novecošanās iezīme ir arī bērnu un jauniešu īpatsvara samazinājums, kā arī darbspējas vecuma iedzīvotāju kontingenta vidējā vecuma palielinājums.

Pastāv iedzīvotāju novecošanās no t.s. iedzīvotāju piramīdas apakšas, kuras galvenā iezīme ir bērnu īpatsvara samazināšanās iedzīvotāju vecuma struktūrā, bet cēlonis ir zems iedzīvotāju dzimstības līmenis, un novecošanās “no augšas”, kas saistīta ar pieaugušo iedzīvotāju vecumstruktūras dabiskām pārmaiņām un daļēji arī ar mirstības samazināšanos gados veco un vidējo paaudžu iedzīvotāju vidū, uzlabojoties materiāli ekonomiskajai situācijai un medicīniskās aprūpes efektivitātei. Parasti kopējos novecošanās procesus ievērojami vairāk sekmē novecošanās “no apakšas” (bērnu īpatsvara samazināšanās)²⁹. Dažkārt iedzīvotāju novecošanos var izsaukt migrācija, kad no noteiktas teritorijas (valsts) intensīvi aizceļo jaunieši un citi ekonomiski aktīvie iedzīvotāji.

Iedzīvotāju novecošanās problemātika mūsdienās kļūst aizvien aktuālāka daudzām pasaules valstīm, tādēļ jautājumi, kas saistīti ar novecošanos un veco iedzīvotāju vajadzībām, ir tikuši izskatīti trijās lielās starptautiskās konferencēs (Bukarestē 1974.gadā, Mehiko 1984.gadā un Kairā 1994.gadā). 2002.gadā ANO Ģenerālā Asambleja novecošanās problēmu izpētei sasauca otro Vispasaules asambleju (Madridē). Šī asambleja pieņēma stratēģiju iedzīvotāju novecošanās problēmu un ar tām saistīto aktuālo sociālo, kultūras, ekonomisko un demogrāfisko jautājumu risināšanai 21.gadsimtā. Prognozes liecina, ka veco iedzīvotāju (no 60 gadu vecuma) skaits 2050. gadā pirmo reizi cilvēces vēsturē pārsniegs bērnu (vecumā līdz 15 gadiem) skaitu (Latvijā šāda situācija pastāv jau kopš 1996.gada). Demogrāfiskie procesi negatīvi

27 Eurostat Statistical Books. *active ageing and solidarity between generations. A statistical portrait of the EU 2012*. Luxembourg: publication Office of the EU, 2011.

28 Population and social conditions, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-10-001/EN/KS-SF-10-001-EN.PDF.

29 Iedzīvotāju novecošanās dinamika un diferenciācija Latvijā, Latvijas Universitātes Demogrāfijas centrs, LU Akadēmiskais apgāds, 2006.

ietekmēs arī darbaspēka piedāvājumu (piemēram, ES kopumā tas samazināsies par 12%, bet atsevišķās valstīs, t.sk. Latvijā darbaspēka piedāvājums vecuma grupā 20–64 gadi var samazināties pat par 40%).

Novecošanās intensitāti kādā valstī vai reģionā var palielināt vai samazināt izmaiņas iedzīvotāju dzimstības un mirstības līmenī, migrācijas virzienos, kā arī karu un citu politisku satricinājumu tiešās un netiešās sekas. Pārāk strauja novecošanās var radīt nopietnas sociālekonomiskas problēmas ar tālejošām nevēlamām sekām un liecināt par valsts varas institūciju nespēju efektīvi regulēt iedzīvotāju attīstību. Novecošanās var izraisīt darbaspēka brīvprātīgās un ģeogrāfiskās mobilitātes samazinājumu, kā arī budžeta izdevumu kāpumu veselībai un sociālai aprūpei. No otras puses ir jārisina jautājumi par vecāka gadagājuma iedzīvotāju iesaisti darba tirgū un nepieciešamo prasmju apguvi (piemēram, e–prasmes).

Ārvalstu pētījumos novecošanās tiek uzskatīta par galveno faktoru, kas ietekmē prasmju attīstību, turklāt pastāv virkne faktoru, kas tieši ietekmē prasmju uzkrāšanos vai to samazinājumu. Pētnieki analizē, piemēram, kognitīvo prasmju (zināšanu apgūšana un pielietošana) attīstību cilvēka dzīves cikla laikā, kā arī saistību ar dažādiem sociāliem faktoriem – dzīvesveidu u.tml.³⁰ Saskaņā ar vācu pētnieka *Kurt Vogler–Ludwig* pieeju, iedzīvotāju novecošanās ir viens no faktoriem, kas ietekmē darbaspēka prasmju komplekso piedāvājuma (arī pieprasījuma) faktorus³¹:

- Darbaspēka piedāvājums, tā vecumstruktūra, migrācija.
- Darbaspēka izmaksas – nodokļi, darba tirgus regulēšanas ietekme jeb netiešās izmaksas;
- Cilvēkkapitāla resursi un uzkrāšana, jeb faktors kas atspoguļo izglītības atdevi;
- Tehnoloģiskais progress, uzņēmējdarbības organizēšana, produktivitāte;
- Vides aizsardzības izmaksas un dabas resursu vērtība;
- Produkcijas ražotņu globālais izvietojums.

Viens no būtiskiem faktoriem, kas raksturo darba tirgus piedāvājuma pusi, ir pieminētā darbaspēka mobilitāte – raksturīga mūsdienu globalizācijas iezīme. Pētījumi liecina, ka atvērtos tirgos, kur darbaspēks brīvi pārvietojas pāri nacionālo valstu robežām (piemēram, ES), darbaspēka piedāvājuma trūkuma riski ir ievērojami mazāki, kā slēgtās tautsaimniecības. Tādējādi, mobils darbaspēks ir faktors, kas ietekmē darba tirgus līdzsvaru.³² Turklāt darba tirgus piedāvājums var tikt regulēts ar migrācijas politikas palīdzību.

Vairākos citos pētījumos atrodami secinājumi, ka sabiedrības novecošanās ir saistīta gan ar ietekmi uz budžetu, gan uz ekonomikas attīstību – ietekmi uz produktivitāti. Pasaules mērogā novecošanās ir aktuāla

30 Richard Desjardins, Arne Jonas Warnke. Ageing and Skills: A Review and Analysis of Skill Gain and Skill Loss Over the Lifespan and Over Time. – OECD Education Working Paper No.72, 2012.

31 Kurt Vogler–Ludwig. Germany. Forecasting Skills and Labour Market Needs. – Kurt Vogler–Ludwig, 2006.

32 T Kurt Vogler–Ludwig. Germany. Forecasting Skills and Labour Market Needs. – Kurt Vogler–Ludwig, 2006.

attīstītajās valstīs, tostarp Eiropā, Āzijā (piemēram, Japānā) un ASV. Globalizācijas izvēršanās un iedzīvotāju novecošanās tiek uzskatīti par galvenajiem Eiropas izaicinājumiem. Globalizācijas izpausmes – tehnoloģiskā attīstība, izmaiņas sociālajā, ekonomikas sfērā ir veicinājušas darbaspēka mobilitāti no vienas puses un atsevišķu darba tirgus grupu „atsvešināšanos”, jeb negatīva ietekme uz vecāka gadagājuma darbaspēka adaptēšanos atbilstoši pieprasījumam.³³

Darba tirgū globālā līmenī, saskaņā ar pētījumu atziņām, notiek paaudžu vecumgrupu izmaiņas – jaunāka gadagājuma darbaspēks tendēts integrēties pakalpojumu tirgū, bet vecāka gadagājuma – rūpniecības industrijā. Vecāka gadagājuma darbaspēka kvalifikācijai ir augstāks neatbilstības risks straujās tehnoloģiskā attīstības laikmetā. Dažkārt, salīdzinājumā ar jaunāka gadagājuma darbaspēku, kas ir mobils, ar vidēji zemāku atalgojumu, vecāka gadagājuma nodarbinātie var tikt raksturoti kā dārgs, mazāk elastīgs un mazāk produktīvs faktors.³⁴

Taču, tai pašā laikā pētījumi liecina par prasmju neatbilstību darba tirgus pieprasījumam ne tikai vecāka gadagājuma darbaspēka vidū, bet arī jauniešu starpā. OECD pētījumā³⁵ atspoguļots apsekoto darba devēju viedoklis par rekrutēšanas grūtībām, un viens no uzskatāmiem indikatoriem – mazāks bezdarba līmenis ir cieši saistīts ar augstāku darbā pieņemšanas problemātiku. Tam pretrunā ir vairāk nekā 40% darba devēju viedoklis, ka ekonomikas krīzes laikā (2009.gadā) bija sarežģīti atlasīt darbiniekus ar nepieciešamajām prasmēm (Japāna, Austrālija, Polija).³⁶ Pētījumā teikts, ka apsekoto valstu vidū ir tādas, kur trešdaļa darbaspēka novērtē savas prasmes augstāk, nekā to prasa esošais amats, un ir tādas, kur vairāk kā 10% uzskata savu prasmju par nepietiekošām.

Apkopojot atsevišķu valstu pētījumus par darbaspēka tirgus tendencēm un tai skaitā novecošanās problēmjautājumiem, jāatzīmē dažādu metodoloģiju klāsts darba tirgus analīzē – sākot ar statistikas datu analīzes metodēm un beidzot ar sarežģītiem ekonometriskiem modeļiem.

Lietuvas darba tirgus prasmju pieprasījuma un piedāvājuma pētījumā prasmes ir definētas kā izglītības radītas zināšanas un pieredze, kas pielietotas kādā darbības jomā.³⁷ Tādējādi, darbaspēka piedāvājums izteikts ar izglītības līmeni un attiecīgi pielīdzinātu profesiju (OC1–9). Saskaņā ar pētījumiem Lietuvā

33 Globalization and the Labour Market Situation of Older Workers: Exploring Trends, Challenges and Strategies for Adaptation. – GHK, CERGE EI, 2012.

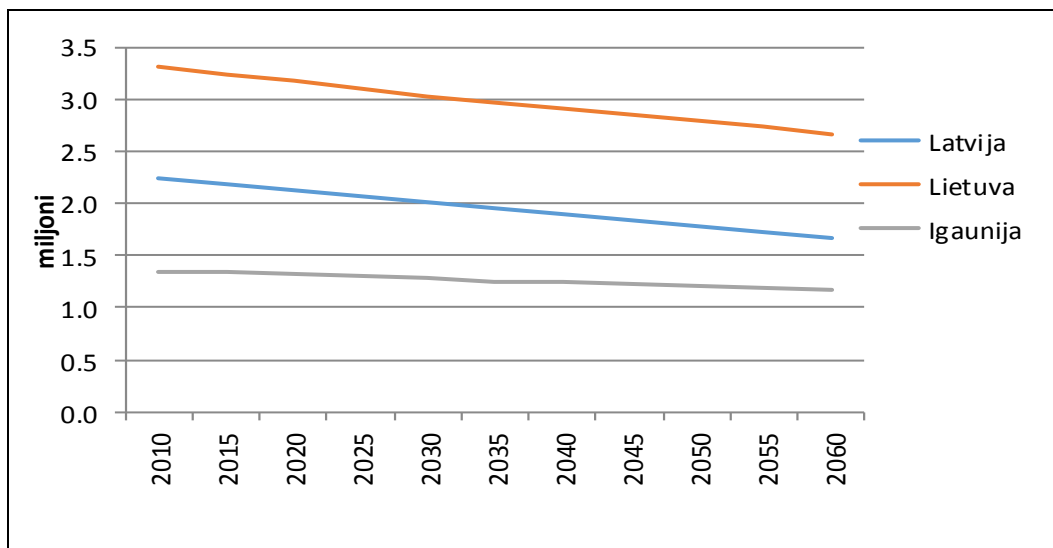
34 Turpat.

35 Better Skills. Better Jobs. Better Lives. The OECD Skills Strategy. OECD, 2012.

36 Turpat.

37 Burt. „...term skills means knowledge and experience in performing certain intellectual and/or physical actions in a concrete area of activity where experience is the outcome of formal education, nonformal education or self-education and work in a concrete occupation post.” – Monitoring Demand and Supply of Skills. Analysis Report on Labour Market and Education and Training Indicators. – Vilnius, 2008.

iedzīvotāju novecošanās tendence raksturīga pēdējos 20 gadus un tiek prognozēta arī turpmāk, līdzīgi kā Latvijā un Igaunijā (skat. 1.2.attēlu).

Attēls 1.2. Iedzīvotāju skaita prognozes Baltijas valstīs 2010–2060³⁸

Bulgārijas darba tirgus prognozes rāda, ka dzimstības tempu samazinājums, mirstības pieaugums un emigrācijas apjomi ir radījuši situāciju, kad darbaspēka piedāvājuma pārpalikums transformējas darba roku trūkumā. Tendence būs aktuāla ilgtermiņā, un darba tirgu raksturojošie rādītāji nākotnē ir vecāka gadagājuma cilvēku īpatsvara pieaugums un jauniešu samazinājums kopējā iedzīvotāju masā. Tādējādi – ja 1985.gadā Bulgārijā 12% no iedzīvotājiem bija vecāki par 65 gadiem, tad 2020.gadā to īpatsvars pieaugs līdz 23 procentiem.³⁹

Lielbritānijas darba tirgus pētījumā „Working Futures 2010–2020”⁴⁰ darbaspēka piedāvājums tiek analizēts, izmantojot darbaspējīgo iedzīvotāju sadalījumu pēc iegūtās izglītības līmeņa, ievērojot arī sadalījumu pa vecuma grupām. Iedzīvotāju sadalījums pēc izglītības līmeņa ir uzskatīts par nozīmīgāko prasmju piedāvājumu raksturojošo indikatoru, un ietekmīgākie faktori prasmju piedāvājumam atzīmēti demogrāfiskie un izglītības ieguves rādītāji. Tādējādi, šo divu faktoru kombinācija rezultējās iedzīvotāju kvalifikācijas līmeņa vidējā pieaugumā.

38 The 2012 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010–2060). European Commission.

39 Iskra Beleva. Bulgaria. Forecasting Skills and Labour Market Needs. – Bulgarian Academy of Sciences, 2006.

40 Working Futures 2010–2020. Evidence Report 41. – 2012.

Darbspēka piedāvājuma formēšanā zināma loma ir izglītības politikai, tālākizglītības un augstākās izglītības iespējām. Tādējādi, līdz 2020.gadam prognozēts darbspējīgo (16 un vecāki) iedzīvotāju pieaugums ar augstāko izglītību un attiecīgi samazinājums darbspējīgo skaitā ar pamata un vispārējo izglītību.

Prognozes liecina, ka līdz 2020.gadam vidējais strādājošo vecums pieaugs un iedzīvotāju novecošanās tendence pieaugs. Prognozēts, ka vidējais iedzīvotāju skaits 2010–2020.gadā pieaugs par 2.9% pirmajā piecgadē un par 3.1% – otrajā.⁴¹ Pieaugs arī darbspējīgo iedzīvotāju skaits vecumā virs 16 gadiem, taču aktivitātes līmenis (*participation rate*) darba tirgū tieksies uz mērenu samazinājumu. Prognozēts, ka tautsaimniecībā pieprasījums pēc darbspēka ilgtermiņā (2020.gadā) pieaugs un tiks radītas ap 1,5 miljoni darbavietu, pamatā izvērstoties pakalpojumu sektoram. Pieprasījums pieaugs (un arī nodarbinātība) pēc augsti izglītota darbspēka, vadītājiem, profesionāļiem. To īpatsvars nodarbināto vidū ilgtermiņā pieaugs. Tehnoloģiju attīstība negatīvi ietekmēs pieprasījumu pēc administratīvā personāla, tas kopumā samazināsies, taču pieprasījums pēc vienkāršo profesiju pārstāvjiem prognozēts stabils un augošs ilgtermiņā.

Darbspēka prasmju piedāvājums, kas pētījumā izteikts kā augstākais iegūtais izglītības līmenis, Lielbritānijā pieaug, tāpat pieaug arī prasmju pieprasījums (to nosaka tautsaimniecības struktūras izmaiņas industriju līmenī – ietekmē konkurence noietā tirgos, tehnoloģisko risinājumu līmenis, produktivitāte).

Apkopojot ārvalstu pētījumos sniegtās atziņas par novecošanās ietekmi uz prasmju piedāvājumu, var secināt:

- Iedzīvotāju novecošanās palielina prasmju piedāvājuma deficīta risku darba tirgū.
- Vecāka gadagājuma nodarbinātie var tikt raksturoti kā dārgs, mazāk elastīgs un mazāk produktīvs ražošanas faktors.
- Vecāka gadagājuma darbspēkam ir grūtāk adaptēties atbilstoši pieprasījumam un tam ir augstāks kvalifikācijas neatbilstības risks straujās tehnoloģiskā attīstības laikmetā.
- Sabiedrības novecošanās atstāj negatīvu ietekmi gan uz darba tirgu, gan uz valsts budžetu un ekonomikas attīstību – palielinot izdevumus gados vecu cilvēku uzturēšanai, kā arī samazinot IKP pieauguma tempus un izaugsmes potenciālu.

41 Working Futures 2010–2020. Evidence Report 41. – 2012.

2. PRASMJU PIEDĀVĀJUMA LĪDZŠINĒJĀS TENDENCES LATVIJĀ

2.1. DEMOGRĀFISKĀ SITUĀCIJA UN TĀS IZMAIŅU ANALĪZE LATVIJĀ NO 1990. LĪDZ 2010.GADAM

Pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu sākums, līdz ar politiskiem un ekonomiskiem pārkārtojumiem un transformācijas procesiem Latvijā iezīmēja tādas negatīvas tendences kā dzimstības samazināšanās, statistiski gaidāmā dzīves ilguma samazināšanās (vidēji par 3,2 gadiem), un strauja emigrācijas palielināšanās, kas turpinājās (atskaitot gaidāmā dzīves ilguma samazināšanos, kura pieauguma atjaunošanās vērojama ar deviņdesmito gadu otro pusi) arī nākamās desmitgadēs un būtiski ietekmē sabiedrības attīstību 21.gadsimtā. Tā rezultātā laika periodā no 1990–2009.gadam uz katriem tūkstoš Latvijas iedzīvotājiem bija vērojams samazinājums par 180 cilvēkiem, kas gandrīz vienādi sadalījās starp dabīgo iedzīvotāju skaita samazinājumu un iedzīvotāju emigrāciju uz ārzemēm⁴². Iedzīvotāju skaita izmaiņu dinamiskās rindas laika periodam 1990. līdz 2010.gadam sniegtas 2.1.tabulā.

Tabula 2.1. Iedzīvotāju skaits un sadalījums pa vecuma grupām Latvijā no 1990. līdz 2010.gadam (tūkst. cilvēku, gada sākumā)*⁴³

GADI/ VECUMA GRUPAS	1990	2000	2010	IZMAIŅAS			
				2010–1990	2010/1990 (%)	2010–2000	2010/2000 (%)
pavisam	2668,1	2381,7	2248,3	–419,8	84,3	–133,3	94,4
0–14	571,8	428,1	309,1	–262,7	54,1	–118,9	72,2
15–24	370,3	339,6	326,5	–43,8	88,2	–13,2	96,1
25–34	408,4	324,3	328,2	–80,2	80,4	4,0	101,2
35–44	339,7	352,2	311,4	–28,4	91,6	–40,9	88,4
45–54	351,7	295,1	327,1	–24,6	93,0	32,0	110,8
55–64	310,8	289,1	255,8	–54,9	82,3	–33,2	88,5
15–64	1780,9	1600,3	1549,0	231,9	87,0	–51,3	96,8
65+	315,4	353,3	390,2	74,8	123,7	36,9	110,4

* neņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

42 Estonian Human Development Report 2010/2011, Eesti Koostöö Kogu, Tallinn, 2011.

43 CSP datu bāze.

Vienlaicīgi ar iedzīvotāju skaita samazināšanos, Latvijā atzīmējamas arī sabiedrības novecošanās tendences. Starp būtiskām tās izpausmes formām jāmin iedzīvotāju vidējā vecuma palielināšanās un gados vecu cilvēku īpatsvara palielināšanās, kas vienlaicīgi notiek ar bērnu un jauniešu īpatsvara samazinājumu. Latvijā novecošanās tendences pastiprina arī jaunu un vidēja vecuma iedzīvotāju pastiprināta emigrācija. 2011.gada tautas skaitīšanas dati apstiprina, ka ekonomiskās migrācijas un zemās dzimstības dēļ Latvijas iedzīvotāju vidējais vecums 2011. gada 1.janvārī bija 41,6 gadi, kas ir par pusgadu vairāk nekā iepriekš publicēts⁴⁴. Arvien lielāka sabiedrības novecošanās un gados vecu cilvēku īpatsvara palielināšanās būtiski var ietekmēt darba tirgus vecuma struktūru un sociālās nodrošināšanas sistēmu ilgtspēju. Pēc Starptautiskās kredītreitingu aģentūras „Standard&Poor’s” novērtējuma kopējie ar sabiedrības novecošanos saistītie izdevumi Latvijā varētu pieaugt no pašreizējiem 12,3% līdz 16,5% 2050.gadā. Šādā gadījumā ievērojami pieaugs arī valsts budžeta izdevumi, sasniedzot 46% no IKP, kā arī budžeta deficīts un valdības parāds⁴⁵. Sabiedrības novecošanās ir saistāma ne tikai ar dzīves ilguma palielināšanos, bet arī ar dzimstības samazināšanos un gados jaunu un pusmūža cilvēku emigrāciju, kas būtiski pasliktina valsts demogrāfisko situāciju. Iedzīvotāju skaita izmaiņu tendences Latvijā un ES atspoguļotas 2.2. tabulā.

Tabula 2.2 Iedzīvotāju skaits un sadalījums pa vecuma grupām Latvijā un ES 27 (% salīdzinot ar 1990.gadu)

GADI	1990	2000	2008	2020
Iedzīvotāji kopā ES 27	100	102,6	105,8	109,2
Iedzīvotāji kopā Latvijā	100	89,3	85,1	80,6
Jaunāki par 20 gadiem ES 27	100	91,0	85,9	83,6
Jaunāki par 20 gadiem Latvijā	100	80,1	63,4	56,7
Vecumā no 20–64 gadiem ES 27	100	104,7	108,8	109,1
Vecumā no 20–64 gadiem Latvijā	100	89,1	87,7	82,9
Vecāki par 65 gadiem ES 27	100	116,6	131,1	159,6
Vecāki par 65 gadiem Latvijā	100	112,0	123,9	126,7

No tabulas datiem redzams, ka vecu cilvēku īpatsvara palielinājums Latvijā trīsdesmit gadu periodā ir paredzams par 26,7%, kas visai būtiski atpaliek no ES–27 vidējā rādītāja, kur tas varētu sasniegt 59,6%.

44 CSP datu bāze.

45 I.Indāns, Latvijas migrācijas politika un tās izaicinājumi, Zinātniskie raksti 2/2009, Latvijas Kristīgā akadēmija, 2010.

Taču jāņem vērā, ka Latvijā, atšķirībā no ES-27, ir noticis un līdz 2020.gadam turpināsies būtisks kopējā iedzīvotāju skaita samazinājums, īpaši izdalot ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vecuma grupu (no 20–64 gadiem), kur iedzīvotāju īpatsvars 2020.gadā salīdzinot ar 1990.gadu samazināsies par 17,1 %, kas būtiski ietekmēs situāciju darba tirgū un valsts potenciālās attīstības iespējas, palielinot slogu valsts sociālās nodrošināšanas un veselības aprūpes sistēmām. No 2.1.tabulas datiem izriet, ka arī nākotnē Latvijas demogrāfiskā situācija paliek ļoti saspringta un grūti saskatīt būtiska uzlabojuma iezīmes, neraugoties uz iedzīvotāju vispārējā dzīves ilguma palielināšanos, jo vērojama tālāka dzimstības rādītāju pasliktināšanās, jaunu cilvēku īpatsvara samazināšanās un ilgstoša, pastāvīga iedzīvotāju emigrācija. Cerības uz būtisku no Latvijas izbraukušo iedzīvotāju reemigrāciju vairāk ir politiskas vēlmes, kurām pašreiz, pēc autoru vērtējuma trūkst ekonomiska un sociāla pamatojuma.

Līdz ar sistemātisku iedzīvotāju skaita samazinājumu padziļinās sabiedrības novecošanās procesi, palielinoties iedzīvotāju skaitam un tā īpatsvaram virs 65 gadiem, bet samazinoties iedzīvotāju skaitam un īpatsvaram darbības vecumā un līdz 20 gadiem, kā rezultātā nākotnē palielināsies demogrāfiskās slodzes līmenis. 2010.gadā demogrāfiskās slodzes līmenis – darbības vecumu nerasniegušo un pārsniegušo personu skaits vidēji uz 1000 personām darbības vecumā – bija 514 iedzīvotāji (t.sk. virs darbības vecuma–306), ko uzskatāmi var redzēt 2.3.tabulā.

Tabula 2.3. Demogrāfiskās slodzes līmenis gada sākumā⁴⁶

	1990	91	92	93	94	95	96	97	98	99	2000	01	02	03	04	05	06	07	08	09	2010
Pavisam	771	772	792	764	770	772	747	744	740	708	698	659	646	603	591	565	553	531	524	510	514
Līdz darbības vecumam	403	404	409	377	374	370	358	349	338	319	305	287	274	256	245	232	222	214	210	207	208
Virs darbības vecuma	368	368	383	387	396	402	389	395	402	389	393	372	372	347	346	333	331	317	314	303	306

*ņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

Kopš 1990.gada kopējais demogrāfiskās slodzes līmenis Latvijā sistemātiski samazinās un to sekmē darbības vecumu nerasniegušo iedzīvotāju skaita samazinājums (demogrāfiskās slodzes līmenis līdz darbības vecumam kopš 1990.gada ir samazinājies gandrīz uz pusi), kā arī izteiktā darbības vecuma iedzīvotāju emigrācija labākas dzīves meklējumos.

46 CSP datu bāze.

2.2. PRASMJU PIEDĀVĀJUMA VECUMA STRUKTŪRA EKONOMISKI AKTĪVO, NEAKTĪVO UN NODARBINĀTO IEDZĪVOTĀJU GRUPĀS

Par laika periodu no 1990.gada līdz 2001.gadam dati par iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti sadalījumā pa vecuma grupām Latvijas statistikas pārvaldes datu bāzē pētniekiem nav pieejami, tāpēc analīze tiek veikta par situācijas attīstību pēdējos desmit gados. Izmaiņas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījumā pa vecuma grupām laika periodā no 2002.gada līdz 2011.gadam sniegtas 2.4. un 2.5.tabulās.

Tabula 2.4. Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji sadalījumā pa vecuma grupām (tūkstošos)⁴⁷

VĪRIEŠI UN SIEVIETES KOPĀ	SKAITS (tūkst.)*										2011 (Pārrēķins pēc 2011.gada skaitīšanas rezultātiem)
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
15–24	135,0	135,8	133,1	134,9	147,6	155,0	152,0	142,6	131,8	118,9	102,6
25–34	272,9	272,0	272,3	267,2	271,1	273,1	279,9	280,3	289,4	289,1	244,1
35–44	298,9	300,9	294,6	289,6	288,8	284,4	290,5	286,2	279,5	277,2	250,4
45–54	260,3	262,9	268,3	269,1	272,3	282,2	285,8	289,2	287,0	283,5	261,6
55–64	127,6	127,9	137,1	140,5	146,3	151,9	159,2	154,4	146,2	156,7	148,1
65–74	28,7	26,5	30,9	34,2	41,3	44,5	48,2	34,7	23,1	21,7	21,5
15–64	1094,8	1099,6	1105,5	1101,3	1126,1	1146,6	1167,5	1152,7	1133,9	1125,3	1006,7

*ņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

Saskaņā ar tautas skaitīšanas rezultātiem 2011.gadā Latvijā bija kopumā 1595,3 tūkst. iedzīvotāji 15–74 gadu vecumā, no kuriem ekonomiski aktīvi bija 1028,2 tūkst. jeb 64,4%. 2.4.tabulas dati liecina par ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita kopējo samazinājumu laika periodā no 2002.gada līdz 2011.gadam par gandrīz 90 tūkstošiem (ņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus), turklāt iezīmējas izteikta tendence, ka samazinās ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits pirmajās trijās vecuma grupās (15–44 gadi). Arī kopumā vislielākais iedzīvotāju skaita samazinājums (vairāk nekā 14%) ir bijis 23–31 gadu vecuma

47 CSP datu bāze.

grupā⁴⁸, kas ir skaidrojams ar grūtībām atrast darbu Latvijā pēc izglītības iegūšanas, tādējādi spiežot jauniešus doties darba meklējumos ārpus valsts. To arī apliecina nodarbinātības statistikas rādītāji, jo bezdarba līmenis (darba meklētāju īpatsvars) 20–29 gadu vecumā ir virs vidējā valstī. Samērā stabils, bez izteiktām izmaiņām ir iedzīvotāju skaits vecuma grupā 45–54 gadi, bet vecuma grupā 55–64 gadi vērojams būtisks ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita pieaugums. Savukārt vecuma grupā 65–74 gadi ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazinājums 2009–2011 gados saistās ar ekonomisko krīzi un valdības pagaidu lēmumu (kas vēlāk tika atcelts) par pensionāru ekonomisko aktivitāšu ierobežošanu. Diemžēl daudzi pensijas vecuma cilvēki, kas uz laiku pārtrauca aktīvās darba gaitas, vēlāk vairs nevarēja tās atjaunot. 2.5.tabulas rādītāji vēl uzskatāmāk parāda notikušās izmaiņas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījumā pa vecuma grupām un iezīmē noteiktas tendences darba piedāvājuma izmaiņām nākamajos laika periodos, kas saistītas ar iedzīvotāju novecošanos.

Tabula 2.5. Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji sadalījumā pa vecuma grupām (procentos) ^{*49}

VĪRIEŠI UN SIEVIETES KOPĀ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 (Pārrēķins pēc 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātiem)
15–24	12,0	12,1	11,7	11,9	12,6	13,0	12,5	12,0	11,4	10,4	10,0
25–34	24,3	24,2	24,0	23,5	23,2	22,9	23,0	23,6	25,0	25,2	23,7
35–44	26,6	26,7	25,9	25,5	24,7	23,9	23,9	24,1	24,2	24,2	24,3
45–54	23,2	23,3	23,6	23,7	23,3	23,7	23,5	24,4	24,8	24,7	25,4
55–64	11,4	11,4	12,1	12,4	12,5	12,8	13,1	13,0	12,6	13,7	14,4
65–74	2,6	2,4	2,7	3,0	3,5	3,7	4,0	2,9	2,0	1,9	2,1
15–64	97,4	97,6	97,3	97,0	96,5	96,3	96,0	97,1	98,0	98,1	97,9

*neņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

Visaugstākā ekonomiskā aktivitāte ir vērojama 3 vecuma grupās: no 25–34; no 35–44 un no 45–54 gadiem. Saskaņā ar darbaspēka izlases veida apsekojuma rezultātiem 2011.gadā Latvijā bija tikai

48 CSP datu bāze.

49Turpat.

21,5 tūkstoši ekonomiski aktīvo iedzīvotāju 65–74 gadu vecuma grupā, bet ekonomiski neaktīvi bija 191,7 tūkstoši jeb 89,9% no visiem 65–74 gadus veciem iedzīvotājiem (skat. 2.6.tabulu). Lielākā daļa (94,8%) ekonomiski neaktīvo vecāka gadagājuma iedzīvotāju darbu nemeklēja, jo ir pensionāri un tikai nelielai daļai (5,2%) ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju 65–74 gadu vecumā bija vēlme strādāt, lai arī darbu nemeklēja⁵⁰.

Tabula 2.6. Ekonomiskā aktivitāte pa atsevišķām vecuma grupām 2011.gadā⁵¹

iedzīvotāju vecuma grupa	Kopā (tūkst.)	Ekonomiski aktīvie (tūkst.)	Ekonomiski aktīvo iedz. īpatsvars (%)	Ekonomiski neaktīvie (tūkst.)	Ekonomiski neaktīvo iedz. īpatsvars (%)
15–74	1595,3	1028,2	100,0	567,1	100,0
no tiem vecumā:					
55–59	131,3	104,3	10,1	27,1	4,8
60–64	117,8	43,8	4,3	74,0	13,1
65–69	105,2	14,4	1,4	90,8	16,0
70–74	107,9	7,1	0,7	100,9	17,8

No dotās tabulas datiem var redzēt, ka palielinoties vecumam pakāpeniski samazinās ekonomiskās aktivitātes un līdz ar to arī nodarbinātības līmenis, īpaši, sasniedzot 60 gadu vecumu. Ja 65 gadu vecumā nodarbināti ir 18,8%, tad 75 gadu vecumā–tikai 3,9% no attiecīgā vecuma iedzīvotāju skaita. No visiem ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem 65–74 gadu vecumā nodarbināti bija 97,7% jeb 21 tūkstotis (2,4% no visiem nodarbinātajiem 15–74 gadu vecumā). Lielākā daļa nodarbināto iedzīvotāju 65–74 gadu vecumā (80%) bija algoti darbinieki, bet viena piektdaļa– pašnodarbinātas personas. 2011.gadā nodarbināti bija arī 2,0 tūkstoši iedzīvotāju 75–79 gadu vecumā un 0,4 tūkstoši iedzīvotāju, kas vecāki par 80 gadiem⁵². Saskaņā ar 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātiem aptuveni puse vecāka gadagājuma iedzīvotāju (65 gadi un vairāk) bija nodarbināti piecās nozarēs: izglītības, veselības aizsardzības, valsts pārsaldē un aizsardzībā, obligātajā sociālajā nodrošināšanā, mazumtirdzniecībā un operācijās ar nekustamo īpašumu. Salīdzinoši liels (16,9%) gados vecāku iedzīvotāju skaits ir nodarbināti arī izejvielu ieguves un lauksaimniecības sektorā (A nozare).

50 Vecāka gadagājuma iedzīvotāji Latvijā, LR CSP, Rīga, 2012.

51 Turpat.

52 Turpat.

Tabula 2.7. Ekonomiski aktīvie vīrieši un sievietes sadalījumā pa vecuma grupām (tūkstošos)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 (Pārrēķins pēc 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātiem)
VĪRIEŠU SKAITS (tūkst.)*											
15–24	77,9	79,5	78,8	79,6	87,4	89,5	88,2	81,8	71,5	67,0	57,3
25–34	148,8	148,1	147,6	145,0	147,1	149,3	152,3	151,5	156,3	156,1	129,8
35–44	148,8	148,9	145,4	145,7	145,3	144,5	146,2	144,2	140,8	142,3	126,1
45–54	122,0	124,1	128,1	128,8	130,9	134,5	135,6	136,4	136,8	134,8	122,5
55–64	66,8	64,0	68,0	68,9	71,0	73,5	74,6	68,8	65,0	71,5	66,5
65–74	15,3	13,8	15,5	19,2	21,2	21,6	24,8	17,5	10,2	9,4	9,3
15–64	564,3	564,5	568,0	567,9	581,6	591,3	597,0	582,7	570,4	571,7	502,2
SIEVIEŠU SKAITS (tūkst.)*											
15–24	57,2	56,3	54,3	55,3	60,2	65,5	63,7	60,7	60,3	51,8	45,3
25–34	124,1	124,0	124,7	122,2	124,0	123,8	127,6	128,9	133,1	133,1	114,3
35–44	150,2	152,0	149,2	143,9	143,5	139,9	144,3	142,0	138,8	134,9	124,2
45–54	138,3	138,9	140,2	140,3	141,4	147,7	150,2	152,9	150,1	148,7	139,2
55–64	60,7	63,9	69,1	71,7	75,3	78,4	84,7	85,5	81,2	85,2	81,6
65–74	13,4	12,7	15,3	15,0	20,1	22,9	23,4	17,2	12,9	12,3	12,1
15–64	530,5	535,0	537,5	533,4	544,5	555,3	570,5	570,0	563,5	553,6	504,6

*neņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

Pētot ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījumu pa vecuma grupām dzimumu griezumā (skat. 2.8.tabulu.), kopumā var atzīmēt **lielāku vīriešu ekonomisko aktivitāti**, salīdzinājumā ar sievietēm, ievērojot to mazāku skaitu, īpaši vecākajās vecuma grupās (Latvijas kopējā iedzīvotāju skaitā vīriešu īpatsvars ir 46%, bet

vecumā virs 65 gadiem vīriešu īpatsvars sastāda tikai 32%), kas arī nākotnē varētu nozīmēt gados vecāku vīriešu ekonomisko aktivitāti ar attiecīgu, specifisku prasmju piedāvājumu un atsevišķām psiholoģiskām īpatnībām, kas piemīt lielai daļai vīriešu tā saucamajā „sudraba” vecumā. Laika periodā no 2002. līdz 2011.gadam vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem ekonomiski aktīvo vīriešu skaits ir samazinājies par 62,1 tūkstošiem (11%), bet vecuma grupā no 65 līdz 74 gadiem gandrīz par 40%, kā rezultātā samazinājās arī šīs grupas īpatsvars kopējā ekonomiski aktīvo vīriešu skaitā (skat. 2.8.tabulu.).

Tabula 2.8. Ekonomiski aktīvie vīrieši sadalījumā pa vecuma grupām (procentos)*⁵³

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 (Pārrēķins pēc 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātiem)
15–24	13,4	13,7	13,5	13,6	14,5	14,6	14,2	13,6	12,3	11,5	11,2
25–34	25,7	25,6	25,3	24,7	24,4	24,4	24,5	25,2	26,9	26,9	25,4
35–44	25,7	25,7	24,9	24,8	24,1	23,6	23,5	24,0	24,2	24,5	24,7
45–54	21,1	21,5	22,0	21,9	21,7	21,9	21,8	22,7	23,6	23,2	23,9
55–64	11,5	11,1	11,7	11,7	11,8	12,0	12,0	11,5	11,2	12,3	13,0
65–74	2,6	2,4	2,7	3,3	3,5	3,5	4,0	2,9	1,8	1,6	1,8
15–64	97,4	97,6	97,3	96,7	96,5	96,5	96,0	97,1	98,2	98,4	98,2

*neņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

Līdzīgas, tomēr ne tik izteiktas tendences ir vērojamas aplūkojot sieviešu ekonomisko aktivitāti (skat. 2.7.tabulu). No 2002. līdz 2011.gadam vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem ekonomiski aktīvo sieviešu skaits ir samazinājies par 25,9 tūkstošiem (5%), bet vecuma grupā no 65 līdz 74 gadiem tas mainījies salīdzinoši maz (samazinājies par 1%). Tas lielā mērā izskaidro arī negatīvās dzimstības

53 CSP datu bāze.

tendences, jo izteikti samazinās sieviešu skaits tā saucamajā fertīlajā vecumā, kas līdztekus ar ģimenes institūcijas degradāciju un sabiedrības uzvedības normu izmaiņām var padarīt vēl smagāku demogrāfisko situāciju Latvijā, par ko liecina arī daudzas demogrāfiskās prognozes. Atšķirīgais ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pa vecuma grupām starp vīriešiem un sievietēm zināmā mērā skaidrojams arī ar viņu dažādo lomu ģimenē, sabiedrības izveidojušos uzskatu kopumu par vīrieti un sievieti, kas attiecīgi ietekmē arī darba tirgus pieprasījumu atsevišķu profesiju un amatu aizpildē atkarībā no strādājošā dzimuma, ievērojot viņu fiziskās, garīgās spējas un komunikācijas īpatnības.

Tabula 2.9. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pa izglītības līmeņiem* 54

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 (Pārēķināts pēc 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātiem)
Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji (vīrieši un sievietes kopā)													
PAVISAM Skaits (tūkst.)	1099,8	1106,8	1123,5	1126,0	1136,3	1135,6	1167,5	1191,1	1215,8	1187,4	1157,0	1147,0	1028,2
Augstākā izglītība	213,9	217,9	227,9	213,8	241,6	253,1	263,8	281,2	316,5	319,0	321,8	335,4	301,9
Arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība	454,5	425,0	438,7	454,5	442,0	424,3	430,6	420,4	429,0	418,3	413,3	401,0	361,5
Vispārējā vidējā izglītība	275,8	259,7	276,6	286,4	293,8	294,5	302,6	315,3	307,0	302,2	290,1	278,0	249,5
Pamat- izglītība	135,2	186,3	166,0	160,2	148,5	153,6	159,3	161,8	154,5	141,8	126,9	125,5	109,4
Zemāka par pamat- izglītību	20,5	17,8	14,2	11,0	10,4	10,2	10,8	8,8	8,5	6,0	4,3	6,8	5,6
Nav uzrādīts	...	...	...	...	...	...	...	3,6	...	...	...	...	...
Ekonomiski aktīvie vīrieši													
PAVISAM Skaits (tūkst.)	566,7	568,4	579,6	578,3	583,5	587,1	602,8	612,8	621,8	600,2	580,6	581,1	511,5
Augstākā izglītība	92,9	88,8	96,1	87,6	98,1	100,2	100,7	109,2	119,7	119,8	118,6	119,7	106,2
Arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība	240,1	225,1	223,5	235,1	234,3	226,0	233,8	227,1	237,5	226,2	222,8	224,4	197,8

54 CSP datu bāze.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 (Pārrēķins pēc 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātiem)
Vispārējā vidējā izglītība	137,7	128,8	139,0	143,4	149,2	152,7	149,3	158,2	154,2	155,3	150,8	145,1	128,9
Pamat-izglītība	84,2	117,4	111,8	104,9	95,0	100,6	111,3	110,5	104,2	94,5	85,6	86,3	74,3
Zemāka par pamat-izglītību	11,7	8,4	9,1	7,3	6,9	7,5	7,6	5,7	6,1	4,3	...	...	...
Nav uzrādīts	...	...	...	...	...	...	...	2,2	...	...	...	...	...
Ekonomiski aktīvās sievietes													
PAVISAM Skaits (tūkst.)	533,1	538,4	543,9	547,7	552,9	548,4	564,6	578,2	594,0	587,2	576,4	565,9	516,7
Augstākā izglītība	121,0	129,2	131,8	126,2	143,5	152,8	163,1	172,0	196,9	199,2	203,2	215,6	195,7
Arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība	214,4	199,9	215,2	219,4	207,7	198,3	196,8	193,4	191,5	192,1	190,6	176,6	163,8
Vispārējā vidējā izglītība	138,1	130,9	137,6	143,0	144,6	141,8	153,3	157,1	152,8	146,9	139,3	132,9	120,6
Pamat-izglītība	50,9	69,0	54,2	55,4	53,5	52,9	48,0	51,3	50,3	47,3	41,3	39,2	35,2
Zemāka par pamat-izglītību	8,7	9,5	5,1	3,8	3,6	2,6	3,2	3,1	2,4	1,8	...	...	...
Nav uzrādīts	...	...	...	...	...	...	...	1,4	...	...	...	...	...

*neņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

Aplūkojot ekonomiski aktīvos iedzīvotājus sadalījumā pēc **izglītības līmeņa** (skat. 2.9.tabulu), redzams, ka vairāk kā trešdaļai ekonomiski aktīvo iedzīvotāju Latvijā ir arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība, tomēr kopš 2000.gada ir vērojama izteikta tendence–palielināties ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitam ar augstāko izglītību un samazināties ar arodizglītību vai profesionālo vidējo izglītību. Izglītības līmeņa grupās ar vispārējo vidējo un pamatizglītību īpašas izmaiņas nav vērojamas.

Aplūkojot izglītības līmeni atsevišķu vecuma grupu ietvaros, var redzēt, ka ar augstāko izglītību visvairāk ir ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vecuma grupā no 25 līdz 29 gadiem un no 35 līdz 39 gadiem. Vispārējā vidējā izglītībā visvairāk ir ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem vecuma grupā no 20 līdz 24 gadiem,

savukārt profesionālā vidējā izglītība ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem no 45 līdz 49 gadiem (skat. 2.10.tabulu).

Tabula 2.10. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pēc izglītības līmeņa dažādās vecuma grupās 2010.gadā⁵⁵

IZGLĪTĪBAS LĪMENIS/ VECUMA GRUPAS	Sākumskolas	Vispārējā vidējā	Vispārējā vidējā pēc arodizglītības	Profesionālā vidējā pēc pamatzglītības	Profesionālā pamatzglītība	Profesionālā pēc vispārējās vidējās izglītības	Pirmā līmeņa profesionālā augstākā	Pamatzglītība	Arodizglītība pēc pamatzglītības	Akadēmiskā (t.sk. bakalaura, maģistra grāds) vai otrā līmeņa profesionālā augstākā
15-19	2622	10505		1059				19005	663	
20-24	936	59038	3909	30895	1046	5290	3008	37347	7626	14945
25-29	637	35011	2449	22984	1523	5526	3650	25617	4142	38999
30-34	1982	26232	319	18716	1822	3354	832	20142	4934	19052
35-39	273	37163	496	33132	2214	3315	890	16659	3990	25311
40-44		24405	875	39209	809	6258	873	7164	3415	13242
45-49		30844	2161	46348	2073	12658		8343	5636	14228
50-54		40611	1355	32815	2106	10384	112	11305	3575	16328
55-59	234	27564	196	21990	712	5777		11469	3205	12295
60-64	338	8567		2977	979	1285		3180	372	3239
65-69		459				601		1229	438	1418

Īpaši strauji (par vairāk kā 60 %) kopš 2000.gada Latvijā ir pieaudzis ekonomiski aktīvo sieviešu skaits ar augstāko izglītību (ņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus). Savukārt vīriešu skaits ar augstāko izglītību ir palielinājies tikai par 14%, līdz ar to ir mainījusies arī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju izglītības struktūra (skat. 2.11.tabulu).

⁵⁵ Darbaspēka apsekojuma dati.

Tabula 2.11. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pēc izglītības līmeņiem un dzimuma (procentos)*⁵⁶

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 (Pārreķins pēc 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātiem)
VĪRIEŠI UN SIEVIETES – KOPĀ													
Augstākā izglītība	19,5	19,7	20,3	19,0	21,3	22,3	22,6	23,6	26,0	26,9	27,8	29,2	29,4
Arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība	41,3	38,4	39,1	40,4	38,9	37,4	36,9	35,3	35,3	35,2	35,7	35,0	35,2
Vispārējā vidējā izglītība	25,1	23,5	24,6	25,4	25,9	25,9	25,9	26,5	25,3	25,4	25,1	24,2	24,3
Pamatizglītība	12,3	16,8	14,8	14,2	13,1	13,5	13,6	13,6	12,7	11,9	11,0	10,9	10,6
Zemāka par pamatizglītību	1,9	1,6	1,3	1,0	0,9	0,9	0,9	0,7	0,7	0,5	0,4	0,6	0,5
Vīrieši													
Augstākā izglītība	16,4	15,6	16,6	15,2	16,8	17,1	16,7	17,8	19,2	20,0	20,4	20,6	20,8
Arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība	42,4	39,6	38,6	40,7	40,2	38,5	38,8	37,0	38,2	37,7	38,4	38,6	38,7
Vispārējā vidējā izglītība	24,3	22,7	24,0	24,8	25,6	26,0	24,8	25,8	24,8	25,9	26,0	25,0	25,2
Pamatizglītība	14,9	20,7	19,3	18,1	16,3	17,1	18,5	18,0	16,8	15,8	14,7	14,9	14,5
Zemāka par pamatizglītību	2,1	1,5	1,6	1,3	1,2	1,3	1,3	0,9	1,0	0,7	0,4	0,9	0,9
Sievietes													
Augstākā izglītība	22,7	24,0	24,2	23,0	26,0	27,9	28,9	29,8	33,1	33,9	35,3	38,1	37,9
Arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība	40,2	37,1	39,6	40,1	37,6	36,2	34,9	33,4	32,2	32,7	33,1	31,2	31,7
Vispārējā vidējā izglītība	25,9	24,3	25,3	26,1	26,2	25,9	27,1	27,2	25,7	25,0	24,2	23,5	23,3
Pamatizglītība	9,6	12,8	10,0	10,1	9,7	9,6	8,5	8,9	8,5	8,0	7,2	6,9	6,8
Zemāka par pamatizglītību	1,6	1,8	0,9	0,7	0,6	0,5	0,6	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2

*neņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

Kā redzams no 2.11. tabulā apkopotajiem datiem ekonomiski aktīvo sieviešu vidū šobrīd dominē sievietes ar augstāko izglītību un to īpatsvars ekonomiski aktīvo sieviešu skaitā kopš 2000.gada ir gandrīz dubultojies, savukārt samazinājies ir sieviešu īpatsvars ar arodizglītību vai profesionālo vidējo izglītību, kā arī pamatzglītību. Ekonomiski aktīvo vīriešu izglītības struktūrā tik krasas izmaiņas nav vērojamas – nedaudz pieaudzis ekonomiski aktīvo vīriešu īpatsvars ar augstāko izglītību, bet samazinājies ar arodizglītību vai profesionālo vidējo izglītību.

Tālāk detalizētāk analizēts nodarbināto iedzīvotāju sadalījums **pēc profesijas** (skat. 2.12.tabulu). Kā redzams šajā tabulā nodarbināto iedzīvotāju kopējā skaitā Latvijā dominē 3 profesiju grupas:

- Vecākie speciālisti (OC2);
- Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki (OC5);
- Vienkāršās profesijas (OC9).

Tām seko speciālisti (OC3) un kvalificēti strādnieki un amatnieki (OC7).

Gados vecāko iedzīvotāju grupā (65–74 gadi) 2011.gadā gandrīz puse (44,4%) bija nodarbināti profesiju grupā „Vadītāji un speciālisti”, kas liecina par to augsto profesionalitāti. Savukārt divas piektdaļas (38,5%) no 65–74 gadus veciem nodarbinātajiem iedzīvotājiem bija lauksaimniecības, zivsaimniecības un vienkāršo profesiju darbinieki, bet mazāk kā piektdaļa (17,1%) – kalpotāji un pakalpojumu darbinieki⁵⁷. Sadalījumā pēc saimnieciskās darbības veida no visiem nodarbinātajiem 50–64 gadu vecumā 40% 2011.gadā bija nodarbināti apstrādes rūpniecības, vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības, kā arī izglītības nozarē.

⁵⁷ Vecāka gadagājuma iedzīvotāji Latvijā, LR CSP, Rīga, 2012.

Tabula 2.12. Nodarbinātie iedzīvotāji pēc profesijas*⁵⁸

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 (Pārrēķins pēc 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātiem)
VĪRIEŠI UN SIEVIETES – KOPĀ Skaitis (tūkst.)**	989,0	1006,9	1017,7	1033,2	1087,6	1119,0	1124,1	986,7	940,9	970,5	861,6
Likumdevēji, vadītāji un valsts vecākās amatpersonas (OC1)	93,8	89,9	104,8	101,3	95,6	94,0	100,8	93,1	95,3	97,4	87,2
Vecākie speciālisti (OC2)	113,3	110,9	119,4	120,4	140,5	151,7	164,5	169,0	157,6	160,9	146,0
Speciālisti (OC3)	131,1	125,7	118,1	134,1	151,8	181,4	186,5	154,7	125,9	116,7	105,7
Kalpotāji (OC4)	46,9	55,9	60,8	61,1	60,1	53,2	52,1	50,9	55,1	54,3	48,0
Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki (OC5)	130,9	138,1	136,8	147,7	138,6	140,9	138,7	131,9	135,3	144,2	129,4
Kvalificēti lauksaimniecības un zivsaimniecības darbinieki (OC6)	83,0	84,3	76,5	63,4	70,0	56,5	46,0	44,1	39,9	37,1	32,4
Kvalificēti strādnieki un amatnieki (OC7)	146,1	149,7	158,6	165,3	185,8	189,9	169,5	120,8	110,6	122,2	105,0
Iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri (OC8)	108,0	111,6	114,1	112,2	113,0	111,2	111,1	91,2	90,9	92,7	80,4
Vienkāršās profesijas (OC9)	134,9	139,6	127,1	125,7	129,1	137,1	150,9	126,9	126,1	140,1	123,0

*neņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

**Kopējā skaitā iekļauti arī armijas profesijās nodarbinātie un tās personas, kuras nav norādījušas savu profesiju.

Vīriešu vidū populārākās profesiju grupas ir kvalificēti strādnieki un amatnieki (OC7), iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri (OC8), kā arī vienkāršās profesijas. Savukārt nodarbināto sieviešu vidū lielāko īpatsvaru sastāda vecāko speciālistu profesiju grupa (OC2), kam seko pakalpojumu un tirdzniecības darbinieku profesiju grupa (OC5), ko uzskatāmi var redzēt 2.13.tabulā. Nodarbināto vīriešu un sieviešu

58 CSP datu bāze.

sadalījums pa profesiju grupām ir cieši saistīts ar to izglītības līmeni, kas tika aplūkots iepriekš (skat. 2.13.tabulu). Ekonomiski aktīvo vīriešu īpatsvars ar arodizglītību vai profesionālo vidējo izglītību ir augstāks nekā sievietes, līdz ar to nodarbināto vīriešu īpatsvars kvalificēto strādnieku un amatnieku (OC7), kā arī iekārtu un mašīnu operatoru un izstrādājumu montieru (OC8) profesiju grupās ir ievērojami augstāks nekā sievietes. Jāatzīmē, ka tās lielākoties ir arī „tipiskās” vīriešu profesijas. Savukārt ekonomiski aktīvo sievietes īpatsvars ar augstāko izglītību ir daudz augstāks nekā vīriešu, kas ļauj tām pretendēt uz dažādu speciālistu amatiem. Kā redzams 1.pielikumā vecāko speciālistu un speciālistu profesiju grupās (OC2 un OC3) ir nodarbinātas vairāk kā trešdaļa (37,1%) visu nodarbināto sievietes, bet tikai piektdaļa (20,7%) vīriešu. Kā „tipiska” sievietes profesiju grupa jāizdala pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki (OC5), kur ir nodarbinātas 21,5% sievietes un tikai 8,1% vīriešu.

Tabula 2.13. Nodarbināto iedzīvotāju sadalījums pēc profesijas un dzimuma (%)⁵⁹

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 (Pārēķins pēc 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātiem)
Vīrieši un sievietes – kopā											
Likumdevēji, vadītāji un valsts vecākās amatpersonas (OC1)	9,5	8,9	10,3	9,8	8,8	8,4	9,0	9,4	10,1	10,0	10,1
Vecākie speciālisti (OC2)	11,5	11,0	11,7	11,7	12,9	13,6	14,6	17,1	16,8	16,6	16,9
Speciālisti (OC3)	13,3	12,5	11,6	13,0	14,0	16,2	16,6	15,7	13,4	12,0	12,3
Kalpotāji (OC4)	4,7	5,6	6,0	5,9	5,5	4,8	4,6	5,2	5,9	5,6	5,6
Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki (OC5)	13,2	13,7	13,4	14,3	12,7	12,6	12,3	13,4	14,4	14,9	15,0
Kvalificēti lauksaimniecības un zivsaimniecības darbinieki (OC6)	8,4	8,4	7,5	6,1	6,4	5,1	4,1	4,5	4,2	3,8	3,8
Kvalificēti strādnieki un amatnieki (OC7)	14,8	14,9	15,6	16,0	17,1	17,0	15,1	12,2	11,8	12,6	12,2
Iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri (OC8)	10,9	11,1	11,2	10,9	10,4	9,9	9,9	9,2	9,7	9,6	9,3
Vienkāršās profesijas (OC9)	13,6	13,9	12,5	12,2	11,9	12,3	13,4	12,9	13,4	14,4	14,3

59 CSP datu bāze.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 (Pārrēķins pēc 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātiem)
Vīrieši											
OC1	11,8	10,4	11,7	11,0	10,0	9,6	10,3	11,1	12,3	11,2	11,4
OC2	7,4	7,7	8,2	7,6	7,9	8,9	10,0	12,0	11,0	11,1	11,4
OC3	9,2	8,7	8,0	9,1	11,1	11,1	10,0	11,3	10,6	9,2	9,3
OC4	1,4	1,8	2,4	2,7	1,8	2,1	1,4	1,9	2,4	2,2	2,2
OC5	7,1	6,4	6,3	7,1	5,6	6,0	7,0	7,7	7,1	8,0	8,1
OC6	8,5	9,0	7,6	6,7	6,9	5,4	5,0	5,4	5,2	4,8	4,8
OC7	23,1	23,1	24,7	25,8	26,9	27,3	24,4	20,2	19,7	20,0	19,6
OC8	17,5	18,0	17,9	17,3	17,2	16,7	17,0	16,9	17,5	17,6	17,6
OC9	13,8	14,5	12,9	12,4	12,1	12,6	14,3	12,9	13,6	15,1	14,8
Sievietes											
OC1	7,1	7,3	8,9	8,5	7,5	7,1	7,5	7,9	8,1	8,9	8,9
OC2	15,7	14,5	15,4	16,0	18,2	18,5	19,4	21,9	22,2	21,9	22,1
OC3	17,5	16,5	15,4	17,1	16,9	21,6	23,4	19,8	16,0	14,8	15,0
OC4	8,2	9,5	9,7	9,4	9,5	7,6	8,0	8,3	9,1	8,9	8,8
OC5	19,6	21,4	21,0	21,9	20,3	19,6	17,8	18,8	21,2	21,5	21,5
OC6	8,3	7,7	7,4	5,6	5,9	4,6	3,2	3,6	3,4	2,9	2,8
OC7	6,1	6,1	6,0	5,5	6,7	6,1	5,5	4,7	4,4	5,4	5,2
OC8	4,1	3,8	4,2	3,9	3,2	2,8	2,5	2,0	2,4	1,7	1,6
OC9	13,4	13,2	12,1	12,0	11,6	11,9	12,6	12,9	13,2	13,8	13,8

*neņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

Dati par nodarbināto iedzīvotāju vecuma struktūru dažādās profesiju grupās 2 un 3 zīmju līmenī parādīti 2.14.tabulā. No darbaspēka apsekojuma datiem dotajā tabulā apkopotas tās profesijas 2 un 3 zīmju līmenī, kurās nākamo 10 gadu laikā paredzams darbaspēka trūkums novecošanās dēļ. Analizējot darbaspēka apsekojuma datus **2 zīmju līmenī**, potenciāli problemātiskākās profesiju grupas ir:

- 32 (veselības aprūpes jomas speciālisti);
- 44 (citi kalpotāji);
- 53 (individuālās aprūpes darbinieki);
- 61 (kvalificēti tirgus lauksaimniecības darbinieki),
- 72 (būvnieki un tiem radniecīgo profesiju strādnieki (izņemot elektrikus));

- 73 (amatnieki un iespieddarbu strādnieki);
- 91 (apkopēji un palīgi mājas darbos);
- 96 (atkritumu savācēji un citu vienkāršo profesiju strādnieki).

Veicot padziļinātu analīzi 3 zīmju līmeņa profesiju grupās, jāsecina, ka divās 2 zīmju līmeņa profesiju grupās – 23 (izglītības jomas vecākie speciālisti) un 31 (zinātnes un inženierzinātņu speciālisti), kopumā novecošanās ietekme nav paredzama, tomēr 3 zīmju līmenī novecošanās ietekmes rezultātā paredzams darbaspēka piedāvājuma trūkums profesiju grupās: 231 (universitāšu un citu augstākās izglītības iestāžu akadēmiskais personāls) un 232 (profesionālās izglītības pedagogi), kā arī 313 (tehnoloģisko procesu kontroles speciālisti). Profesiju grupās 231 un 232 gados jauno speciālistu zemais īpatsvars skaidrojams ar nozares īpatnībām un iespējām gados jauniem speciālistiem veidot karjeru minētajās profesijās.

Profesiju grupā 32 (veselības aprūpes jomas speciālisti) novecošanās saistāma ar divām 3 zīmju līmeņa grupām: 321 (medicīnas un farmācijas speciālisti) un 322 (medicīnas māsu un vecmāšu profesiju speciālisti). Abās šajās profesiju grupās ir lielāks vecāka gada gājuma nodarbināto īpatsvars un nav neliels gados jauno nodarbināto īpatsvars, kam par cēloni varētu būt zemais atalgojums minētajās profesiju grupās un zema motivācija jaunajiem speciālistiem strādāt atbilstoši minētajās profesijās, kā arī speciālistu emigrācija (ārpus Latvijas ir liels pieprasījums pēc dažāda līmeņa medicīnas speciālistiem).

Tabula 2.14. Nodarbināto iedzīvotāju sadalījums (%) pa vecuma un profesiju grupām 2–zīmju un 3–zīmju līmenī Latvijā 2011.gadā⁶⁰

Prof. grupas	VECUMA GRUPAS											
	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50– 54	55–59	60–64	65–69	70–74
23	0,00	2,18	9,63	9,17	14,75	14,95	14,27	16,04	10,92	5,68	1,69	0,71
231	0,00	0,00	11,23	4,56	5,07	10,52	11,50	16,96	26,64	5,45	4,76	3,30
232	0,00	0,00	5,20	3,83	2,67	2,21	14,38	33,40	12,03	24,87	1,41	0,00
233	0,00	2,22	6,59	7,74	16,51	14,02	16,59	19,65	8,23	6,68	1,54	0,25
234	0,00	1,83	7,77	10,16	18,54	18,76	14,62	13,56	9,35	3,72	1,09	0,60
235	0,00	4,86	19,52	13,22	13,73	14,55	11,38	9,21	10,63	1,24	1,97	0,69
31	0,14	10,46	16,88	11,61	8,30	6,72	13,21	9,54	12,09	6,85	3,80	0,41
311	0,28	8,98	16,38	13,20	6,28	7,25	14,71	7,82	9,47	9,54	5,49	0,61
312	0,00	0,00	36,24	7,64	10,62	9,02	10,52	3,06	14,98	0,00	7,92	0,00
313	0,00	7,64	7,29	4,03	9,00	14,49	8,20	22,35	27,00	0,00	0,00	0,00
314	0,00	13,02	12,31	20,53	10,62	3,07	11,74	10,19	15,36	0,00	3,16	0,00
315	0,00	16,99	21,69	4,17	10,67	3,70	13,97	8,76	7,29	11,69	0,46	0,61
32	0,00	2,27	11,96	8,67	9,71	12,25	16,94	10,31	16,74	6,73	2,76	1,65
321	0,00	5,30	4,97	0,00	0,00	14,73	17,92	11,73	28,59	12,54	4,21	0,00
322	0,00	0,90	7,29	6,27	14,66	11,96	17,47	11,03	17,59	6,21	3,64	2,99
323	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
324	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
325	0,00	3,24	27,35	20,17	6,23	11,75	12,42	7,09	7,57	4,18	0,00	0,00
44	0,00	11,88	12,56	1,17	9,06	10,88	6,09	12,72	23,36	2,09	9,16	1,02
441	0,00	11,88	12,56	1,17	9,06	10,88	6,09	12,72	23,36	2,09	9,16	1,02
53	0,29	5,65	6,22	5,14	17,56	6,40	18,72	13,28	15,82	8,58	2,13	0,22
531	0,49	5,95	4,98	4,78	20,49	5,46	19,97	11,75	16,92	7,79	1,06	0,37
532	0,00	5,22	8,00	5,67	13,33	7,76	16,92	15,50	14,23	9,72	3,67	0,00
61	1,00	6,50	12,00	8,61	7,16	11,38	11,68	11,44	18,50	5,77	4,10	1,87
611	1,12	8,23	10,12	9,87	9,65	11,37	9,26	10,59	18,92	5,61	3,87	1,40
612	0,94	4,59	16,83	7,78	4,10	12,05	11,05	10,98	20,47	4,04	4,27	2,90
613	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	6,92	43,58	24,25	0,00	19,66	5,60	0,00
72	0,00	11,39	10,61	12,28	8,05	9,93	13,80	10,33	16,73	6,65	0,14	0,09
721	0,00	7,73	10,30	13,44	6,68	10,37	10,76	16,15	16,10	8,18	0,31	0,00

60 Darbaspēka apsekojuma dati.

Prof. grupas	VECUMA GRUPAS											
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50- 54	55-59	60-64	65-69	70-74
722	0,00	6,72	9,29	11,80	6,50	12,74	11,50	8,69	25,89	6,60	0,00	0,26
723	0,00	17,23	11,86	12,01	10,08	7,42	17,36	8,38	9,68	5,83	0,15	0,00
73	0,00	9,48	4,85	10,95	12,46	5,55	12,21	28,34	16,17	0,00	0,00	0,00
731	0,00	6,47	0,00	9,34	10,32	7,03	14,37	34,11	18,37	0,00	0,00	0,00
732	0,00	20,81	23,15	17,02	20,52	0,00	4,04	6,58	7,88	0,00	0,00	0,00
91	0,88	5,44	4,90	7,67	7,49	13,15	12,13	15,24	15,62	13,61	3,87	0,00
911	0,31	4,68	5,01	6,90	8,94	13,58	11,26	15,80	15,69	13,74	4,09	0,00
912	3,80	9,38	4,32	11,64	0,00	10,94	16,63	12,34	15,21	12,97	2,78	0,00
96	0,75	3,45	3,78	4,13	11,40	9,44	12,69	17,92	24,06	6,17	4,14	2,07
961	0,00	1,06	5,07	4,89	7,25	7,13	16,28	17,31	28,98	7,09	3,32	1,62
962	1,84	6,92	1,91	3,01	17,44	12,80	7,47	18,80	16,91	4,83	5,33	2,73

Profesiju grupa 44 ietver tikai vienu apakšgrupu 441 (citi kalpotāji). Līdz ar to secinājumi par novecošanos 2 zīmju līmenī balstās un 3 zīmju līmeņa grupas datiem. Savukārt profesiju grupā 53 (individuālās aprūpes darbinieki) novecošanās saistāma ar abu 3 zīmju līmeņa grupām: 531 (bērnu pieskatītāji un skolotāju palīgi) un 532 (individuālās aprūpes darbinieki).

Profesiju grupā 61 (kvalificēti tirgus lauksaimniecības darbinieki) novecošanās saistāma ar visām trim 3 zīmju līmeņa profesiju grupām: 611 (kultūraugu audzētāji), 612 (lopkopji un tiem radniecīgu profesiju darbinieki) un 613 (jauktu lauksaimniecības kultūru audzētāji un lopkopji). Novecošanās šajās profesiju grupās skaidrojama ar jauniešu zemo motivāciju palikt laukos un saistīt savu nākotni ar laukiem, kur ir salīdzinoši smagi darba apstākļi, kā arī neattīstīta transporta un sociālā infrastruktūra (ierobežotas izklaides un brīvā laika pavadīšanas iespējas).

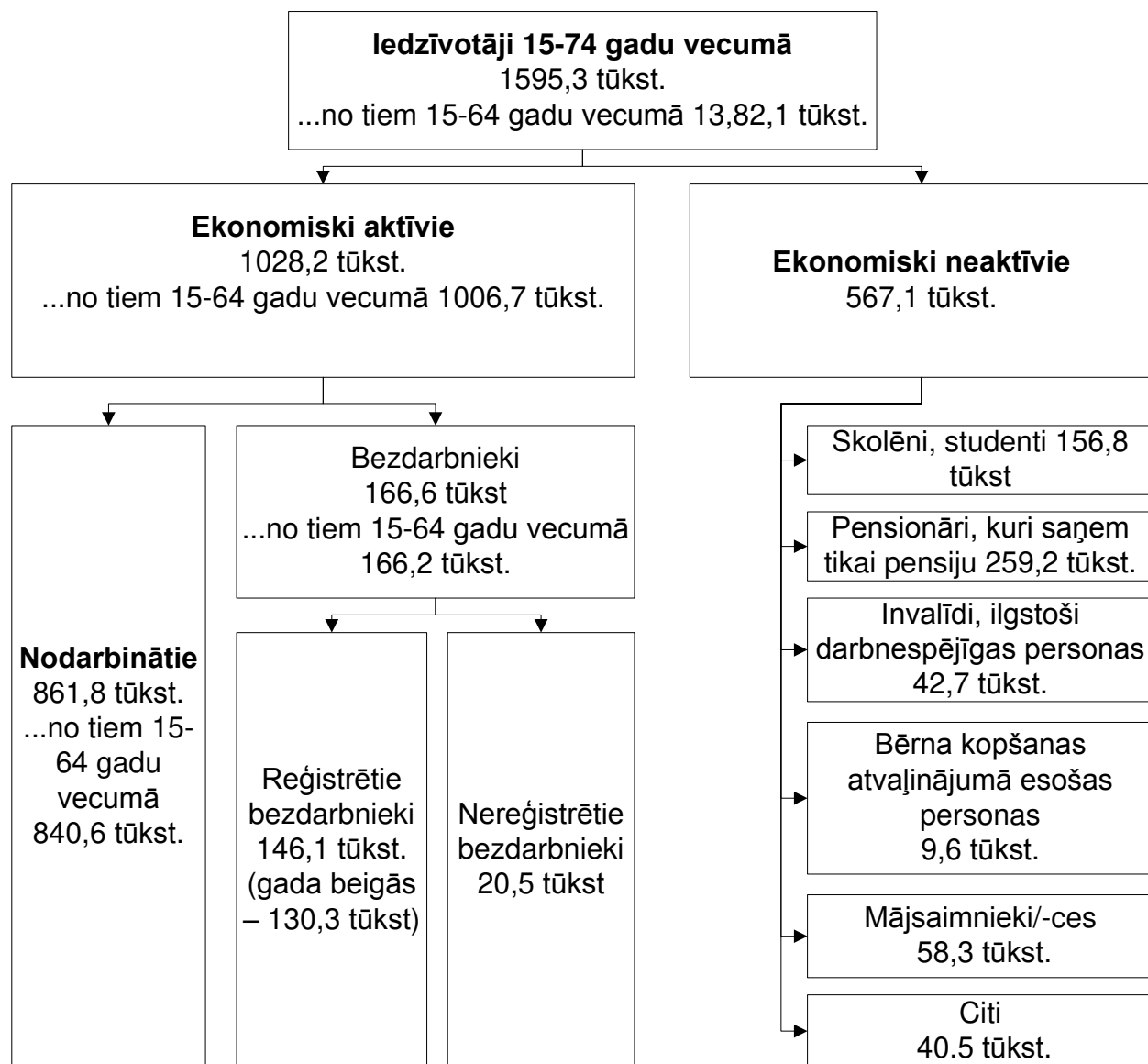
Profesiju grupā 72 (būvnieki un tiem radniecīgo profesiju strādnieki (izņemot elektrikus)), nodarbināto novecošanās ietekme paredzama vienā 3 zīmju līmeņa profesiju grupā – 722 (kalēji, instrumentu izgatavotāji, un tiem radniecīgu profesiju strādnieki). Šajā 3 zīmju līmeņa profesiju grupā zemais gados jauno nodarbināto īpatsvars skaidrojams ar tehnoloģiskajām pārmaiņām un pieprasījumu pēc atbilstošiem strādniekiem. Profesiju grupā 73 (amatnieki un iespieddarbu strādnieki) novecošanās ietekme saistāma ar

profesiju grupu 731 (amatnieki). Arī šajā grupā nelielais gados jauno nodarbināto īpatsvars skaidrojams ar atalgojuma līmeni un pieprasījumu pēc atbilstošiem speciālistiem.

Profesiju grupā 91 (apkopēji un palīgi mājas darbos) novecošanās ietekme paredzama abās 3 zīmju līmeņa profesiju grupās: 911 (māju, viesnīcu un biroju apkopēji un palīgi) un 912 (transportlīdzekļu, logu un veļas mazgātāji un citu ar rokām veicamu tīrīšanas darbu izpildītāji). Tam iemesls ir atalgojums un pieprasījums pēc atbilstošiem strādniekiem. Profesiju grupā 96 (atkritumu savācēji un citu vienkāršo profesiju strādnieki) novecošanās ietekme paredzama abās 3 zīmju līmeņa profesiju grupās: 961 (atkritumu savācēji) un 962 (citi vienkāršo profesiju strādnieki). Iemesls zems atalgojums, zema motivācija jauniešiem strādāt minētajās profesijās.

Analizējot darbaspēka apsekojuma datus pa vecuma grupām pa profesiju grupām kopumā jāsecina, ka novecošanās ietekme, galvenokārt, skar zemākas kvalifikācijas profesiju grupas ar atbilstoši zemāku atalgojuma līmeni un zemu motivāciju gados jauniem strādniekiem un speciālistiem iesaistīties atbilstošās profesijās vai specifiskās profesiju grupās, piemēram, 73 (amatnieki un iespieddarbu strādnieki). Tomēr ir atsevišķas augstas kvalifikācijas profesiju grupas, piemēram, 231 (universitāšu un citu augstākās izglītības iestāžu akadēmiskais personāls), kur, demogrāfisko un citu nozares darbību specifisku faktoru ietekmē nākotnē var būt vērojams darbaspēka trūkums.

Detalizēts ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pa profesijām un vecuma grupām ir atspoguļots 2.1. attēlā.

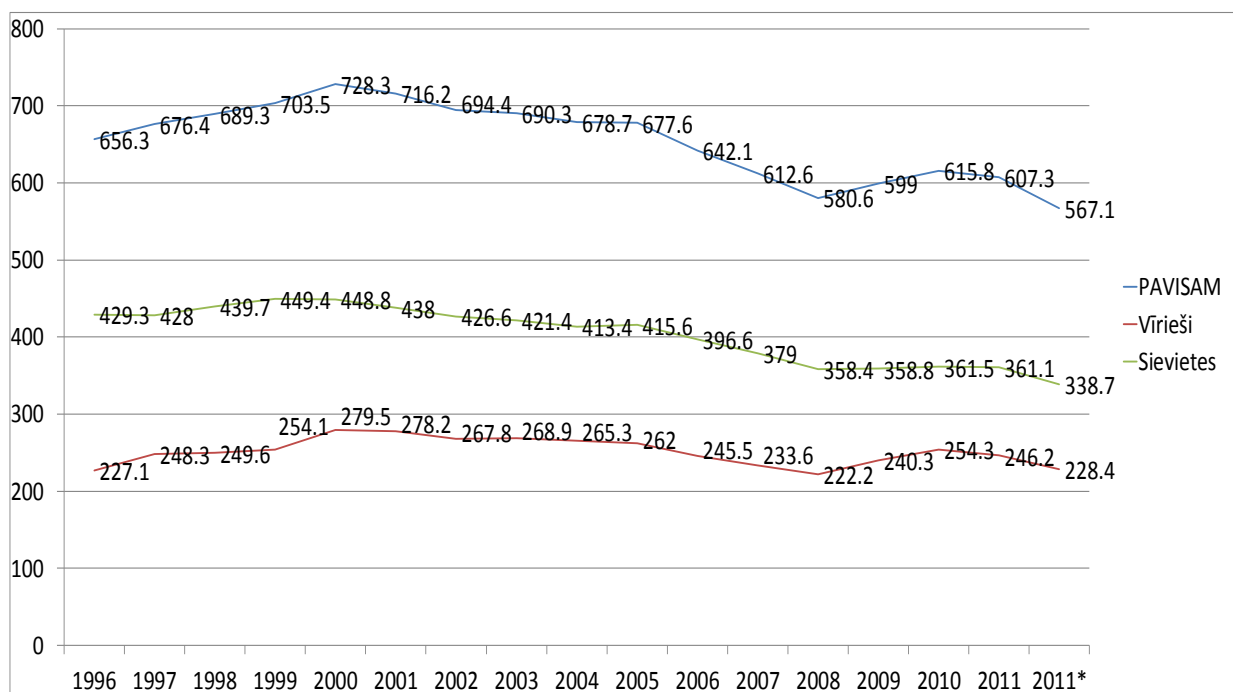

Attēls 2.1. Iedzīvotāju sadalījums pēc ekonomiskās aktivitātes 2011.gadā⁶¹

Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju struktūras analīze un prasmju izvērtējums tiek veikts balstoties uz pētniekiem pieejamo Centrālās statistikas pārvaldes 2010.gada darbaspēka apsekojuma pirmatnējo datu bāzi un publiski pieejamiem datiem par ekonomiski neaktīvajiem iedzīvotājiem. Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju analīze ir būtiska, lai noskaidrotu potenciālo darbaspēka un prasmju piedāvājumu un novērtētu to iesaistes iespējas darba tirgū nepieciešamības gadījumā. Analizējot ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaita izmaiņu dinamiku Latvijā laika periodā no 1996.gada līdz 2011.gadam, var izdalīt trīs posmus:

61 CSP datu bāze.

- līdz 2000.gadam ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits palielinās,
- laika posmā no 2000.gada līdz 2008.gadam ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits samazinās,
- 2009–2010.gados ekonomikas krīzes ietekmē ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits palielinās un 2011.gadā, stabilizējoties ekonomiskajai situācijai, atkal samazinās (skat. 2.2.attēlu).

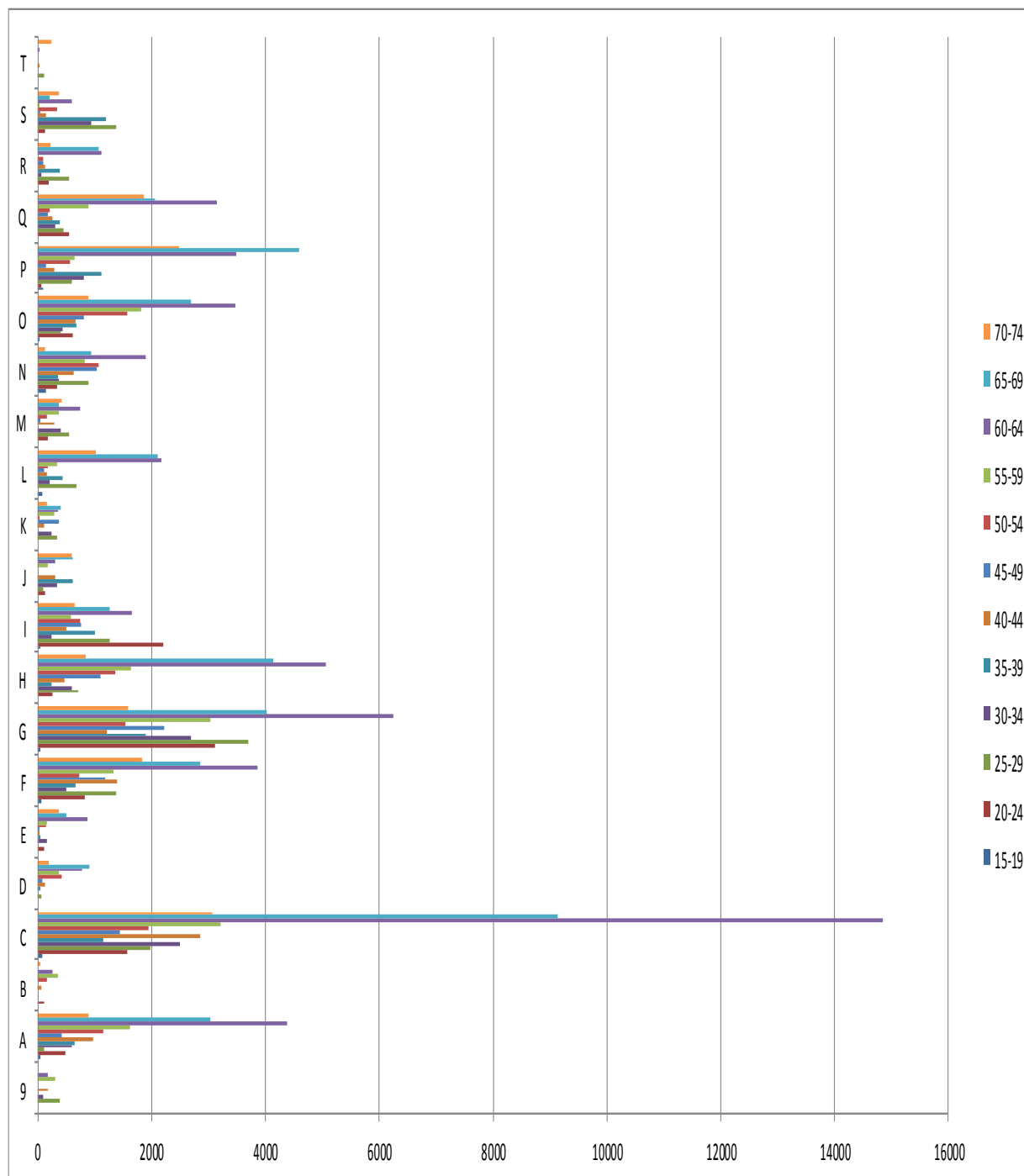

2011* – pārrēķins pēc 2011. gada tautas skaitīšanas datiem.

Attēls 2.2. Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits vecuma grupā 15–74, tūkst.⁶²

Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaita samazināšanās pēc 2000.gada un palielināšanās sākot ar 2008.gadu skaidrojama ar kopējo valsts attīstību un noteiktām ekonomiskā cikla fāzēm– uzplaukuma laikā, pieaugot ekonomiskajā aktivitātēm un pieprasījumam pēc darbaspēka, ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits samazinās, bet krīzes laikā– palielinās. 2011.gadā, salīdzinot ar 2010.gadu, ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 40,2 tūkstošiem, kas liecina par pozitīvām tendencēm ekonomikā kopumā. No tiem gandrīz puse (45,7%) bija pensionāri, bet otra lielākā grupa bija skolēni un studenti (skat. 2.3.attēlu).

⁶² CSP datu bāze.

Attēls 2.3. Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījums pa vecuma grupā pēc pēdējās ekonomiskās aktivitātes 2010.gadā⁶³.

Vērtējot pēc dzimuma, sievietes veido lielāko daļu no ekonomiski neaktīvajiem iedzīvotājiem un šī tendence vērojama visu laika periodu no 1996. gada.

⁶³ Autoru veidots attēls, pēc Darbaspēka apsekojumu datiem.

Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījums pa vecuma grupām un pēc pēdējās ekonomiskās aktivitātes parādīts 2.15.tabulā.

Tabula 2.15. Ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji pēc aktivitātes statusa pārskata nedēļā pa vecuma grupām⁶⁴

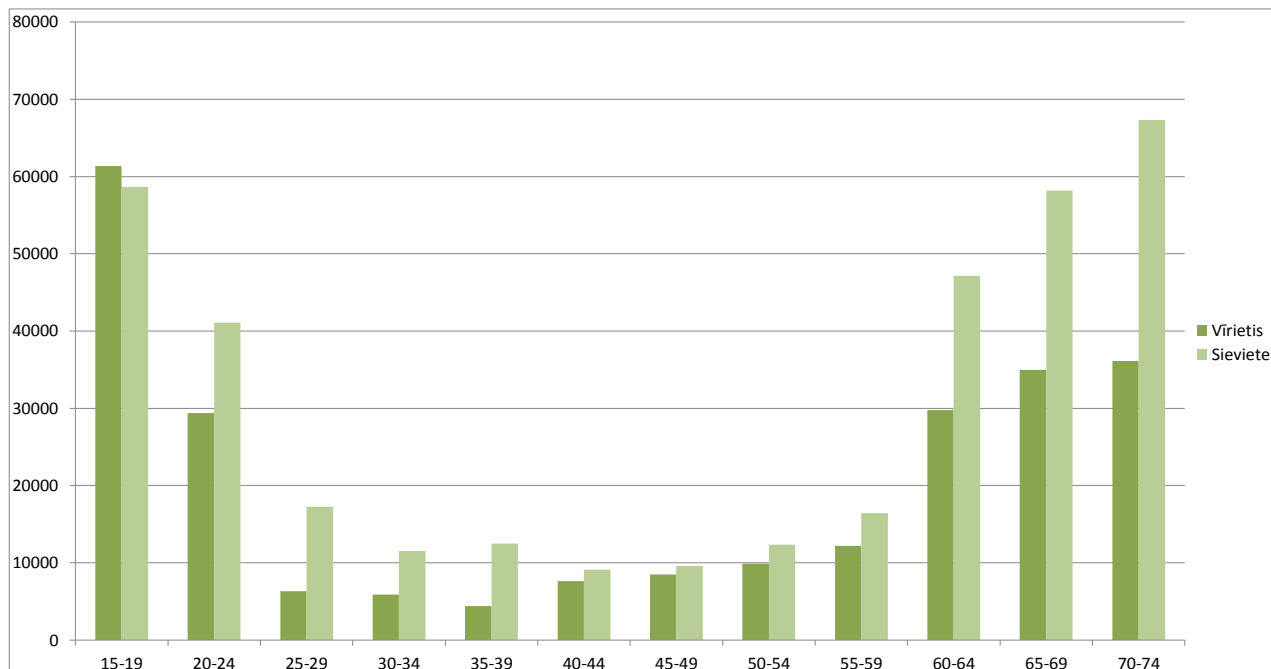
KODS	STATUSS	VECUMA GRUPAS												Kopā
		15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	
1	Strādājošs skolēns/ students	48				39		35					119	241
2	Strādājošs pensionārs												34	34
3	Strādājošs invalīds								25	97				122
4	Pārējie strādājošie	371	340	193	224	318		353		71	208	431	502	3011
5	Darba meklētājs	673	4250	5422	4054	3853	4727	4066	3692	4429	617	34		35817
6	Skolēns/ students	116425	54473	2344	314		69	48			44	45		173761
7	Vecuma pensionārs						236	516	1312	3863	55375	91298	101450	254049
8	Ekonomisku iemeslu dēļ priekšlaicīgi pensionējusies persona							116	91	830	11976	99	37	13149
9	Persona, kas pārtraukusi uzņēmējdarbību					154	32	126	105		128	96	347	989
10	Invalīds vai ilgstoši darbnespējīga persona	462	1384	2264	2873	2911	4085	5539	8208	10570	5974	620	560	45449
11	Atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā	396	2573	4360	2068	1407	350	55						11208
12	Mājsaimnieks /ce	1461	6693	8066	7709	7941	6781	7072	8634	8583	2482	525	426	66373
13	Cits statuss	192	737	913	133	202	437	97	149	146	114			3119

Vērtējot pēc pēdējās ekonomiskās aktivitātes, lielākais ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits 2010.gadā bija ar pēdējo ekonomisko aktivitāti apstrādes rūpniecībā (C), vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā (G), transporta un uzglabāšanas (H) sektoros. Atbilstošos tautsaimniecības sektoros arī nodarbināto skaits ir

64 Autoru veidota tabula, pēc Darbaspēka apsekojumu datiem.

lielākais. Vērtējot pēc ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju vecuma, lielāko daļu veido pirmspensijas un pensijas vecuma iedzīvotāji, atbilstoši 60–64 un 65–69 gadu vecuma grupās.

Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījums pa vecuma grupām un pēc dzimuma parādīts 2.4.attēlā.

Attēls 2.4. Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījums pa vecuma grupām pēc dzimuma 2010.gadā⁶⁵

Vērtējot datus par ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījumu pa vecuma grupām, vērojama tendence, ievērojamu daļu no ekonomiski neaktīvajiem veido gados jauni (15–19, 20–24 gadu vecuma grupas) un gados veci (60–64, 65–69, 70–74 gadu vecuma grupas) iedzīvotāji. Gados jaunie iedzīvotāji ir skolnieki vai studenti, ar ko skaidrojams lielais ekonomiski neaktīvo skaits šajās vecuma grupās, gados veco lielais ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits skaidrojams ar priekšlaicīgu pensionēšanos, kura var būt gan labprātīga, gan darba tirgus apstākļu noteikta. Vērtējot pēc dzimuma, tikai vecuma grupā 15–19 gadi ekonomiski neaktīvo vīriešu skaits ir lielāks, visās pārējās vecuma grupās ir ekonomiski neaktīvo sieviešu pārsvars. Lielākais ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits ir Rīgas reģionā, kam seko Pierīga un Latgale. Lielais ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits Rīgā un Pierīgā skaidrojams ar kopējo iedzīvotāju skaitu šajos reģionos, Latgales ekonomiski neaktīvo skaits skaidrojams ar reģiona ekonomisko attīstību (atpalicību), kā arī salīdzinoši augsto ēnu ekonomikas īpatsvaru.

Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījums pēc personas aktivitātes statusa pārskata nedēļā pa vecuma grupām parādīts 2.16. tabulā.

⁶⁵ Autoru veidots attēls, pēc Darbaspēka apsekojumu datiem.

Tabula 2.16. Ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji pēc sekmīgi iegūtās augstākās izglītības jomas⁶⁶

KODS	IZGLĪTĪBAS PROGRAMMA	VĪRIEŠI	SIEVIETES	KOPĀ
01	vispārizglītojošās programmas	168757	230449	399206
14	skolotāju izglītība un izglītības zinātne	1244	10019	11262
21	tēlotājas un lietišķās mākslas programmas	1590	4747	6337
22	humanitārās programmas		3281	3281
31	sabiedrisko un cilvēku uzvedības zinību programmas	1741	9959	11700
32	informācijas un saskarsmes zinību programmas	729	1541	2271
34	uzņēmējdarbības (biznesa) un administratīvā darba zinību programmas	1741	23699	25440
38	tieslietu (juridisko) zinību programmas	1125	1055	2181
42	dzīvās dabas zinātņu programmas		591	591
44	fizikas un ķīmijas zinātņu programmas	516	1576	2091
46	matemātikas un statistikas zinātņu programmas	187	600	787
48	informātikas un datorzinātņu programmas	737	658	1395
52	amatniecības un rūpniecības (industriālā darba) programmas	42350	11933	54283
54	inženierizglītības programmas	4470	17716	22186
58	arhitektūras un celtniecības zinību programmas	9368	6459	15827
62	lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības programmas	5058	9786	14844
64	veterināro zinātņu programmas	624	906	1530
72	ārstniecības, stomatoloģijas un farmācijas programmas	787	12882	13669
76	medicīnas māsu un veselības aprūpes izglītības programmas	115	539	654
84	transporta pakalpojumu zinību programmas	2952	10541	13493
86	civilās aizsardzības (civiliedzīvotāju drošības) un militāro zinību programmas	1075	898	1972
99	programmas jomās, kas nav zināmas vai nav noteiktas iepriekšējā uzskaitījumā	1078	1242	2321

66 Autoru veidota tabula, pēc Darbaspēka apsekojumu datiem.

Lielākais ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits ir iedzīvotājiem ar vecuma pensionāra, skolēna/studenta, mājsaimnieka/ces un invalīda vai ilgstoši darbnespējīgā statusu. Pēc statusa mājsaimnieks/ce 16284 ir vīrieši, 50090 – sievietes. Invalīdu vai ilgstoši darbnespējīgu personu skaits palielinās palielinoties vecumam, tomēr sākot ar vecuma grupu 60–64 gadi, to skaits samazinās, kas skaidrojams ar pensionēšanos. Pēc statusa skolēns/students lielākais ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits ir vecuma grupās 15–19 un 20–24 gadi. Pēc statusa vecuma pensionārs ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits palielinās palielinoties vecumam sākot ar vecuma grupu 40–44 gadi.

Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījums pēc pēdējās darba vietas profesijas TOP15 parādīts 2.17. tabulā

Tabula 2.17. Ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji pēc pēdējās darba vietas profesijas (TOP15)⁶⁷

PROFESIJAS KODS	PROFESIJA	EKONOMISKI NEAKTĪVO SKAITS
9329	Citur neklasificēti strādnieki	15466
5223	Veikalu pārdevēji un pārdevēju palīgi	11923
9112	Biroju, viesnīcu un citu telpu apkopēji	8677
9613	Sētnieki un tiem radniecīgu profesiju strādnieki	5245
5414	Apsargi	4337
5120	Pavāri	4235
9629	Citur neklasificēti vienkāršo profesiju strādnieki	3712
8332	Smago kravas automobiļu ar piekabēm un autovilcienu vadītāji	3676
7411	Būvelektriķi un tiem radniecīgu jomu elektriķi	3404
4321	Noliktavu darbinieki	3268
4311	Uzskaites un grāmatvedības darbinieki	3253
8182	Tvaika turbīnu, dzinēju un boileru operatori	3114
1120	Rīkotājdirektori un uzņēmumu vadītāji	2900
8322	Vieglo automobiļu, taksometru un mazieltīpīgo kravas automobiļu un mikroautobusu vadītāji	2862
9333	Krāvēji	2789

67 Autoru veidota tabula, pēc Darbaspēka apsekojumu datiem.

Kā redzams 2.17.tabulā, lielākais ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits ir vienkāršo profesiju grupā (citur neklasificēti strādnieki, biroju, viesnīcu un citu telpu apkopēji, sētnieki un tiem radniecīgu profesiju strādnieki). Izņēmums ir smago kravas automobiļu ar piekabēm un autovilcienu vadītāji (profesijas kods 8332), uzskaites un grāmatvedības darbinieki (profesijas kods 4311), rīkotājdirektori un uzņēmumu vadītāji (profesijas kods 1120) un vieglo automobiļu, taksometru un mazieltīpīgo kravas automobiļu un mikroautobusu vadītāji (profesijas kods 8322).

Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījums pa izglītības līmeņiem pēc dzimuma parādīts 2.18.tabulā.

Tabula 2.18. Ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji pa izglītības līmeņiem pēc dzimuma⁶⁸

KODS	IZGLĪTĪBAS LĪMENIS	VĪRIEŠI	SIEVIETES	KOPĀ
1	Nav skolas izglītības	741	1075	1817
2	Zemāka par sākumskolas	529	1381	1911
3	Sākumskolas	19732	17512	37245
4	Pamatizglītība	89586	103412	192998
5	Vispārējā vidējā izglītība	56983	106142	163126
6	Vispārējā vidējā pēc arodizglītības	1927	2001	3927
7	Profesionālā pamatzglītība	2241	1937	4178
8	Arodizglītība pēc pamatzglītības	9859	4807	14666
9	Profesionālā vidējā izglītība pēc pamatzglītības	33523	56139	89662
10	Profesionālā izglītība pēc vidējās vispārējās izglītības	9794	26294	36088
11	Pirmā līmeņa profesionālā augstākā	989	1257	2246
12	Akadēmiskā izglītība	19697	38408	58105
13	Doktora grāds	643	635	1277
99	Nezin		77	77

68 Autoru veidota tabula, pēc Darbaspēka apsekojumu datiem.

Kā redzams 2.18.tabulā, lielākais ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits ir ar pamatzglītību – 192998 un vispārējo vidējo izglītību – 163126. Šo rādītāju var saistīt ar iedzīvotāju izglītības līmeni un motivāciju strādāt un tiekties uz attīstību. Galvenā tendence vērojama lielākais ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju īpatsvars ir ar zemāku izglītības līmeni. Detalizētāks ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījums pēc sekmīgi iegūtās augstākās izglītības jomas parādīts 2.19. tabulā.

Tabula 2.19. Veselīgie dzīves gadi un paredzamais mūža ilgums Latvijā un ES⁶⁹

GEO/Gadi	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
ES	63,7	62,1	62,4	62,6	62,2	62	62,6	Veselīgie dzīves gadi piedzimstot (sievietes)
Latvia	:	53,2	52,5	54,1	54,6	56,2	56,7	
ES	62,2	60,7	61,7	61,7	61,1	61,3	61,7	Veselīgie dzīves gadi piedzimstot (vīrieši)
Latvia	:	50,8	50,8	51	51,8	52,8	53,5	
ES	78,2	76,2	76,1	76,1	75,5	75,1	:	Veselīgo dzīves gadu īpatsvars no sagaidāmā mūža ilguma (sievietes)
Latvia	:	69,6	68,8	70,7	70,1	72	72,3	
ES	82,7	80,5	81,4	81,1	80	79,9	:	Veselīgo dzīves gadu īpatsvars no sagaidāmā mūža ilguma (vīrieši)
Latvia	:	77,7	77,7	77,5	77,3	77,6	78	
ES	81,5	81,5	82	82,2	82,4	82,6	:	Sagaidāmais mūža ilgums piedzimstot (sievietes)
Latvia	76,2	76,5	76,3	76,5	77,8	78	78,4	
ES	75,2	75,4	75,8	76,1	76,4	76,7	:	Sagaidāmais mūža ilgums piedzimstot (vīrieši)
Latvia	65,9	65,4	65,4	65,8	67	68,1	68,6	
ES	19,5	18,1	18,3	18,4	17,8	17,6	18,3	Veselīgie dzīves gadi 50 gadu vecumā (sievietes)
Latvia	:	13	11,3	12	12,1	13,4	13,6	
ES	18,4	17,2	17,7	17,7	17,1	17,3	17,6	Veselīgie dzīves gadi 50 gadu vecumā (vīrieši)
Latvia	:	11,1	10,8	11,2	11,1	11,5	11,9	
ES	58,9	54,5	54,4	54,5	52,5	51,7	:	Veselīgo dzīves gadu īpatsvars no sagaidāmā mūža ilguma 50 gadu vecumā (sievietes)
Latvia	:	44,4	38,9	40,7	40,1	43,7	44,4	
ES	65,4	61,2	61,9	61,5	58,9	59,1	:	Veselīgo dzīves gadu īpatsvars no sagaidāmā mūža ilguma 50 gadu vecumā (vīrieši)
Latvia	:	52,1	50,9	51,6	49,9	50,2	51,9	
ES	33,1	33,2	33,6	33,7	33,9	34,1	:	Sagaidāmais mūža ilgums 50 gadu vecumā (sievietes)
Latvia	29,2	29,3	29,1	29,4	30,1	30,6	30,6	
ES	28,1	28,2	28,6	28,7	29	29,2	:	Sagaidāmais mūža ilgums 50 gadu vecumā (vīrieši)
Latvia	21,7	21,3	21,3	21,6	22,3	22,9	23	

ES (ES-15 2004, ES-25 2006, ES-27)

Vērtējot ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījumu pēc izglītības programmas, jāsecina, ka ievērojami lielākais skaits ir vispārīzglītojošo programmu beigušie – 399206, kam seko ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji amatniecības un rūpniecības programmas beigušie – 54283. Atsevišķu programmu beigušo ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaitā ir izteiktas dzimumu atšķirības. Skolotāju izglītības un izglītības

⁶⁹ Eurostat datu bāze.

zinātnes programmu beigušajiem dominē sievietes – 10019 pret 1244 vīriešiem, uzņēmējdarbības (biznesa) un administratīvā darba zinību programmu beigušajiem 23699 ir sievietes, 1741 – vīrietis, inženierizglītības programmu beigušajiem sievietes – 17716, vīrieši 4470, ārstniecības, stomatoloģijas un farmācijas programmu beigušajiem sievietes 12882, vīrieši 787. Viens no iemesliem varētu būt lielais sieviešu īpatsvars ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju grupā ar statusu mājsaimnieks/ce, kas nozīmē, ka daļa sieviešu pēc šo programmu beigšanas dažādu apsvērumu dēļ paliek mājsaimnieču statusā.

Kopumā jāsecina, lielākā daļa no ekonomiski neaktīvajiem iedzīvotājiem ir ar zemu, vispārēju izglītību un iepriekš nodarbināti zemas kvalifikācijas profesijās. Līdz ar to viņu iesaistei darba tirgū ir nepieciešami papildus līdzekļi apmācībai un kvalifikācijas celšanai.

2.3. IEDZĪVOTĀJU EKONOMISKO AKTIVITĀTI IETEKMĒJOŠO FAKTORU IZVĒRTĒJUMS LATVIJĀ

Iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti iespaido gan pašu iedzīvotāju mentalitāte un ar to saistītā dzīves uztvere, ieskaitot materiālās labklājības standartus, gan apkārtējā vide, kuru veido pārējie sabiedrības locekļi visdažādākajās izpausmes formās: valsts un pašvaldību institūcijas, nevalstiskās organizācijas, privātā uzņēmējdarbība, sabiedriskā infrastruktūra un pastāvošā likumdošanas sistēma.

Jāuzsver, ka tieši lēmuma pieņemšana no iedzīvotāju (indivīdu) puses par iesaistīšanos ekonomiskajās aktivitātēs ir atkarīga no viņu sociālā statusa, demogrāfiskajiem parametriem un veselības stāvokļa, esošā dzīves līmeņa nodrošināšanas veida un tā atbilstības izvirzītajiem dzīves standartiem, motivācijas un reālām iespējām iesaistīties darba tirgū atbilstoši savām interesēm un vēlmēm.

Pētījumā, atbilstoši izvirzītajiem uzdevumiem, attiecībā uz iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti, netiek detalizēti izskatīti jautājumi saistībā ar indivīdu rakstura īpatnībām dzīves uztveres jomā, viņu saistībām un atbildību pret pārējiem ģimenes locekļiem, karjeras tieksmes un viņu iekļaušanās noteiktās sociālās grupās un slāņos, kā arī virkne citu socioloģiska un psiholoģiska rakstura faktoru.

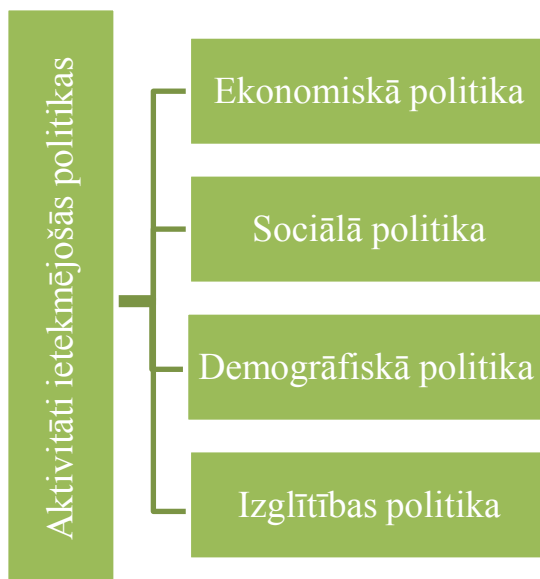
Kā galvenie kritēriji iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes veidošanā tiek pieņemti:

- iedzīvotāju sadalījums pa vecuma grupām;
- iedzīvotāju sadalījums pēc dzimuma;
- iedzīvotāju sadalījums pēc izglītības un profesionālās sagatavotības atbilstoši darba tirgus pieprasījumam noteiktos laika periodos.

Tātad runa ir par noteiktām iedzīvotāju grupām ar atšķirīgiem parametriem, kuras, iesaistoties darba tirgū, veido noteiktas ekonomiskās aktivitātes atbilstoši savām vēlmēm un iespējām, kuras nosaka ne tikai viņu spējas, prasmes un motivācija, bet arī attiecīgā situācija darba tirgū un apkārtējā vide un sociālā infrastruktūra. Pēdējie minētie faktori var ne tikai veicināt iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes lēmumu pieņemšanu, bet pie noteiktiem apstākļiem tās būtiski mazināt. Svarīgi ir saprast, ka šādos apstākļos darbojas atgriezeniskās saites princips: noteiktas attīstības pakāpes apkārtējā vide nerodas pati no sevis, bet ir iedzīvotāju ekonomiskās un sociālās aktivitātes rezultāts un otrādi.

Darba tirgus pētījumos iepriekš izstrādātie Latvijas tautsaimniecības attīstības iespējamie scenāriji (alternatīvas) līdz 2030.gadam arī tika veidoti balstoties uz šādiem pieņēmumiem par iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes un apkārtējās vides savstarpēju mijiedarbību. Atkarībā no katra atsevišķa scenārija pastāv arī noteikta līmeņa saiknes starp ekonomiskās aktivitātes līmeni un tās efektivitāti un apkārtējās vides un sociālās infrastruktūras attīstības līmeni. Ar zemu iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmeni, neattīstītu apkārtējo vidi un sociālo infrastruktūru nav iespējams sasniegt optimistiskā (straujās izaugsmes) scenārija noteiktos tautsaimniecības attīstības un dzīves standartu noteiktos parametrus.

Tātad, runājot par cilvēku veidotu apkārtējās vides un sociālās infrastruktūras fenomenu, var izdalīt vairākas mērķtiecīgi veidotas un sistemātiski uzturētas savstarpēji saistītas un atkarīgas valdības, pašvaldību un nevalstisko organizāciju izstrādātas un realizētas politikas, kuras nosaka fonu, kas veido iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes lēmumu pieņemšanas priekšnosacījumus (skat. 2.5.attēlu).

Attēls 2.5. Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes ietekmējošo lēmumu politikas

Pievēršoties tradicionālajiem ekonomiskās politikas efektivitāti raksturojošiem parametriem, tādiem kā iekšzemes kopprodukta augstums, valsts budžeta, maksājumu bilances kontu un ārējā parāda stāvoklis, nodokļu slogs un ēnu ekonomikas īpatsvars, vispārējais sabiedrības dzīves līmenis un ienākumu diferenciācija, tautsaimniecības nozaru struktūra un īpatsvari, kā arī uzņēmējdarbības vides attīstības līmenis parasti tiek uzskatīts kā politiku un ierēdniecības sasniegumu vērtēšanas kritēriji. Nenoliedzot viņu lēmumu un rīcības nozīmīgumu, jāsaprot, ka tieši iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte un tās izpausmes reālajā dzīvē ir noteicošā šo parametru fiziskajā izpausmē. Iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti ietekmējošie ekonomiskās politikas faktori shematiski sniegti 2.6.attēlā.

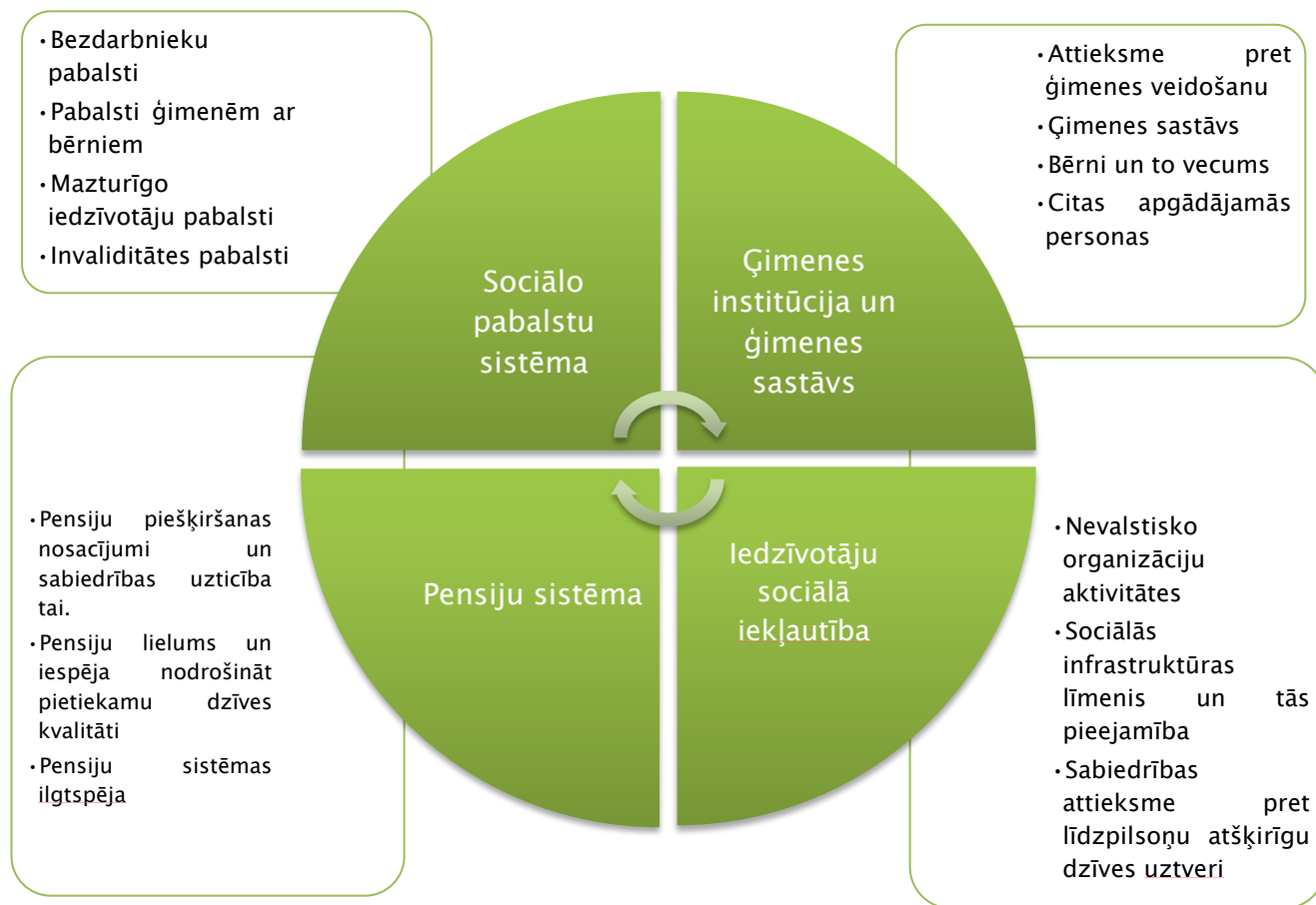
Attēls 2.6. Iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti ietekmējošie ekonomiskās politikas faktori

Analizējot iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti ietekmējošos faktoros pa 2.6.attēla sektoriem, redzama visu četru sektoru savstarpējā mijiedarbība un ietekme. Neattīstīta, nesabalansēta un praksē slikti realizēta nodokļu un darba likumdošana sekmē ēnu ekonomikas īpatsvara palielināšanos un pasliktina uzņēmējdarbības vidi, kas savukārt kropļo konkurenci uzņēmējdarbībā, mazina darba efektivitāti un neizbēgami notur zemu darba samaksas līmeni.

Latvijā, salīdzinājumā ar vecajām ES dalībvalstīm, algas ir salīdzinoši zemas. 2010. gadā vidējā alga Latvijā bija 716 EUR, kas bija mazliet samazinājusies salīdzinot ar rādītāju gadu iepriekš, kad tā bija 727 EUR⁷⁰. Līdz ar to no darba ņēmēju viedokļa rodas motivācijas jautājumi par ekonomiskās aktivitātes lielumu un tās iespējamo novirzi legālajā vai nelegālajā sektorā, vai arī tās izpausmi emigrējot ārpus valsts. Šādos apstākļos rodas zināms apburtais loks: vāji attīstīta ekonomika ar zemu darba ražīgumu nespēj nodrošināt konkurētspējīgu atalgojumu, bet daudzus gadus piekoptā prakse, saskatot efektivitātes paaugstināšanas iespējas uz izmaksu pazemināšanas rēķina (galvenokārt noturot darba samaksu līmenī, kas daļai mazāk kvalificēto strādājošo nespēj nodrošināt mūsdienu prasībām atbilstošu dzīves līmeni, bet daļai kvalificētu un izglītotu darbinieku – darba samaksu atbilstoši viņu spējām un veiktā darba nozīmīgumam), novedusi pie visai neapskaužamas situācijas ES dalībvalstu vidū un pastiprinājusi virkni nelabvēlīgu izpausmju sabiedrības ikdienas dzīvē. Augstākminētās tendences spilgti var izpausties pesimistiskajā tautsaimniecības attīstības scenārijā, kas dzīvē realizēsies kā ilgstoša sabiedrības ekonomiska un sociāla stagnācija. Uz šāda visai nelabvēlīga fona valstij rodas problēmas ar nodokļu iekasēšanu un nepieciešamo līdzekļu iegūšanu sociālās infrastruktūras attīstībai un citu nozīmīgu valsts funkciju veikšanai.

Saistībā ar veidoto un realizēto valsts ekonomisko politiku iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes veicināšanai nozīmīgu lomu spēlē arī valsts realizētā sociālā politika, kas izpaužas iedzīvotāju sociālo pabalstu sistēma pensiju politika un iedzīvotāju sociālās iekļautības veicināšana. Uz šo politiku fona iedzīvotājiem būtu jārada pārliecība par to ilgtspēju, pieejamību katram indivīdam atbilstoši viņa sociālajam statusam, un kas ir ne mazāk svarīgi – visu šo pabalstu un pensiju saņemšanas gadījumā to lielumam naudas izteiksmē un samērojamībai ar dzīves dārdzību attiecīgajos laika periodos. Šīs savstarpējās sociālās politikas saiknes parādītas 2.7.attēlā.

⁷⁰ Eurostat datu bāze.

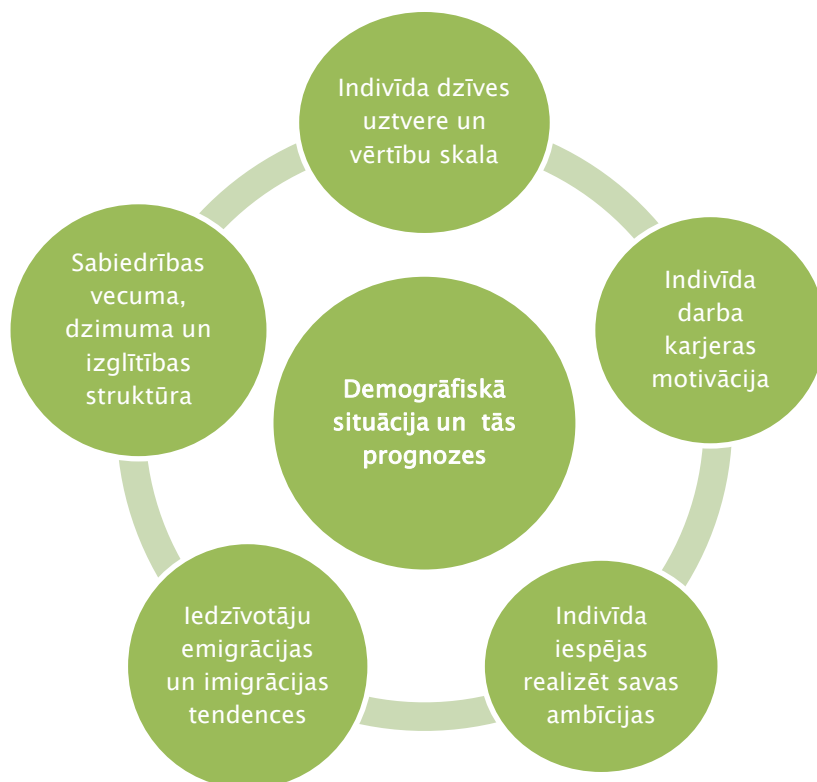

Attēls 2.7. Sociālās politikas ietekme uz iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti

Tieši sociālās politikas reālās izpausmes indivīdam kā potenciālam darba ņēmējam izvirza virkni jautājumu par ekonomisko aktivitāti ilgā laika periodā. Ja ekonomiskās politikas iespaidā indivīds izvērtē darba iegūšanas iespējas un iespējamā atalgojuma atbilstību viņa vēlmēm un iespējām, kas veicina noteiktu lēmumu pieņemšanu par iesaistīšanos darba tirgū vispār un tieši kur, tad tieši sociālo jautājumu risinājumi var sekmēt vai arī gluži pretēji atturēt viņu no tās vai citas ekonomiskās aktivitātes. Pensiju sistēmas ilgtspēja un iespējamās pensijas lieluma atbilstība dzīves dārdzībai un iespējai nodrošināt noteiktu dzīves standartu var ietekmēt indivīdu lēmumus attiecībā uz lojālu nodokļu nomaksu; sociālā nodrošināšana dažādiem dzīves negadījumiem un jaunās paaudzes audzināšanā kalpo par noteiktu katalizatoru, lai indivīdi izšķirtos savas ekonomiskās aktivitātes novirzīt legālajā sektorā.

Cita iespējamā politiku mijiedarbība izpaužas kā indivīda attieksme pret ģimenes institūciju kā tādu un uztveres par jaunās paaudzes radīšanu un audzināšanu, kā arī attieksmes pret vecāko paaudzi un iespējamo tās eksistences atbalstu. Ikvienam ir šaurāks vai plašāks ģimenes un tuvinieku loks, kas arī var

būtiski ietekmēt indivīda lēmumus par ekonomiskām aktivitātēm, līdz ar profesionālās karjeras vēlmēm un tieksmes ieņemt noteiktu vietu sabiedrībā. Šie faktori saistībā ar visas sabiedrības demogrāfisko struktūru un katra indivīda personīgo demogrāfisko raksturojumu var ietekmēt iedzīvotāju lēmumus par ekonomiskajām aktivitātēm un to specifiku, kas atsegtas 2.8.attēlā.

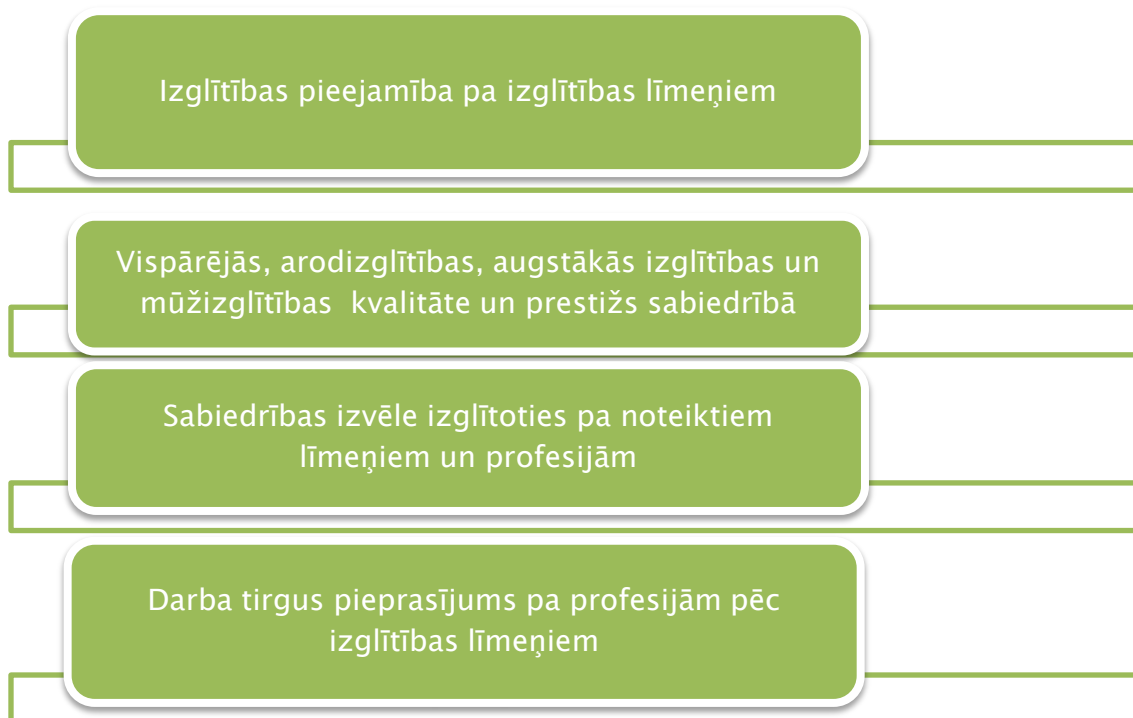

Attēls 2.8. Iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti demogrāfiskās politikas ietekmējošie faktori

Esošā demogrāfiskā situācija un tās attīstības prognozes ir visai nelabvēlīga sabalansētai Latvijas tautsaimniecības attīstībai. Sabiedrības pakāpeniska novecošanās un zemie dzimstības rādītāji var radīt būtiskas problēmas Latvijas darba tirgū, jo minētās tendences ietekmēs lēmumus par ekonomisko aktivitāti nākotnē, pie jebkura alternatīvā tautsaimniecības attīstības scenārija. Tāpat demogrāfiskā situācija ietekmē gan esošo ekonomikas attīstības līmeni (reālo IKP un tā pieauguma tempus), gan nozīmīgākos ekonomiskās augsmes faktorus un līdz ar to potenciālo IKP. Tautsaimniecības attīstība, lai arī pietiekami sabalansēta, notiks pakāpeniski, kas pārskatāmā nākotnē neļaus būtiski paaugstināt darba efektivitāti un padarīt darba samaksu konkurētspējīgu starptautiskā līmenī. Tas pats attiecas uz vispārējo dzīves līmeni salīdzinājumā ar Eiropas attīstītāko valstu sasniegto, kas arī nākotnē var izraisīt darba spējīgo iedzīvotāju aizplūšanu uz

citām attīstītām valstīm, pasliktināt jau tā saspringto demogrāfisko situāciju un būtiski ietekmēt iedzīvotāju lēmumus par ekonomisko aktivitāti Latvijā.

Iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti būtiski ietekmē arī izglītības politika, izglītības pieejamība pa dažādiem izglītības līmeņiem un tās kvalitāte, izglītības ilgums, kā arī sabiedrības attieksme pret to un darba tirgus pieprasījums pēc noteikta izglītības līmeņa dažādās profesiju grupās (skat. 2.9.attēlu).

Attēls 2.9. Izglītības politikas ietekme uz ekonomisko aktivitāti

Apkopojot iepriekš veiktās analizēs rezultātus, var secināt, ka iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes lēmumus ietekmē sarežģīts faktoru kopums, kuru attīstību valdība zināmā mērā var ietekmēt realizējot konkrētajai situācijai atbilstošas ekonomiskās, sociālās, demogrāfiskās un izglītības politikas. Kā **galvenie iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti ietekmējošie faktori** pēdējo 20 gadu laikā Latvijā tika identificēti:

- darba samaksa un nodokļu slogs;
- darba likumdošana un ēnu ekonomika;
- sociālie pabalsti;
- sociālās un transporta infrastruktūras pieejamība;

- darbaspēka kustības brīvība (pēc Latvijas pievienošanās ES) un nodarbinātības iespējas ārpus Latvijas (atšķirīgais ienākumu un dzīves līmenis dažādās ES valstīs);
- migrācijas plūsmas (pastiprināta iedzīvotāju emigrācija no Latvijas);
- pensiju sistēma (pensiju piešķiršanas nosacījumi, pensiju lielums un iespēja nodrošināt pietiekamu dzīves kvalitāti, pensiju likumdošanas izmaiņas t.sk. pensionēšana vecuma palielināšana);
- iedzīvotāju dabiskā kustība (t.sk. zemā dzimstība, priekšlaicīga mirstība, veselības aprūpes kvalitāte un dzīves ilgums);
- izglītības sistēma (izglītības ilgums un pieejamība pa dažādiem izglītības līmeņiem, izglītības kvalitāte un sabiedrības attieksme pret izglītību);
- tautsaimniecības strukturālās izmaiņas un darba tirgus pieprasījums.

Taču jāatceras, ka lēmumus par ekonomisko aktivitāti pieņem konkrēti indivīdi, izvērtējot savas vajadzības un iespējas tās apmierināt. Nozīmīgs faktors šajā vērtējumā ir arī iedzīvotāju uzticība un atbalsts dažādām valdības aktivitātēm, kā arī viedoklis par savu vietu sabiedrībā un iespējām ietekmēt dažādus sociāli ekonomiskos procesus. Jo augstāk attīstīta ir sabiedrība un tās ekonomika, jo augstāka būs iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte.

3. PRASMJU PIEDĀVĀJUMA NĀKOTNES TENDENCES LATVIJĀ LĪDZ 2030.GADAM

3.1. DAŽĀDU AVOTU LATVIJAS DEMOGRĀFIJAS PROGNOŽU SALĪDZINĀJUMS UN ATŠĶIRĪBU IZVĒRTĒJUMS

Demogrāfiskās situācijas izmaiņas ir viens no būtiskiem faktoriem, kas ietekmē darbaspēka piedāvājumu. Veidojot darba tirgus politiku galvenokārt jāņem vērā sabiedrības **paredzamais dzīves ilgums** (sagaidāmā dzīvildze), kā arī **veselīgas dzīves ilgums** (paredzami veselīga mūža gadi⁷¹) un tā izmaiņu tendences, kas atspoguļo sabiedrības iespējamo veselības stāvokli un var būt kā kritērijs vecāka gada gājuma sabiedrības locekļu darba piedāvājuma tendenču noteikšanai. Paredzami veselīga mūža gadi 2005.gadā tika akceptēti kā viens no ES strukturālajiem indikatoriem Lisabonas stratēģijas kontekstā. Eiropas Komisija veselīga mūža gadus izmanto, lai novērtētu veselību kā produktivitātes un ekonomisku faktoru, mērītu vecāka gadagājuma cilvēku nodarbinātības iespējas, analizētu progresu veselības aprūpes pieejamībā, kvalitātē un ilgtspējā⁷². Paredzamo veselīgas dzīves ilgumu ilustrē veselīgas dzīves gadu indikators, kurā kombinēts paredzamais dzīves ilgums (mirstība) ar veselības stāvokli (invaliditāte). Paredzamo veselīgo mūžu neietekmē iedzīvotāju skaits un vecuma struktūra, kas dod iespēju tieši salīdzināt dažādus iedzīvotāju kopumus (pēc dzimuma, sociāli profesionālā sastāva, kā arī dažādu valstu iedzīvotājus)⁷³.

Analizējot Latvijas rādītājus par veselīga mūža gadiem (skat. 2.pielikumu), var redzēt, ka tie ievērojami atpaliek no vidējiem rādītājiem Eiropas Savienībā. 2010.gadā paredzamais veselīga mūža ilgums sievietēm piedzimstot Latvijā bija 56,7 gadi, bet Eiropā 62,6 gadi, savukārt vīriešiem Latvijā tas bija tikai 53,5 gadi (par 8,2 gadiem mazāks kā Eiropā). Tomēr veselīgo mūža gadu īpatsvars no sagaidāmā mūža ilguma Latvijas vīriešiem ir augstāks nekā sievietēm (2010.gadā vīriešiem piedzimstot tas bija 78%, sievietēm – 72,3%, attiecīgi 50 gadu vecumā vīriešiem 51,9% un sievietēm 44,4%), kas ļauj izdarīt visai piesardzīgu secinājumu par iespējamo labāku veselības stāvokli Latvijas vīriešiem, salīdzinot ar sieviešu veselības stāvokli, lai gan tas šķiet visai maz ticams. Vienlaicīgi šo divu rādītāju skaitliskās atšķirības un to samazināšana izvirza noteiktus uzdevumus ne tikai sabiedrības veselības aizsardzībai, bet arī veselīga dzīvesveida ieviešanai plašās sabiedrības masās kā būtiskam profilakses pasākumam. 2.pielikuma dati parāda, ka paredzamais veselīgas dzīves gadu ilgums Latvijā gan vīriešiem, gan sievietēm ir gandrīz par

71 Paredzami veselīga mūža gadi (Healthy Life Years) ir tas paredzamais gadu skaits, ko kāda konkrēta vecuma cilvēks (jaundzimušais, vai noteiktu vecumu sasniegušais) nodzīvos bez nopietnām vai vidējām veselības problēmām, ja dzīves laikā visos vecumos saglabāsies esošais mirstības līmenis un veselības stāvoklis.

72 Statistiskās zinātnisko pētījumu rezultāti, 2012. Zinātniskie raksti, LR CSP, Rīga 2012.

73 Turpat.

desmit gadiem mazāks nekā statistiskais sagaidāmais dzīves ilgums, kas liecina par sabiedrības neapmierinošo veselības stāvokli. Arī vidējais veselīgas dzīves ilgums Latvijā ir gandrīz par desmit gadiem mazāks par ES valstu iedzīvotāju veselīgas dzīves ilgumu. Līdzīgas tendences uzrāda arī Latvijas zinātnieku pētījumi. Piemēram, prof. J.Krūmiņš analizējot paredzamo un veselīgas dzīves ilgumu Latvijā un ES valstīs, konstatēja, ka 2007.gadā paredzamais dzīves ilgums vīriešiem Latvijā bija 68,31 gads, ES jaunajās dalībvalstīs 70,99 gadi, bet ES 15 valstīs 77,94 gadi (sievietēm attiecīgi 78.09 gadi Latvijā, 79,12 gadi jaunajās ES valstīs un 83,47 gadi vecajās ES valstīs), savukārt paredzamais veselīgas dzīves ilgums Latvijā bija vidēji 63,8 gadi, jaunajās ES dalībvalstīs 66,7 gadi, bet ES-15 valstīs 73 gadi⁷⁴. Izmantojot citus datu avotus, pēc akadēmiķa P.Zvidriņa aprēķiniem veselīgie dzīves gadi kopš dzimšanas 2007.gadā Latvijā vīriešiem bija 50,9 gadi, bet sievietēm attiecīgi 53,7 gadi⁷⁵. Analizējot divu datu avotu atšķirīgos skaitļus, redzamas zināmas pretrunas, jo autori izmantojuši dažādas sākotnējo datu bāzes (P.Zvidriņš – EUROSTAT population datu bāzi, J.Krūmiņš – European Health for All datu bāzi), taču vispārējās tendences saglabājas. Līdzīgi tas ir arī attiecībā uz citiem pētījumiem, kuru rezultāti atšķiras no Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzes informācijas, piemēram, S.Feiferes pētījuma rezultāti.

Analizējot paredzamo mūža ilgumu Latvijā, pozitīvi vērtējams tas, ka kopš 1990.gada tas ir pieaudzis un 2011.gadā dzimušo iedzīvotāju vidējais paredzamais mūža ilgums bija 74,0 gadi, tai skaitā vīriešiem–68,8 gadi, sievietēm–78,7 gadi (skat. 3.1.tabulu).

Tabula 3.1. Paredzamais mūža ilgums (gadi)⁷⁶

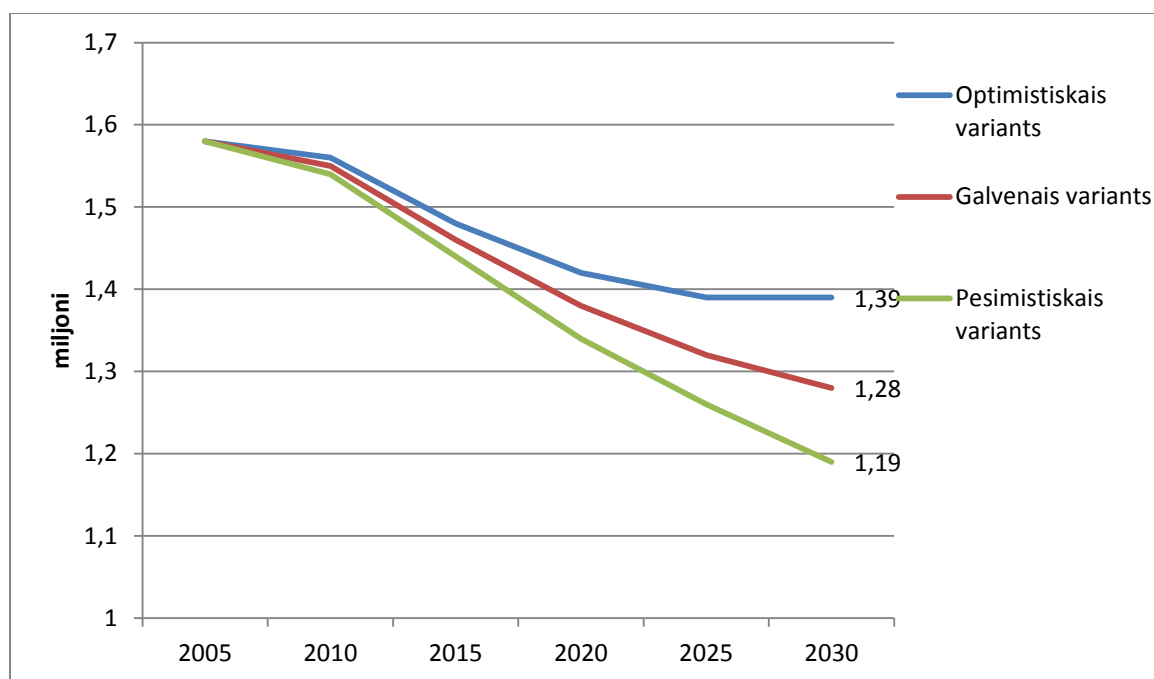
GADS	PAVISAM		VĪRIEŠI		SIEVIETES	
	piedzimstot	65 gadu vecumā	piedzimstot	65 gadu vecumā	piedzimstot	65 gadu vecumā
1990	69,5	14,4	64,2	11,9	74,6	16,2
2000	70,7	14,9	64,9	11,9	76,0	17,6
2011	74,0	16,4	68,8	13,3	78,7	18,5

Aplūkojot paredzamo dzīves ilgumu dažādās vecuma grupās pēc dzimuma Latvijā (skat. 3.1.attēlu), redzama ievērojama atšķirība starp vīriešiem un sievietēm.

74 Estonian Human Development Report 2010/2011, Eesti Koostöö Kogu, Tallinn, 2011.

75 Bērziņš A., Zvidriņš P., Depopulation in Latvia and other Eastern European countries, Statistisko zinātnisko pētījumu rezultāti 2010., Zinātniskie raksti, Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2010.

76 Vecāka gadagājuma iedzīvotāji Latvijā, LR CSP, Rīga, 2012.

Attēls 3.1. Darbspējas vecuma (15–64 g.) iedzīvotāju skaita prognozes Latvijā

Lai gan šāda atšķirība pastāv arī citās ES valstīs (piemēram, Somijā un Zviedrijā), tomēr Latvijā tā ir ievērojami lielāka (sieviešu mūža ilgums ir par 10 gadiem garāks nekā vīriešiem). Kā norāda akadēmiķis P.Zvidriņš, viens no diferencējošiem faktoriem, kas ietekmē jaundzimušo vidējo paredzamo mūža ilgumu un tā starpību vīriešiem un sievietēm Latvijā, ir priekšlaicīgas mirstības īpatsvars, īpaši vīriešiem (skat. 3.2.tabulu).

Lineārās korelācijas koeficients parāda, ka starp mirušo īpatsvaru vecumā līdz 49 gadiem no kopējo mirušo skaita un jaundzimušo vidējo paredzamo mūža ilgumu ir apgriezta sakarība, t.i., palielinoties mirušo īpatsvaram vecumā līdz 49 gadiem, samazinās jaundzimušo vidējais paredzamais dzīves ilgums un otrādi⁷⁷. Profesors J.Krūmiņš, izmantojot Pasaules veselības organizācijas datus, analizēja sakarību starp pasaules valstu ekonomiskās attīstības līmeni (NKP uz 1 iedzīvotāju) un jaundzimušo paredzamo mūža ilgumu, kā rezultātā nonāca pie secinājuma, ka palielinoties ekonomiskās attīstības līmenim, mūža ilguma pieaugums palēninās, jo ekonomiskās attīstības gaitā arvien lielāku lomu mūža ilguma turpmākajā pieaugumā ieņem atklājumi medicīnā un bioloģijā, veselīgs dzīves veids, kā arī veselības aprūpes

77 Depopulācija Latvijā, LU Akadēmiskais apgāds, 2010.

kvalitāte⁷⁸. Tādējādi Latvijai, bez kvalitatīvām izmaiņām šajās jomās, ir ierobežotas iespējas sasniegt strauju mūža ilguma pieaugumu.

Tabula 3.2. Mirušie iedzīvotāji pēc dzimuma un vecuma Latvijā⁷⁹

	1990		1995		2000		2005		2011	
	Pavisam	vīrieši	Pavisam	vīrieši	Pavisam	vīrieši	Pavisam	vīrieši	Pavisam	vīrieši
0 – 4	686	401	503	286	248	143	204	109	151	84
5 – 9	136	99	92	53	55	40	30	20	25	18
10 – 14	97	70	88	55	59	34	40	29	13	8
15 – 19	235	177	197	143	145	112	103	72	48	38
20 – 24	266	216	329	268	259	210	218	165	115	84
25 – 29	431	334	458	392	306	241	243	200	174	139
30 – 34	507	405	666	552	389	308	360	278	244	191
45 – 49	1262	884	1724	1256	1145	833	1159	851	796	566
50 – 54	1868	1350	2432	1780	1616	1163	1639	1199	1225	885
55 – 59	2338	1609	3262	2219	2059	1416	2003	1393	1665	1136
60 – 64	3151	1962	3561	2412	3039	2054	2636	1816	2107	1403
65 – 69	3345	1691	4344	2597	3558	2222	3568	2294	2584	1637
70 – 74	3019	1411	4269	1941	4297	2228	4127	2264	3696	2074
75 – 79	5043	1994	3429	1397	4271	1521	5013	2252	4049	1893
80 – 84	5219	1786	4619	1515	3166	977	4717	1364	4773	1813
85+	5831	1532	6600	1682	6049	1488	5325	1220	6050	1288
Kopā	34812	16951	38931	20343	32205	16155	32777	16601	28540	13857

⁷⁸ Statistikas zinātnisko pētījumu rezultāti, 2012. Zinātniskie raksti, LR CSP, Rīga 2012.

⁷⁹ CSP datu bāze

Analizējot demogrāfiskās situācijas izmaiņas Latvijā pēdējos divdesmit gados tika novērotas šādas tendences:

- Iedzīvotāju skaita samazināšanās, negatīva dabiskā pieauguma un emigrācijas ietekmē,
- Sabiedrības novecošanās, samazinoties iedzīvotāju skaitam līdz darbaspējas vecumam un darbaspējas vecumā,
- Iedzīvotāju īpatsvara darbaspējas vecumā palielināšanās iedzīvotāju kopskaitā sakarā ar pakāpenisku pensionēšanās vecuma palielināšanu,
- Demogrāfiskās slodzes samazināšanās, darbaspējas vecumu nesasniegušo iedzīvotāju skaita samazinājuma rezultātā,
- Vidējā paredzamā mūža ilguma palielināšanās.

Kopš 1991.gada Latvijas iedzīvotāju skaits pastāvīgi samazinās un kopumā 20.gadu laikā (no 1991. līdz 2011.gadam) samazinājies par 626 tūkstošiem (skat. 3.3.tabulu).

Tabula 3.3. Iedzīvotāju skaita izmaiņas un tās ietekmējošie faktori Latvijā no 1990. līdz 2011.gadam^{80*}

GADS	IEDZĪVOTĀJU SKAITA IZMAIŅAS – PAVISAM	T.SK. DABISKAIS PIEAUGUMS
1990	-9979	3106
1991	-15161	-116
1992	-57325	-3851
1993	-44771	-12438
1994	-40324	-17501
1995	-31049	-17336
1996	-24619	-14538
1997	-24123	-14703
1998	-21541	-15790
1999	-17533	-13448
2000	-27198	-11903
2001	-33422	-13265
2002	-21495	-12371
2003	-22853	-11286
2004	-27734	-11473
2005	-20871	-10898
2006	-18079	-10227
2007	-17113	-9084
2008	-30030	-6609
2009	-42440	-7853
2010	-45875	-10259
2011	-32842	-9715

* Iedzīvotāju skaits laika posmam no 2001.gada līdz 2010.gada 1.janvārim pārrēķināts ņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus.

80 CSP datu bāze.

Deviņdesmito gadu sākumā (no 1991. līdz 1995.gadam) straujais iedzīvotāju skaita samazinājums bija saistīts ar emigrāciju uz Krieviju un citām bijušās PSRS valstīm. Deviņdesmito gadu otrajā pusē (no 1995. līdz 2000.gadam) migrācijas plūsmas bija salīdzinoši nelielas un iedzīvotāju skaits samazinājās pārsvarā negatīvā dabiskā pieauguma rezultātā. Līdz ar dzimstības samazināšanos, ievērojami pasliktinājās dabiskā pieauguma rādītāji (mirušo skaits gandrīz divas reizes pārsniedza dzimušo skaitu). Situācija migrācijas jomā krasi mainījās kopš 2001.gada, bet īpaši pēc Latvijas pievienošanās ES 2004. gadā un darba tirgus atvēršanas ES valstīs, kad katru gadu no Latvijas izbrauca ievērojams skaits iedzīvotāju (skat. 3.4.tabulu).

Tabula 3.4. Migrācija Latvijā no 1991 līdz 2011.gadam^{81*}

GADI	IMIGRĀCIJA	EMIGRĀCIJA	NETO MIGRĀCIJA
1991–1995	30872	168230	–137388
1996– 2000	18249	67069	–48820
2001– 2005	34180	113580	–79400
2006 – 2010	34587	143466	–108879
2011	7253	30380	–23127

* Emigrācija 2001.–2011.gadā novērtēta, izmantojot iedzīvotāju skaitu pēc iedzīvotāju reģistra datiem uz 2011. un 2012.gada sākumu, kā arī iedzīvotāju skaitu uz 2011.gada 1.janvāri, kas pārrēķināts atbilstoši tautas skaitīšanas rezultātiem.

Kā redzams dotajā tabulā pēdējo desmit gadu laikā Latviju pametuši vairāk kā 200 tūkstoši iedzīvotāju, bet kopumā Latvijas iedzīvotāju skaits kopš 2000.gada tautas skaitīšanas ir samazinājies par 13% (aptuveni 307 tūkstošiem), ko uzskatāmi var redzēt 3.5.tabulā.

Tabula 3.5. Pastāvīgo iedzīvotāju skaits un tā izmaiņas Latvijā no 2000. Līdz 2011.gadam (pēc dzimuma)* 82

	IEDZĪVOTĀJU SKAITS GADA SĀKUMĀ			DZIMUŠI			MIRUŠI		
	pavisam	vīrieši	sievietes	pavisam	vīrieši	sievietes	pavisam	vīrieši	sievietes
2000	2381715	1096888	1284827	20248	10357	9891	32205	16155	16050
2001	2354517	1083948	1270569	19726	10017	9709	32991	16537	16454
2002	2321095	1066744	1254351	20127	10313	9814	32498	16423	16075
2003	2299600	1055497	1244103	21151	10927	10224	32437	15893	16544
2004	2276747	1045245	1231502	20551	10595	9956	32024	15890	16134
2005	2249013	1032459	1216554	21879	11182	10697	32777	16601	16176
2006	2228142	1022999	1205143	22871	11642	11229	33098	16621	16477
2007	2210063	1014617	1195446	23958	12195	11763	33042	16360	16682
2008	2192950	1007821	1185129	24397	12442	11955	31006	15432	15574
2009	2162920	992812	1170108	22044	11202	10842	29897	14539	15358
2010	2120480	971034	1149446	19781	10246	9535	30040	14561	15479
2011	2074605	947939	1126666	18825	9649	9176	28540	13857	14683

* ņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

Kopš 2004.gada negatīvais migrācijas saldo pārsniedz negatīvo iedzīvotāju dabisko pieaugumu un ir galvenais iedzīvotāju skaita samazināšanās iemesls. Saskaņā ar Latvijas nodokļu konsultantu asociācijas datiem gadā Latviju pamet apmēram 40 000–50 000 cilvēku, bet atgriežas apmēram 12 000, kas liecina, ka migrācija nav vienvirziena process un daļai iedzīvotāju ir interese vismaz uz laiku atgriezties Latvijā. Arī PMLP dati rāda, ka pieaug to Latvijas iedzīvotāju skaits, kuri atgriežas Latvijā pēc dzīves ārzemēs. 2012.gada sešos mēnešos dzīvesvietu Latvijā deklarējuši 1287 Latvijas pilsoņi un 47 nepilsoņi, kuru dzīvesvieta iepriekš Iedzīvotāju reģistrā bija norādīta ārzemēs, kas ir gandrīz tikpat, cik 2011.gadā kopumā, kad fiksēti 1436 atgriešanās gadījumi. Kā viens no masveida emigrācijas cēloņiem minamas būtiskas atšķirības darbaspēka izmaksās. Tomēr darba samaksas nav vienīgais emigrācijas iemesls. Nereti lēmums strādāt ārpus Latvijas tiek pieņemts vairāku faktoru kombinācijas rezultātā: zemi ienākumi, sarežģījumi personiskajā un/vai profesionālajā dzīvē, slikti darba apstākļi, iespēju trūkums, vāji atbalsta

82 CSP datu bāze.

tīkli valstiskā, vietējo pašvaldību, ģimenes un draugu līmenī, pārliecības trūkums, ka dzīves kvalitāte Latvijā uzlabosies un tml. Īpaši spilgti iezīmējas migrācijas ķēdes: izbraukušie ir sekojuši agrāk aizbraukušajiem draugiem, ģimenes locekļiem, tuviniekiem un paziņām no kādas noteiktas Latvijas vietas, tādējādi veidojot situāciju, ka no atsevišķām pašvaldībām ir izbraucis liels iedzīvotāju skaits darbaspējīgā vecumā, bet citās izbraukušo skaits ir salīdzinoši neliels.

Izvērtējot līdzšinējās migrācijas plūsmas, var izdalīt vairākus emigrāciju veicinošos faktorus:

- darba samaksas un pabalstu atšķirības Latvijā un citās ES valstīs;
- darba apstākļu atšķirības Latvijā un citās ES valstīs;
- nākotnes perspektīvas – pārliecība par darbavietas ilglaicīgumu (drošības aspekts);
- sociālā drošība un stabilitāte, strādājot citās ES dalībvalstīs;
- izglītības iespējas Latvijā un citās ES dalībvalstīs;
- ES valstu darba tirgus atvērtība Latvijas darbaspēkam (pēc pievienošanās ES);
- iespēja būt kopā ar ģimeni, tuviniekiem un draugiem;
- nepietiekama iekšējā darbaspēka mobilitāte (nepietiekami attīstīta uzņēmējdarbība, infrastruktūra un transporta sistēma reģionos);
- nepietiekami attīstīta darbaspēka pieprasījuma – piedāvājuma prognozēšana, kas ļautu izstrādāt efektīvus priekšlikumus profesionālās izglītības programmu atbilstības darba tirgus prasībām nodrošināšanu.

Emigrācijas rezultātā Latvija ekonomiskā un sociālā attīstība cietusi ievērojamus zaudējumus, tomēr emigrācijai ir arī pozitīvas sekas (skat. 3.6.tabulu).

Tabula 3.6. Emigrācijas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību

EMIGRĀCIJAS POZITĪVIE ASPEKTI	EMIGRĀCIJAS NEGATĪVIE ASPEKTI
- palielinās iedzīvotāju iespējas tikt nodarbinātiem, samazinās bezdarba līmenis Latvijā; - samazinās nepieciešamība maksāt bezdarbnieku u.c. pabalstus; - tiek veicināta darba apstākļu uzlabošanās; - pieaug darba samaksas līmenis Latvijā (pakāpeniski samazinās darba samaksas un darbaspēka izmaksu atšķirības starp Latviju un citām ES valstīm); - palielinās ekonomiskā aktivitāte, kļūst pieprasītas tādas iedzīvotāju kategorijas, kas agrāk nebija pieprasītas un/vai nebija pietiekoši aktīvas darba tirgū, (studenti, mājsaimnieki/-ces, iedzīvotāji pirmspensijas vecumā, pensionāri, invalīdi un citi ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji darbaspējas vecumā); - daļa no emigrantiem nopelnīto līdzekļu atgriežas Latvijā, palielinot ienākumu līmeni, kā arī veicinot investīcijas un citu makroekonomisko indikatoru (piemēram, maksājumu bilances tekošā konta) uzlabošanos; - ārzemēs iegūtās zināšanas, pieredze, sakari var tikt produktīvi izmantoti Latvijas uzņēmumos; - darbaspēka emigrācija rosina darba devējus pievērst lielāku uzmanību uzņēmumu personāla politikai un darbinieku motivēšanai.	- veidojas darbaspēka trūkums Latvijā atsevišķās profesijās un/vai nozarēs; - samazinās darbaspējīgo iedzīvotāju skaits, pieaug demogrāfiskā slodze, - lēns produktivitātes pieaugums (sakarā ar konkurences samazināšanos darba tirgū); - inflācijas kāpums un citu makroekonomisko indikatoru (piemēram, IKP pieauguma tempu) pasliktināšanās; - palielinās sabiedrības novecošanās, notiek izmaiņas iedzīvotāju vecuma struktūrā (sakarā ar darbaspējas vecuma iedzīvotāju pastiprinātu emigrāciju); - tiek apdraudēts Latvijas reproduktīvais potenciāls; - tiek padziļināta reģionālās attīstības nelīdzsvarotība Latvijā; - tiek apdraudēta Latvijas sociālās aizsardzības sistēmas ilgtspēja; - līdz ar kvalificēta darbaspēka aizplūšanu tiek zaudēti to izglītošanā ieguldītie līdzekļi; - samazinās emigrējušo iedzīvotāju kvalifikācija, strādājot neatbilstošā jomā; - netiek izmantotas LR pilsoņu sociālās un ekonomiskās tiesības, pakļaujot sevi sociālajai diskriminācijai; - tiek apdraudētas Latvijas ekonomikas izaugsmes iespējas nākotnē.

Kā redzams no dotās tabulas, darbaspēka emigrācijas gadījumā nozīmīgas ir gan iespējamās priekšrocības gan arī ar to saistītās izmaksas, ko var sadalīt trīs atšķirīgās kategorijās:

1. Daļas darbaspēka zaudēšanas gadījumā var nebūt būtiskas sekas uz kopējo valsts labklājības veidošanu līdz brīdim, kamēr darbaspēka emigrācija skar nekvalificētas, nenodarbinātas personas. Pilnīgi citādi tas ir, ja emigrācija skar kvalificētus strādājošos, kuru izglītošanā ir ieguldīti ievērojami līdzekļi tad šāda cilvēkkapitāla zaudēšana atstāj negatīvu ietekmi uz donorvalsts potenciālo ražotspēju un labklājības līmeni.
2. Atšķirīgi var izvērtēt darbaspēka īslaicīgas, ar vēlāku atgriešanos atpakaļ, aizplūšanas efektu. Valda uzskats, ka emigranti uz laiku, strādājot ārzemēs papildina savas zināšanas un prasmes, ja vien ārzemēs neveic mazkvalificētu darbu. Tomēr šāda migrācija atpakaļ kopumā atstāj diezgan nenožīmīgu efektu cilvēkkapitāla attīstībā. Tam varētu būt sekojošs pamatojums: 1) donorvalsts ne vienmēr spēj piedāvāt reemigrantiem atbilstošu kvalifikācijai un atalgojumam darbu, kas samazina to atgriešanās iespējas; 2) reemigranti nav ar mieru pieņemt zema statusa, maz atalgotu darbu atbilstoši savām pilnveidotām prasmēm un līdz ar to sāk veidot cita tipa ekonomiskās aktivitātes, kas neļauj pilnībā izmantot ārzemēs iegūtās iemaņas sabiedrības interesēs.
3. Ekonomiskai attīstībai kā pozitīvs faktors jāatzīmē arī emigrējoša darbaspēka naudas pārvedumi uz mājām savām ģimenēm, radniekiem vai arī savos banku kontos. Šī nauda īsā laika periodā var tikt izmantota, lai finansētu tirdzniecības bilances deficītu. Ilgā laika periodā šādu pasākumu efektivitāte ir ierobežota, jo kopumā pārskaitītie naudas līdzekļi pamatā tiks izmantoti rezidentālām investīcijām vai arī vienkārši patēriņam, tikai nelielu daļu novirzot produktīvā kapitāla veidošanai. Savukārt paaugstinātais patēriņš var izraisīt būtisku cenu un algu palielinājumu un veicināt neracionālu resursu izvietojumu valstī (piemēram, ieguldījumus nekustamajā īpašumā u.c. neproduktīvajos aktīvos).

Bez emigrācijas situāciju darbaspēka tirgū būtiski ietekmē iedzīvotāju novecošanās. Kopš 1990.gada iedzīvotāju skaits vecumā virs 65 gadiem Latvijā ir pieaudzis par 69 tūkstošiem jeb 20%, neskatoties uz kopējā iedzīvotāju skaita samazinājumu par 23% (skat. 3.7.tabulu).

Tabula 3.7. Iedzīvotāju vecuma struktūra Latvijā gada sākumā⁸³

VECUMA GRUPA	1990	1995	2000	2005*	2010*
0–4	208540	147995	95939	100019	111285
5–9	188693	192413	145315	94623	96863
10–14	174590	181469	186828	141801	92014
15–19	184734	164022	178114	181209	136229
20–24	185567	174534	161525	168616	163305
25–29	208932	168450	164998	152049	150846
30–34	199509	182457	159275	156310	140246
35–39	183005	181654	176859	151014	147065
40–44	156741	164826	175344	166393	142531
45–49	178066	148414	155453	163434	156090
50–54	173604	155035	139680	143085	152242
55–59	161948	163021	142508	127475	131910
60–64	148821	139995	146561	128608	115518
65–69	103071	129160	120918	126869	113856
>70	212319	207135	232398	247508	270480
Kopā	2 668 140	2 500 580	2 381 715	2 249 013	2 120 480

* ņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

Vislielākais iedzīvotāju skaita samazinājums (kopumā par 271,6 tūkstošiem) laika posmā no 1990. līdz 2010.gadam bija vērojams pirmajās trijās vecuma grupās (no 0–15 gadiem), ko ietekmēja zems dzimstības līmenis. Summārais dzimstības koeficients samazinājās no 1,998 (1990.gadā) līdz 1,177 (2010.gadā). Tā rezultātā iedzīvotāju līdz darbaspējas vecumam īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā samazinājās no 22,7% līdz 14,2% (skat. 3.8.tabulu).

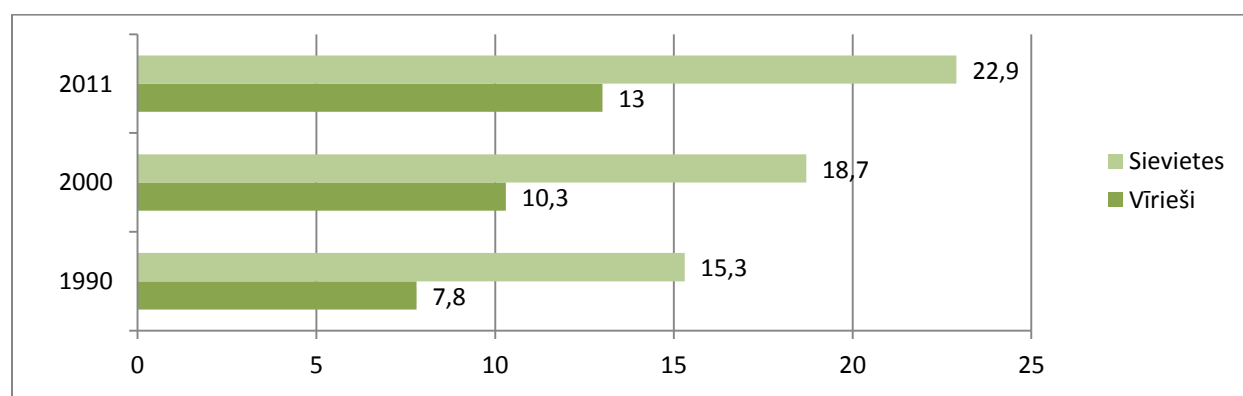
83 CSP datu bāze.

Tabula 3.8. Pastāvīgo iedzīvotāju sadalījums līdz darbības, darbības un virs darbības vecuma grupās
gada sākumā (%)⁸⁴

	PAVISAM	LĪDZ DARBSPĒJAS VECUMAM	DARBSPĒJAS VECUMĀ	VIRS DARBSPĒJAS VECUMA
1990	100,0	22,7	56,5	20,8
1995	100,0	20,9	56,4	22,7
2000	100,0	18,1	58,8	23,1
2005*	100,0	15,0	63,4	21,6
2010*	100,0	14,2	64,7	21,1
2011*	100,0	14,2	64,2	21,6

* ņemot vērā 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātus

Tajā pašā laikā, sakarā ar pakāpenisku pensionēšanās vecuma pakāpenisku palielināšanu (kopš 1996.gada), pieaudzis iedzīvotāju īpatsvars darbības vecumā, bet iedzīvotāju īpatsvars virs darbības vecuma iedzīvotāju kopskaitā gandrīz nav mainījies. Darbības vecumu nesasniegušo iedzīvotāju skaita samazinājuma dēļ līdz 2009.gadam bija vērojama arī demogrāfiskās slodzes samazināšanās (skat. 2.2.tabulu), tomēr kopš 2010.gada demogrāfiskās slodzes līmenis atkal pieaug, galvenokārt iedzīvotāju virs darbības vecuma īpatsvara palielināšanās rezultātā. Iedzīvotāju virs 65 gadiem īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā kopš 1990.gada ir ievērojami pieaudzis – ja 1990.gadā iedzīvotāju virs 65 gadiem īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā sastādīja 11,8%, tad 2012.gadā jau 18,6%, ko uzskatāmi var redzēt 3.2.attēlā.

Attēls 3.2. Vecākās paaudzes iedzīvotāju (65 gadi un vairāk) īpatsvars attiecīgā dzimuma iedzīvotāju kopskaitā (%) 1990.–2011.gadā⁸⁵

⁸⁴ CSP datu bāze.

⁸⁵ Vecāka gadagājuma iedzīvotāji Latvijā, LR CSP, Rīga, 2012.

Apkopojot demogrāfisko izmaiņu tendences Latvijā pēdējo divdesmit gadu laikā, var izdalīt vairākus **faktorus**, kas tās noteica:

- zema dzimstība,
- augsta iedzīvotāju emigrācija,
- salīdzinoši slikts iedzīvotāju veselības stāvoklis (zems veselīga mūža ilgums) un augsta priekšlaicīgā mirstība (īpaši vīriešiem),
- iedzīvotāju skaita virs 65 gadiem palielināšanās,
- likumdošanas izmaiņas (kas noteica darbaspējas vecuma iedzīvotāju īpatsvara pieaugumu iedzīvotāju kopskaitā),
- ekonomiskās attīstības līmeņa pieaugums (kas veicināja iedzīvotāju vidējā mūža ilguma pieaugumu).

Nākotnē, lai gan dzimstība nedaudz uzlabosies, tomēr joprojām būs pārāk zema, lai nodrošinātu dabisko atražošanu, tāpēc dabiskais pieaugums Latvijā saglabāsies negatīvs. Dabiskā pieauguma koeficients (dabiskais pieaugums uz 1000 iedzīvotājiem) līdz ar mirstības samazināšanos nedaudz uzlabosies, lai gan tāpat būs negatīvs. Samazināsies kopējais iedzīvotāju skaits un turpināsies iedzīvotāju novecošanās. Mēreni palielināsies vidējais mūža ilgums, uzlabojoties dzīves kvalitātei un veselības aprūpes pieejamībai, pieaugs arī veselīgas dzīves ilgums. Emigrācija, pastāvot brīvai darbaspēka kustībai un ienākumu līmeņa atšķirībām starp Latviju un turīgākām ES valstīm, turpināsies vismaz līdz 2020.gadam. Tā rezultātā samazināties darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits un pieaugs demogrāfiskās slodzes līmenis (2011.gadā uz 1000 personām darbaspējas vecumā demogrāfiskās slodzes līmenis bija vidēji 558 personas, 2012.gadā jau 573 personas). Vislielākais darbaspējas vecuma iedzīvotāju samazinājums gaidāms laika posmā starp 2015. un 2025.gadu un tālākā perspektīvā pēc 2040.gada. Līdz 2030.gadam mainīsies arī iedzīvotāju vecuma struktūra-saruks iedzīvotāju skaits līdz 15 gadiem, kas jau tagad ir viens no zemākajiem Eiropā (ap 15%) un pieaugs iedzīvotāju skaits virs 65 gadiem (pēc 2020.gada iedzīvotāju vecumā virs 65 gadiem būs vairāk nekā jauniešu līdz 18 gadu vecumam). Tas radīs papildus slodzi valsts sociālajam budžetam un nepieciešamību politikas veidotājiem mazināt negatīvo demogrāfisko tendenču ietekmi uz ekonomiku ar atbilstošu lēmumu palīdzību (t.sk. izstrādājot atbilstošu migrācijas politiku un veicinot iedzīvotāju atgriešanos (reemigrāciju), uzlabojot iedzīvotāju iesaisti darba tirgū, mainot sociālo pabalstu sistēmu un palielinot pensionēšanās vecumu, kāpinot darbaspēka mobilitāti un produktivitāti).

To apliecina arī dažādu institūciju izstrādātās **demogrāfijas prognozes**. Iedzīvotāju skaita samazināšanās, kā arī novecošanās un vecuma struktūras izmaiņas Latvijā tika prognozētas jau kopš valstiskās neatkarības

atgūšanas⁸⁶. Pēc Latvijas pievienošanās ES 2004.–2005.gadā Eurostat sadarbībā ar CSP un LU Demogrāfijas centru veica Latvijas iedzīvotāju demogrāfisko prognožu aprēķinus (balstoties uz 2000.gada tautas skaitīšanas rezultātiem). Tās tika iekļautas Stratēģiskās analīzes komisijas ziņojumā par demogrāfisko attīstību Latvijā 21.gadsimta sākumā⁸⁷. LU Demogrāfijas centra prognozēs tika akcentēta uzmanība, uz to, ka nākotnē gaidāma strauja darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās (skat. 3.9.tabulu). Turklāt var rasties situācija, ka pat pie pašreizējās trīs līmeņu pensiju sistēmas pēc trīsdesmit gadiem Latvijas pensionāru vecumdienas var tikt pamatīgi apdraudētas.

Tabula 3.9. Eiropas Komisijas demogrāfijas prognozes Latvijā⁸⁸

IEDZĪVOTĀJU SKAITS PA VECUMA GRUPĀM	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
<5	108 192	100 379	87 252	77 663	74 758	75 281	74 302	70 842	66 071	61 749
5–9	113 256	107 678	100 088	87 168	77 683	74 989	75 569	74 676	71 295	66 410
10–14	98 791	112 336	106 984	99 467	86 603	77 223	74 592	75 255	74 434	71 020
15–19	93 704	97 871	111 619	106 347	98 904	86 162	76 856	74 323	75 059	74 192
20–24	142 449	93 048	97 612	111 637	106 634	99 517	86 889	77 802	75 365	75 804
25–29	179 891	140 736	92 183	97 180	111 455	106 936	99 963	87 619	78 708	75 894
30–34	168 548	177 038	138 864	91 009	96 223	110 835	106 464	99 751	87 603	78 424
35–39	152 035	165 558	174 637	137 159	89 914	95 437	110 069	105 920	99 375	87 063
40–44	154 932	149 000	162 953	172 309	135 505	89 070	94 658	109 350	105 352	98 689
45–49	148 080	151 205	145 962	160 116	169 650	133 758	88 119	93 826	108 490	104 436

⁸⁶ Latvijas iedzīvotāju demogrāfisko prognožu aprēķinus pagājušā gadsimta 90. gados divas reizes (1993.gadā, pamatojoties uz 1989.gada tautas skaitīšanas un pastāvīgās iedzīvotāju kustības uzskaites datiem par 1989.–1992.gadu un 1998.–1999.gadā, balstoties galvenokārt uz 1995.–1997.gada statistiskajiem datiem) veica LU zinātnieki. 21.gadsimta sākumā Latvijas iedzīvotāju skaita prognozes izstrādāja arī citas institūcijas, piemēram LZA Ekonomikas institūts, ASV Tautas skaitīšanas birojs, Pasaules Banka, ANO Sekretariāta Iedzīvotāju daļa, Nīderlandes Iedzīvotāju izpētes institūts NIDI.

⁸⁷ Stratēģiskās analīzes komisija, Demogrāfiskā attīstība Latvijā 21. gadsimta sākumā, Zinātniski pētnieciskie raksti 3(9)/2006, Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, 2006.

⁸⁸ European Commission (2012) "The 2012 Ageing Report", balstoties uz Eurostat datu bāzi.

IEDZĪVOTĀJU SKAITS PA VECUMA GRUPĀM	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
50–54	160 316	143 328	146 996	142 427	156 706	166 506	131 583	87 000	92 786	107 225
55–59	152 394	153 044	137 631	141 861	138 047	152 527	162 509	128 855	85 558	91 299
60–64	127 652	142 527	144 211	130 650	135 467	132 609	147 180	157 428	125 339	83 522
65–69	106 470	116 354	131 221	133 933	122 358	127 792	125 886	140 529	151 014	120 717
70–74	99 639	93 832	103 738	118 346	121 954	112 550	118 469	117 611	132 204	142 782
75–79	87 936	82 021	79 085	88 697	102 659	107 092	100 087	106 459	106 758	121 071
80–84	55 625	64 627	61 611	61 398	70 110	82 783	87 701	83 437	90 023	91 498
Latvija >85	44 472	50 733	60 416	64 523	68 042	77 485	93 109	106 285	111 321	119 934
Visi iedzīvotāji	2 194 382	2 141 315	2 083 063	2 021 890	1 962 672	1 908 552	1 854 005	1 796 968	1 736 755	1 671 729

Jauno nodokļu maksātāju trūkums var neienest valsts budžetā pietiekoši daudz naudas, lai valsts spētu samaksāt to savu pensiju daļu, kas garantēta šī brīža strādājošajiem. 2006.–2007.gadā Latvijas universitātes demogrāfijas centrs, balstoties uz doto prognožu rezultātiem, veica jaunus aprēķinus Latvijas reģionālajā iedalījumā. Tajās tika prognozēts, ka iedzīvotāju skaits Latvijā samazināsies no 2,29 miljoniem 2006.gada vidū līdz 2,12–2,17 miljoniem 2020.gadā un 1,90–2,02 miljoniem 2030.gadā⁸⁹. Prognozējamā perioda sākumposmā (līdz 2020.gadam) tika paredzēti arī negatīvi migrācijas saldo rādītāji. Pēc 2020.gada migrācijas saldo lielumi varētu būt pozitīvi, prognozējot, ka turpmākā valsts ekonomiskā izaugsme būs pietiekami strauja, lai prevalētu imigrācija⁹⁰. Novērtējot demogrāfiskās situācijas attīstību pēc LU demogrāfijas centra prognožu izstrādes, jāatzīmē, ka diemžēl ir piepildījies pesimistiskais prognožu variants (kurā tika paredzēts, ka iedzīvotāju skaits Latvijā 2010.gadā būs tikai 2,19 miljoni), ko pamatā noteica tieši iepriekš neparedzētie emigrācijas apjomi. 2008.gadā Eurostat veica jaunus demogrāfisko prognožu aprēķinus visām ES valstīm laikposmam līdz 2060.gadam. Tajās paredzēja, ka Latvijas iedzīvotāju skaita samazinājuma temps līdz 2060.gadam būs viens no straujākajiem ES dalībvalstīs un kopumā iedzīvotāju skaits samazināsies līdz 1,68 miljoniem, bet darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits būs 2 reizes

⁸⁹ European Commission (2012) "The 2012 Ageing Report", balstoties uz Eurostat datu bāzi.

⁹⁰ Demogrāfiskā attīstība Latvijas reģionos, LU Demogrāfijas centrs, LU Akadēmiskais apgāds, 2009.

mazāks par esošo⁹¹. Tāpat sagaidāms, ka katrs trešais Latvijas iedzīvotājs 2060.gadā būs vecāks par 65 gadiem, bet iedzīvotāju mediānais vecums pārsniegs 50 gadus (2008.gadā tas bija nepilni 40 gadi). Pēc jaunākajām (2012.gada) Eiropas Komisijas (EK) prognozēm⁹² laika posmā no 2010. līdz 2060.gadam Latvijas kopējais iedzīvotāju skaits samazināsies līdz 1,7 miljoniem (par 0,6 miljoniem jeb 26%), lai gan kopumā ES27 iedzīvotāju skaits pieaugs par 3% (no 501,8 miljoniem 2010.gadā līdz 516,5 miljoniem 2060.gadā). Īpaši strauji Latvijā (par 16,4% jeb 670 tūkstošiem) samazināsies darbaspējas vecuma (15–64 gadi) iedzīvotāju skaits, savukārt iedzīvotāju skaits virs 65 gadiem pieaugs par 18,3% (skat. 3.10.tabulu).

Tabula 3.10. Iedzīvotāju starptautiskās migrācijas galvenie rādītāji Latvijā⁹³

	MĒRĶA SCENĀRIJS		VĀJAS IZAUGSMES SCENĀRIJS	
	2011–2020	2020–2030	2011–2020	2020–2030
Emigrācija, tūkst. cilvēku	71,7	20,1	79,6	34,3
Imigrācija, tūkst. cilvēku	46,9	155,7	41,8	107,5
t.sk. Latvijas valsts piederīgo reemigrācija, tūkst. cilvēku	33,8	74,9	25,6	52,7
Reemigrantu īpatsvars kopējā iedzīvotāju imigrācijā, %	72%	48%	61%	49%
Kopējais migrācijas saldo, tūkst. cilvēku	–24,8	135,6	–37,8	73,2

Līdz ar darbaspējas vecuma iedzīvotāju samazināšanos samazināsies arī to īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā, savukārt darbaspēka (vecumā no 20 līdz 64 gadiem) līdzdalības koeficients pieaugs (līdz 82,4% 2020.gadā un 83,1% 2060.gadā⁹⁴). Nodarbinātības līmenis Latvijā līdz 2025.gadam pēc Eiropas Komisijas prognozēm varētu nedaudz (par 0,5%) palielināties, tomēr ilgā laikā (līdz 2060.gadam) tas samazināsies (par 0,9%). Arī saskaņā ar Ekonomikas Ministrijas (EM) demogrāfijas prognozēm iedzīvotāju skaits Latvijā vidējā un ilgtermiņā turpinās samazināties, pie tam darbaspējas vecumā iedzīvotāju skaits samazināsies straujāk nekā kopējais iedzīvotāju skaits. Tomēr EM, atšķirībā no EK, veidojot prognozes ir ņēmusi vērā ne tikai iedzīvotāju dabiskās kustības rādītājus, bet arī starptautiskās migrācijas plūsmas, tāpēc kopējais iedzīvotāju skaita samazinājums ir prognozēts mazāks (līdz 2030.gadam EM mērķa scenārijā paredzēta

91 Eurostat, regional EUROPOP2008.

92 European Commission, "The 2012 Ageing Report", Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010–2060), European Economy 2/2012.

93 Informatīvais ziņojums par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm Ekonomikas Ministrija, 2012.

94 Turpat.

kopējā iedzīvotāju skaita samazināšanās Latvijā par 6%, EK par 9%). EM prognozē arī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazinājumu, tomēr vidēja termiņā tas samazināsies lēnāk nekā darbaspējas vecumā iedzīvotāju skaits, bet ilgtermiņā tas varētu pat atsākt palielināties, ko pamatā noteiks iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pakāpeniska palielināšanās, īpaši jauniešu un pirmspensijas vecuma grupās⁹⁵. EM izstrādātajās prognozēs nozīmīga loma lejupslīdošās demogrāfijas negatīvo seku mazināšanai paredzēta migrācijai. Gan mērķa, gan vājās izaugsmes scenārijos sākot ar 2016./2017.gadu paredzēts pozitīvs migrācijas saldo, kas turpmākajos gados arvien pieaugs, palielinoties starptautiskajai imigrācijai. Līdz 2020.gadam iedzīvotāju imigrāciju galvenokārt veidos Latvijas valsts piederīgo atgriešanās dzimtenē, savukārt pēc 2020.gada repatriācijas plūsmas pakāpeniski samazināsies un ar vien lielāku lomu imigrācijā ieņems imigranti no trešajām valstīm, kā arī no citām Eiropas Savienības valstīm (skat.3.pielikumu). Tāpat EM prognozē ievērojamu emigrācijas samazināšanos jau tuvākajos divos gados, kas pēc autoru vērtējuma nav reāla, jo emigrāciju veicinošie faktori, kas tika uzskaitīti iepriekš, tik īsā laikā nemainīsies. To apliecina arī vairāku ekspertu (M.Hazana (LU)⁹⁶, O.Krasnopjorova (LB)⁹⁷) pētījumi. M.Hazans intervijā portālā Nozare.lv (21.11.2011.) prognozē, ka emigrācija no Latvijas lielos apjomos pastāvēs vēl trīs, četrus gadus (iekļaujot arī 2011.gadu), kuru laikā valsti pametīs vēl aptuveni 100 tūkst. cilvēku, bet atgriezties plāno vien mazāk nekā 10%. Ja valsts izstrādātu kādu speciālu programmu, varbūt piecu septiņu gadu laikā izdotos atgūt 40 000 cilvēku. O.Krasnopjorovs, balstoties uz iepriekšējo gadu migrācijas tendencēm, kas norāda uz lēnāku cilvēku aizplūšanu, paredz, ka 2012.–2014. gadā no Latvijas varētu izbraukt vēl ap 30 tūkst. cilvēku⁹⁸.

Apkopojot iepriekš aprakstītās demogrāfiskās prognozes, var secināt, ka līdz 2030.gadam Latvijā:

- turpināsies iedzīvotāju depopulācija un novecošanās, gan negatīvā dabiskā pieauguma, gan emigrācijas dēļ (pozitīvs migrācijas saldo varētu būt sākot ar 2020.gadu);
- sagaidāmas iedzīvotāju vecuma struktūras tālākas izmaiņas, pieaugot iedzīvotāju skaitam virs 65 gadiem un samazinoties bērnu un jauniešu skaitam (līdz 18 gadiem);
- nedaudz pieaugs dzimstība un uzlabosies dabiskā pieauguma koeficients,
- pieaugs demogrāfiskās slodzes līmenis,
- darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits samazināsies straujāk nekā kopējais iedzīvotāju skaits, tomēr, pieaugot ekonomiskās aktivitātes līmenim (darbaspēka līdzdalības

⁹⁵ Informatīvais ziņojums par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm Ekonomikas Ministrija, 2012.

⁹⁶ M. Hazans. Kas šodien dzīvo Latvijā? Reālā demogrāfiskā situācija šķērsgrīzumā, Publiskā prezentācija LU EVF, 12.09.2011.

⁹⁷ O. Krasnopjorovs, Cik cilvēku Latviju pameta, un cik vēl pametīs? 05.12.2011. <http://www.makroekonomika.lv>

⁹⁸ Turpat.

koeficientam), ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits līdz 2030.gadam varētu nesamazināties.

Dažādu institūciju un avotu apskatītās Latvijas demogrāfiskās prognozes galvenokārt atšķiras ar dažādiem pieņēmumiem par migrācijas plūsmām – vai tās tiek ņemtas vērā, vai nē un cik liels ir migrācijas saldo. Iedzīvotāju dabiskās kustības (dzimstības un mirstības) rādītāji dažādu avotu prognozēs būtiski neatšķiras. Pēc autoru vērtējuma visatbilstošākās esoši situācijai ir EM 2012.gadā izstrādātās demogrāfijas prognozes, jo EK 2012.gada prognozēs nav ņemtas vērā migrācijas plūsmas, savukārt LU Demogrāfijas centra prognozes ir salīdzinoši vecas un nav atjaunotas atbilstoši 2011.gada tautas skaitīšanas rezultātiem. Tāpēc autori, veidojot savas demogrāfijas prognozes, atbilstoši iepriekš aprakstītajiem Latvijas tautsaimniecības attīstības alternatīvajiem scenārijiem un tiem atbilstošām IKP projekcijām, kā pamatu izmantoja EM izstrādātās prognozes (mērķa scenāriju), attiecīgi koriģējot iedzīvotāju dabiskās kustības un migrācijas plūsmu rādītājus.

Pētījuma ietvaros tika izveidoti trīs dažādi demogrāfisko rādītāju prognožu varianti, atbilstoši 3 atšķirīgajām IKP projekcijām (dinamiskas, mērenas un lēnas attīstības gadījumā). Kā datu avots tika izmantoti jaunākie CSP datubāzē pieejamie dati, prognožu veidošanā balstoties uz šādiem **pieņēmumiem**:

- Mirstības rādītāji vecuma grupās vīriešiem un sievietēm aprēķināti ņemot vērā mirstības īpatsvara sadalījumu pa gadiem (balstoties uz 2010. un 2011.gados novēroto vīriešu un sieviešu mirstības īpatsvaru piecgadīgajās vecuma grupās). Tajās vecuma grupās, kurās šis īpatsvars bija mazāks par 1/1000, tika pieņemts, ka vērtība ir 0. Izņēmums ir bērni vecumā līdz 1 gadam un 1 gadu veci – abiem dzimumiem pieņemts, balstoties uz secinājumiem par zīdaiņu augsto mirstību Latvijā, kā ar statistiski novērotām vērtībām, ka līdz 1 gada vecumam mirstības īpatsvars ir 0,005, 1.gada laikā 0,001, pārejo vecumu bērniem 2–4 gadu vecumā mirstības īpatsvars (skat. 3.11.tabulu);
- Dzimstības rādītāji aprēķināti ņemot vērā sieviešu skaitu vecumā no 16 līdz 44 gadiem un jaundzimušo īpatsvara sadalījumu pēc sieviešu vecuma (izanalizējot dzīvi dzimušo bērnu skaitu pēc mātes vecuma laika posmā no 2009.–2011.gadam);
- Jaundzimušo dzimums ir vienādi iespējams, t.i., dzimst vienādā skaitā zēni un meitenes;
- Emigrācijas un imigrācijas apjomu aprēķiniem ņemts vērā gan iedzīvotāju sadalījums pēc vecuma pa gadiem, gan dzimuma (papildus tiek izdarīti pieņēmumi par imigrācijas un emigrācijas īpatsvara izmaiņām, lai atspoguļotu kopējās iedzīvotāju skaita izmaiņas dinamiskas, mērenas un lēnas attīstības gadījumā).

Izmaiņas imigrācijas un emigrācijas īpatsvarā vecuma grupās tiek piemērotas sākot ar 2015.gadu, kad, pieņemam, ka ekonomikas situācija ir Latvijā un ES stabilizējusies. Emigrācijas un imigrācijas apjomu aprēķiniem ņemts vērā gan iedzīvotāju sadalījums pēc vecuma pa gadiem, gan dzimuma, balstoties uz CSB datiem, kas pārrēķināti pēc pēdējās tautas skaitīšanas. Prognožu izstrādē tika ņemti vērā iepriekš izdarītie pieņēmumi par IKP pieauguma scenārijiem un atbilstošo prasmju pieprasījuma izmaiņām. Veidojot IKP pieauguma projekcijas tika pieņemts, ka pārskata periods no 2012. līdz 2030.gadam sadalās 3 laika posmos:

1. 2012.–2014.gads – laiks, kad Latvija un citas Eiropas Savienības valstis turpina cīņu, vai pārvar, nestabilitāti, ko izraisījusi finanšu krīze;
2. 2015.–2020.gads, tika ņemts vērā scenārijos paredzētais, vai tiek veiktas strukturālās reformas. Dinamiskas izaugsmes gadījumā, ja tiek veiktas būtiskas strukturālās reformas, pieņemts, ka sākotnējais reformu efekts uz izaugsmes tempu ir lielāks nekā parasti un IKP pieaugums varētu sastādīt vidēji 7,50% gadā. Mērena IKP pieauguma projekcijas gadījumā tiek pieņemts, ka notiek atgriešanās pie vēsturiski novērotā un Latvijā izaugsmes tempi būtu vidēji 5,0% gadā. Lēnas izaugsmes gadījumā pieņemts, ka dēļ vājas pārstrukturizācijas, reālā IKP pieauguma tempi būs salīdzinoši zemāki kā parasti, tikai vidēji 3,75% gadā.
3. 2021.–2030.gads, tālākas izaugsmes posms.

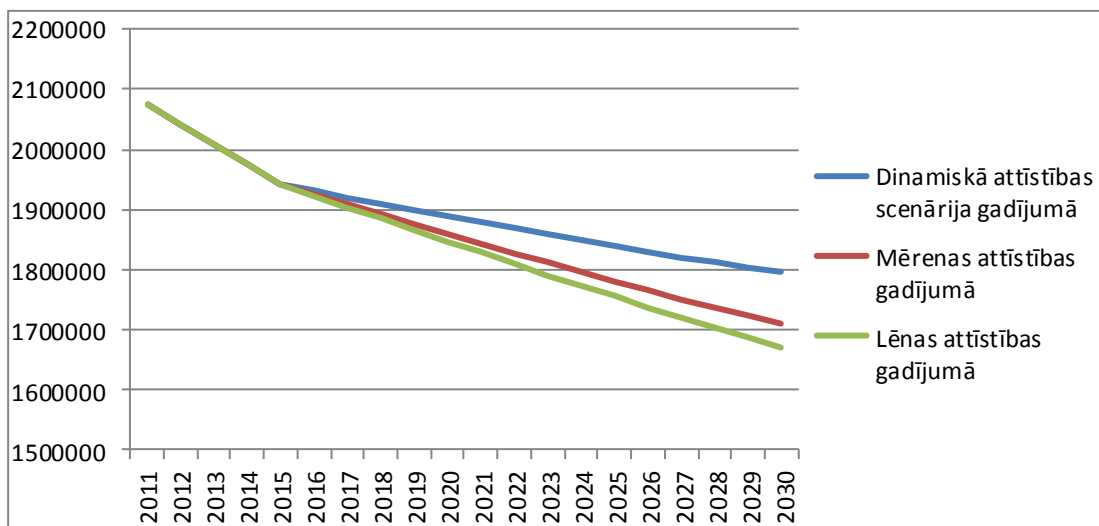
Pirmajā laika posmā (2012.–2014.gads), kamēr ekonomikas, Latvijas un ES kopumā, pārvarētu finanšu krīzes radītās sekas, pieņemts, ka saglabājas pašreizējie migrācijas tempi. Sekojošajā periodā (sākot ar 2015.gadu) izdarīts pieņēmums, ka emigrācijas tempi lēnas un mērenas attīstības gadījumā samazinās uz pusi, bet dinamiskas attīstības gadījumā samazinās par 60% no iepriekšējā gada emigrācijas tempa. Pieņēmums balstīts uz atziņu, ka indivīdu lēmumu par migrāciju ietekmē ne tik daudz ienākumu līmeņu starpība, kā ienākumu līmeņu pieauguma tempu atšķirība dažādos reģionos, pie nosacījuma, ka reģioni savā starpā neatšķiras tik ļoti, lai būtu apgrūtināta migrācija dēļ prasmju atšķirībām vai nav citi no indivīda atkarīgi nenovērojami faktori, kas var ietekmēt ienākumu līmeni⁹⁹. Ja pieņemam, ka pēdējos gados novērotie emigrācijas apjomi ir krīzes radītās sekas, tad balstoties uz pieņēmumu, ka 2014.gads ir kā pēdējais, kurā tieši novērojamas krīzes radītā ietekme, sekojošajā gadā, tirgus attīstībai kļūstot prognozējamākai, indivīdi kā racionāli lēmumu pieņēmēji atgriezīsies pie lēmumu pieņemšanas izvērtējot fundamentālos rādītājus un mazāk nenovērojamus lielumus – emocionālus spriedumus par ekonomikas perspektīvu. Šāds migrācijas kritums nav unikāls, tas ir novērots arī vēsturiski, piemēram, jau minētajā

99 Bertoli S., et al. (2013). Crossing the borders: Self-selection, earnings and individual migration decision. Journal of Development Economics, 101, pp.75–91

Bertoli un citu (2013) pētījumā redzams, ka Ekvadorai 1999.gadā nonākot krīzē emigrācijas plūsma uz Spāniju un ASV pieauga vairāk kā 4 reizes, bet pārvarot krīzi 1–2 gadu laikā emigrācijas apjomi nokritās līdz pirmskrīzes līmenim. Dinamiskās attīstības gadījumā kritums ir lielāks, pieņemot, ka novērtējot strukturālo reformu esamību, emigrācijas tieksme varētu būt mazāka. 50% un 60% emigrācijas tempu samazinājums izvēlēts, lai ilgākā laikā periodā, atbilstoši pieņēmumiem par to, ka Latvijā pie visiem trīs scenārijiem izaugsmes tempi, kaut nedaudz, ir lielāki nekā ES, emigrācijas apjomiem teorētiski vajadzētu samazināties, bet maz ticams, ka tie varētu būt mazāki par 0,025% no iedzīvotāju kopskaita, t.i., netiktu pieļauta iedzīvotāju emigrācija, kas nav ekonomisku faktoru motivēta.

Imigrācijas pieņēmumi ir saistīti ar pieņēmumiem par prasmju pieprasījumu (skat. Pētījumu „Nākotnē stratēģiski pieprasītākās prasmes Latvijā”) trīs iespējamo scenāriju gadījumā. Lēnas attīstības scenārija gadījumā pieņem, ka imigrācijas īpatsvars vecuma grupās pieaug tikai tik lielā apjomā, kas ļauj saglabāt apmēram vienā līmenī kopējo apjomu. Mērenas attīstības gadījumā, un arī dinamiskas attīstības scenārija gadījumā pieprasījums varētu būt pēc darbiniekiem, kas spēj veikt parastus uzdevumus ar vienkāršām nozarei specifiskām iemaņām. Atšķirībā no dinamiskā attīstības scenārija, darba uzdevumu automatizācija varētu būt mazākā mērā, līdz ar to saglabāsies arī pieprasījums pēc darbiniekiem, kuri spēj izpildīt abstraktus uzdevumus (ar 3.līmeņa izglītību), t.i., spētu nodrošināt elastīgu pieeju dažādās problēmsituācijās. Dinamiskais attīstības scenārijs nozīmē arī straujāku ienākuma līmeņa pieaugumu ne tikai salīdzinājumā ar mēreno attīstības scenāriju, bet arī, atbilstoši pieņēmumiem, salīdzinājumā ar Eiropas Savienību. Ienākumu pieaugumu tempu atšķirības ļauj pieņemt, ka imigrācijas tempi dinamiskā scenārija gadījumā varētu būt lielāki nekā mērenā attīstības scenārija gadījumā.

Visos variantos līdz 2030.gadam ir prognozēta iedzīvotāju kopējā skaita samazināšanās Latvijā, tomēr tā samazināšanās tempi ir atšķirīgi (dinamiskas attīstības gadījumā par 13,5% lēnas attīstības gadījumā līdz pat 20%), ko uzskatāmi var redzēt 3.3.attēlā, kā arī 4. un 5.pielikumā.

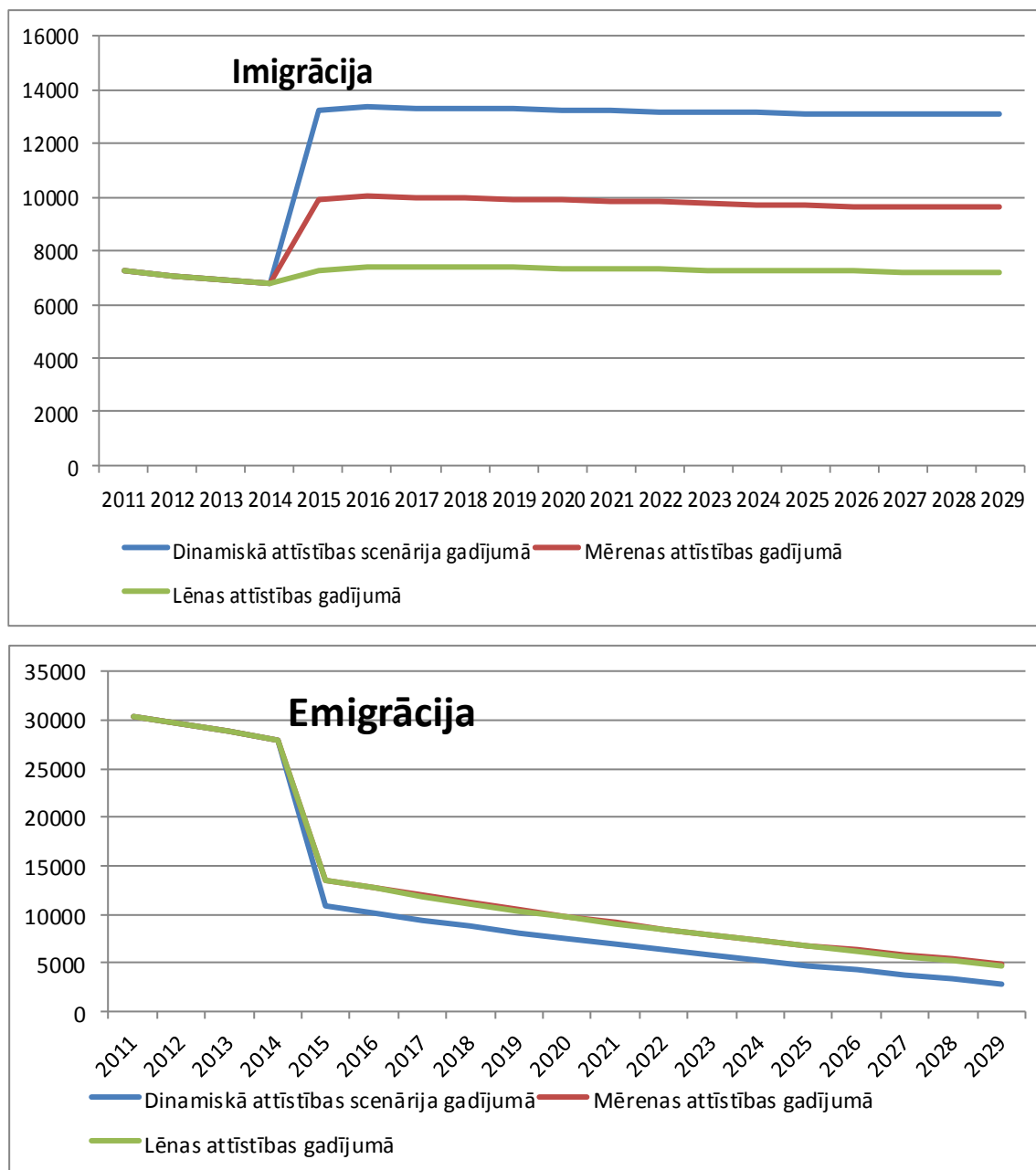

Attēls 3.3. Latvijas iedzīvotāju kopējā skaita izmaiņas no 2011. līdz 2030.gadam¹⁰⁰

Iedzīvotāju skaita samazināšanos turpmākajos gados pamatā noteiks zemie dzimstības rādītāji (negatīvais dabiskais pieaugums), bet mērenas un lēnas izaugsmes gadījumā arī negatīvs migrācijas saldo (skat. 3.4.attēlu). Iedzīvotāju dzimstības strauju pieaugumu ierobežo gan pašreizējā iedzīvotāju vecuma un dzimuma struktūra (sieviešu skaits vecumā no 16 līdz 44 gadiem), gan gados jaunu iedzīvotāju emigrācija, gan pastāvošās tradīcijas (Latvijā vēsturiski nekad nav bijuši augsti dzimstības rādītāji, pēdējo reizi summārā dzimstības koeficienta vērtība 2,2 bija 1986.–1987.gadā, kad Latvijā bija lielākais dzimušo skaits kopš 1946.gada – 42 tūkstoši jaundzimušo gadā¹⁰¹). Tāpat dzimstības strauju pieaugumu ierobežo arī nestabilā ekonomiskā situācija un kompleksas atbalsta politikas trūkums jaunajām ģimenēm.

¹⁰⁰ Autoru aprēķini, izmantojot CSP datus.

¹⁰¹ Demogrāfiskās statistikas galvenie rādītāji 2011.gadā, Informatīvais apskats, LR CSP, Rīga, 2012.

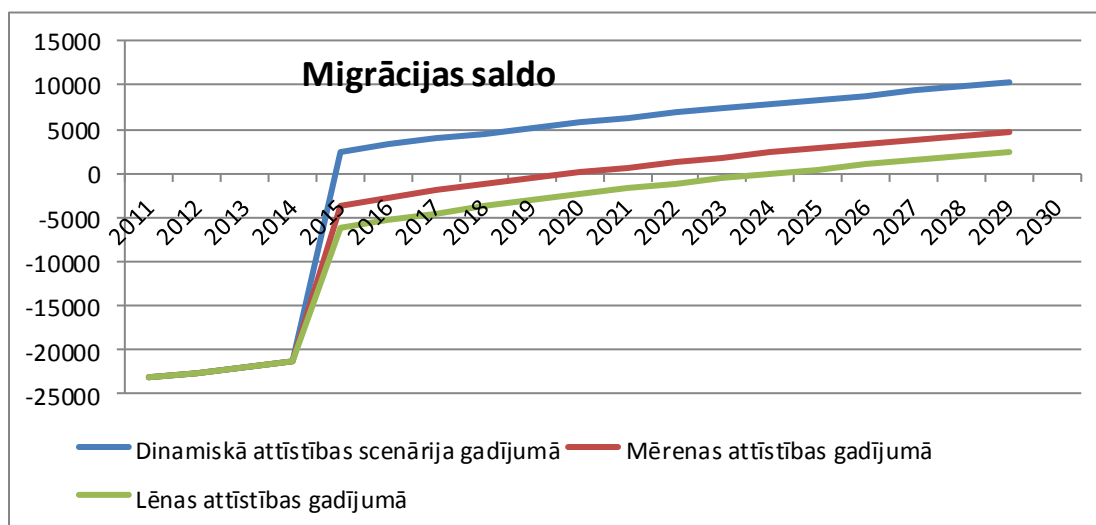

Attēls 3.4. Iedzīvotāju migrācijas plūsmas Latvijā no 2011. līdz 2030.gadam¹⁰²

Kā redzams 3.4.attēlā visos trijos gadījumos ir paredzēta emigrācijas apjomu pakāpeniska samazināšanās, tomēr dinamiskās attīstības scenārijā tā notiek ievērojami straujākos tempos, vienlaikus arī strauji pieaugot imigrācijai uz Latviju, tāpēc jau 2015.gadā tiek panākts pozitīvs migrācijas saldo (skat. 4.pielikumu).

¹⁰² Autoru aprēķini, izmantojot CSP datus.

Savukārt mērenas un lēnas attīstības gadījumā pozitīvs migrācijas saldo tiek prognozēts tikai sākot ar 2020.gadu un 2025.gadu (skat. 3.5.attēlu, 5.pielikumu).

Attēls 3.5. Migrācijas saldo Latvijā pie dažādiem attīstības scenārijiem¹⁰³

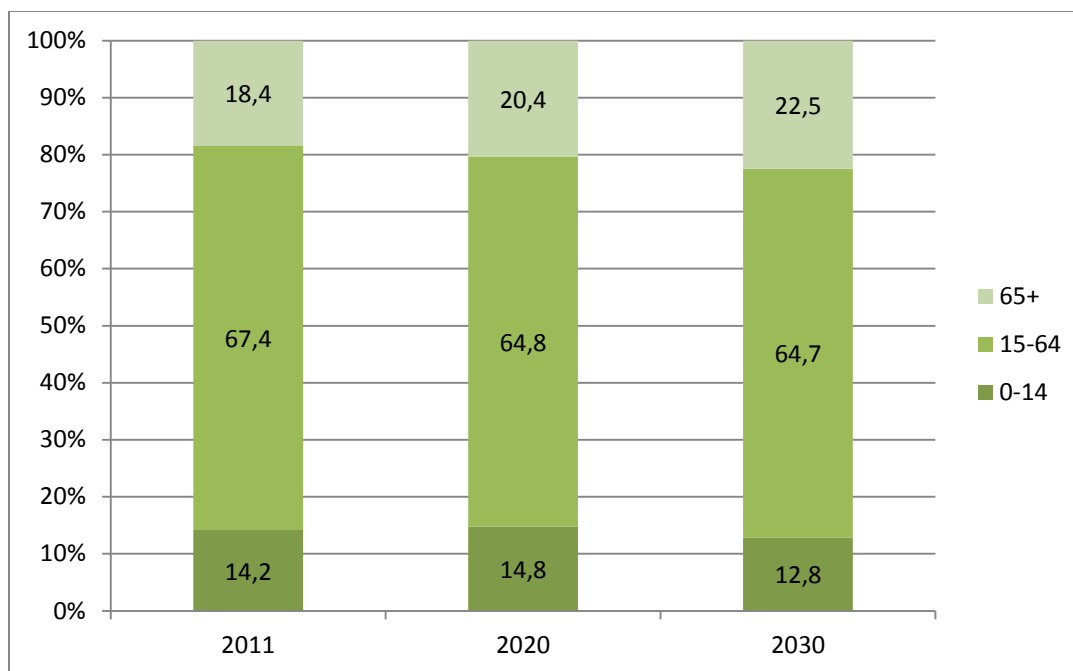
Visos trijos scenārijos prognozēta arī iedzīvotāju skaita samazināšanās līdz darbaspējas vecumam, kā arī darbaspējas vecumā un iedzīvotāju skaita vecumā virs 65.gadiem palielināšanās (skat. 3.11.tabulu).

Tabula 3.11. Iedzīvotāju skaita prognozes atsevišķās vecuma grupās

	2011	2020			2030		
Vecuma grupa		Lēna attīstība	Mērena attīstība	Dinamiska attīstība	Lēna attīstība	Mērena attīstība	Dinamiska attīstība
0–14 gadi	294543	271987	274323	279497	210008	215972	230994
15–64 gadi	1398922	1192050	1201804	1224776	1066087	1093605	1160545
virs 65 gadiem	381140	382612	383449	385040	395611	398797	404883

Saskaņā ar veiktajiem aprēķiniem, visstraujāk iedzīvotāju skaits virs 65 gadiem palielinās dinamiskās attīstības scenārija gadījumā, tomēr to īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā 2030.gadā dinamiskās attīstības gadījumā sastādīs tikai 22,5% (skat. 3.6.attēlu).

¹⁰³ Autoru aprēķini, izmantojot CSP datus.

Attēls 3.6. Atsevišķu vecuma grupu iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā (%) dinamiskās attīstības scenārija gadījumā¹⁰⁴

Savukārt mērenas attīstības gadījumā 23,3%, bet lēnas attīstības gadījumā 23,6% (2011.gadā tas bija 18,4%). Pēc autoru prognozēm darbaspējas vecuma iedzīvotāju īpatsvars 2030.gadā dinamiskās attīstības gadījumā sastādītu 64,6%, mērenas attīstības gadījumā 64,0%, lēnas attīstības gadījumā 63,8% (2011.gadā tas bija 67,4%). Darbaspējas vecuma iedzīvotāju īpatsvara samazināšanās un novecošanās liek ekonomikas politikas veidotājiem meklēt jaunus risinājumus, lai nodrošinātu IKP pieaugumu vismaz iepriekšējā līmenī. Viens no tādiem – ekonomiskās aktivitātes līmeņa paaugstināšana, īpaši pirmspensijas vecumā, kā arī papildus motivatoru radīšana, lai iesaistītu darba tirgū iedzīvotājus, kas jau sasnieguši pensijas vecumu.

¹⁰⁴ Autoru aprēķini, izmantojot CSP datus.

3.2. GALVENO IEDZĪVOTĀJU EKONOMISKO AKTIVITĀTI UN PRASMJU PIEDĀVĀJUMU NOTEICOŠO FAKTORU IZMAIŅAS LĪDZ 2030.GADAM

Ņemot vērā līdzšinējās demogrāfijas tendences, nākotnes tautsaimniecības attīstības perspektīvas un globalizācijas procesus, kā arī izstrādātā demogrāfiskās prognozes, sagaidāms, ka iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte Latvijā līdz 2030.gadam samazināsies, jo samazināsies gan kopējais iedzīvotāju skaits, gan iedzīvotāju skaits darbaspējas vecumā, tātad arī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits. Tomēr ekonomiskās aktivitātes līmenis nākotnē palielināsies. Ja 2011.gadā ekonomiskās aktivitātes līmenis (15–74 gadi) bija 64,4%, tad līdz 2020.gadam tas varētu sasniegt **68%**, bet līdz 2030.gadam, īstenojot atbilstošu darba tirgus politiku, tas pieaugtu līdz **70–73%**. Augstākā iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte saglabāsies vecuma grupā no 25–54 gadiem.

Ekonomiskās aktivitātes līmeņa pieaugumu pamatā noteiks iedzīvotāju pirmspensijas vecumā (55–65 gadi) aktīvāka iesaiste darba tirgū (šajā grupā šobrīd ir vislielākais ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits), kā arī iedzīvotāju virs 65 gadiem ekonomiskās aktivitātes pieaugums (lēnāka izešana no darba tirgus). Tāpat potenciāli varētu pieaugt ekonomiskā aktivitāte vecuma grupā līdz 25 gadiem, kur šobrīd vērojams ekonomiskās aktivitātes kritums, jo jaunieši nelabprāt iesaistās darba tirgū, gan salīdzinoši zemā atalgojuma dēļ, gan dažādu personisku iemeslu dēļ (ģimenes veidošana un tml.). Liela nozīme ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju iesaistei darba tirgu ir izglītības un sociālai politikai, pie kuras nākotnē būtu jāstrādā, lai veicinātu gan mājsaimnieku/-ču, gan bērna kopšanas atvaļinājumā esošo personu, gan invalīdu iesaisti darba tirgū, piedāvājot daļlaika darbu, darbu mājās, nodrošinot nokļūšanu darba vietā, piedāvājot elastīgu darba grafiku un tml. Jāatzīmē, ka šobrīd pastāvošā sociālo pabalstu sistēma nav motivējoša un neveicina ekonomisko aktivitāti, tāpēc tā jāpārskata. Tāpat jāpārskata pensiju sistēma un pensionēšanās nosacījumu, motivējot pēc iespējas ilgāk būt nodarbinātiem (arī sasniedzot pensionēšanas vecumu).

Jāatzīmē, ka iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugumu līdz 2030.gadam veicinās sekojoši faktori:

1. situācijas uzlabošanās darba tirgū un vidējās darba algas pieaugums (te liela nozīme ir darbaspēka nodokļu sloga samazinājumam, ko valdība apņēmusies īstenot tuvākajos gados);
2. pieaugošā darbaspēka nepietiekamība, kas pavērs plašākas darba iespējas virknei neaktīvo iedzīvotāju grupu (mājsaimniecēm, studentiem, pensijas vecuma iedzīvotājiem u.c.);
3. pensiju likumdošanas izmaiņas;
4. izglītības sistēmas attīstība (t.sk. izglītošanās ilguma izmaiņas);

5. sociālo pabalstu sistēmas pilnveide, kas motivētu iedzīvotāju iesaisti darba tirgū;
6. ģimenes politika (kas lielā mērā ietekmē sieviešu līdzdalību darba tirgū);
7. iedzīvotāju imigrācija.

Kā iespējamie ekonomisko aktivitāti ierobežojošie faktori līdz 2030.gadam jāatzīmē:

1. zema dzimstība;
2. lēns IKP pieaugums;
3. augsts ēnu ekonomikas īpatsvars;
4. nodokļu un sociālo pabalstu politika;
5. iedzīvotāju emigrācija;
6. tehnoloģiju attīstība.

Nākotnes izmaiņu virzītājspēki, kas būtiski ietekmēs darbaspēka prasmju piedāvājumu pēc autoru vērtējuma būs:

1. Ilgmūžība – palielinoties vispārējam cilvēku dzīves ilgumam, notiks izmaiņas strādājošo karjeras veidošanas un apmācību stratēģijā.
2. Tehnoloģijas– attīstoties „gudru” mašīnu un iekārtu sistēmā notiks tālāka darba vietu automatizācija, kas atbrīvos dzīvo darba spēku no monotonu, vienveidīgu rutīnas operāciju veikšanas.
3. Kompjuterizēta un kontrolei pakļauta pasaule – veidojas programmējamo sistēmu pasaule ar masveidīgu dažādu sensoru un procesoru ieviešanu visās dzīves sfērās.
4. Jaunas mēdiju formas un attiecības – attīstās jauni komunikāciju līdzekļi starp sabiedrības locekļiem, kas prasa jaunas prasmes un kultūru tekstu un attēlu apstrādei, indivīdu savstarpējai komunikācijai.
5. Organizāciju pārstrukturizācija, kas sociālo tehnoloģiju ietekmē attīsta jaunas ražošanas un vērtību radīšanas formas.
6. Globāli vienota pasaule, kas dažādu organizatorisko operāciju centrā indivīdam izvirza prasības pēc daudzveidības un spējas piemēroties.

Balstoties uz identificēto attīstības virzītājspēku ietekmi, veidosies jaunas darbaspēka prasmes, kur liela nozīme būs indivīdu intelekta attīstībai un radošumam. Fēniksas universitātes Nākotnes institūts ir identificējis saiknes starp nākotnes attīstības virzītājspēkiem un jaunu prasmju veidošanos (skat. 3.12.tabulu).

Tabula 3.12. Darbaspēka prasmes un to veidojošie virzītājspēki¹⁰⁵.

NĀKOTNES PRASMES	PRASMES RAKSTUROJUMS	PRASMES VEIDOJOŠIE VIRZĪTĀJSPĒKI
Būtības izzināšana un formulēšana	Spēja noteikt un formulēt izteiktā, redzamā dziļāko būtību vai nozīmīgumu	„Gudru” mašīnu un iekārtu sistēmu attīstība
Sociālā intelīģence	Spēja kontaktēties un pievienoties citiem tiešā veidā, lai radītu un stimulētu savstarpēji iedarbīgu vēlamu reakciju	„Gudru” mašīnu un iekārtu sistēmu attīstība Jaunas mēdiju formas un attiecības
Jaunrade un adaptīva domāšana	Spēja domāt radoši, pieņemt lēmumus un uzņemties atbildību ārpus dažādām standartsituācijām	„Gudru” mašīnu un iekārtu sistēmu attīstība Jaunas mēdiju formas un attiecības
Starpkultūru kompetence	Spēja darboties dažādu kultūru vidē	Organizāciju strukturizācijas jaunas formas Globāli vienota pasaule
Digitalizēta, aprēķināma domāšana	Spēja pārveidot milzīgus datu un informācijas apjomus abstraktās koncepcijās un saprast datu cēlonības būtību	Kompjuterizēta un to kontrolei pakļauta pasaule Organizāciju strukturizācijas jaunas formas
Jauna mēdiju izpratne un prasmes rīkoties ar tiem	Spēja kritiski izvērtēt un attīstīt jauno mēdiju formu saturu un izmantot tos veiksmīgai komunikācijai ar citiem	Ilgmūžība Organizāciju strukturizācijas jaunas formas Jaunas mēdiju formas un attiecības
Starpdisciplinartāte	Spēja vispārīgi saprast dažādu disciplīnu koncepcijas	Ilgmūžība Kompjuterizēta un to kontrolei pakļauta pasaule
Attīstīta, radoša domāšana	Spēja formulēt un veikt dažādus uzdevumus un darba procesus, lai panāktu vēlamu rezultātu	Organizāciju strukturizācijas jaunas formas, Datorizēta un to kontrolei pakļauta pasaule

105 Future work skills, Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute
http://cdn.theatlantic.com/static/front/docs/sponsored/phoenix/future_work_skills_2020.pdf.

Novērtējot līdzšinējās prasmju piedāvājuma attīstības tendences, kā arī nākotnes izmaiņu virzītājspēkus, autori nonākuši pie secinājuma, ka būtiskākie **prasmju piedāvājuma izmaiņas noteicošie faktori nākotnē Latvijā** būs:

1. Izglītības sistēmas attīstība (izglītības piedāvājums un pieejamība, izglītošanās gadu skaits, mūžizglītība);
2. Demogrāfisko rādītāju izmaiņas;
3. Sociālās apdrošināšanas sistēmas pilnveidošana;
4. Tehnoloģiskais progress;
5. Darba tirgus efektīva funkcionēšana;
6. Ekonomiskās aktivitātes (līdzdalības) līmenis;
7. Darbaspēka kvalifikācija (profesija).

No visiem faktoriem pēc autoru vērtējuma vislielākā nozīme būs izglītības sistēmas attīstībai kā arī demogrāfiskajiem rādītājiem, īpaši migrācijas plūsmām, kas daļēji varētu kompensēt negatīvās demogrāfijas tendences.

Izglītības ietekme uz prasmju piedāvājumu.

Pašreizējā prasmju piedāvājuma raksturojums. 2011.gadā no visiem iedzīvotājiem 15 un vairāk gadu vecumā augstākā izglītība bija 23,1%, arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība 30,2%, vispārējā vidējā izglītība 23,8%, pamatzglītība 18,7%. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vidū augstākā izglītība bija 29,4%, arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība 35,2%, vispārējā vidējā izglītība 24,3%.

Prasmju piedāvājuma izmaiņu noteicošie faktori nākotnē. Izglītības sistēmas attīstība (izglītības piedāvājums un pieejamība, izglītošanās gadu skaits, mūžizglītība).

Nākotnes prasmju piedāvājuma raksturojums. Pieaugs iedzīvotāju īpatsvars ar augstāko izglītību, kā arī arodizglītību un profesionālo vidējo izglītību, samazināsies iedzīvotāju īpatsvars ar vispārējo vidējo un pamatzglītību. Pieaugs pieaugušo izglītībā iesaistīto iedzīvotāju skaits.

Darbaspēka vecuma struktūras ietekme uz prasmju piedāvājumu.

Pašreizējā prasmju piedāvājuma raksturojums. 2012.gadā no visiem Latvijas iedzīvotājiem darbaspējas vecumā (15–64 gadi) bija 67,1%, bet līdz darbaspējas vecumam 14,3%. Iedzīvotāju virs 65 gadiem īpatsvars

bija 18,6%. Ekonomiski visaktīvākie ir iedzīvotāji vecuma grupā no 25–54 gadiem, viszemākā aktivitāte ir vecuma grupā virs 65 gadiem (tikai 2,1% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem ir vecumā virs 65 gadiem)

Prasmju piedāvājuma izmaiņu noteicošie faktori nākotnē. Demogrāfisko rādītāju izmaiņas.

Nākotnes prasmju piedāvājuma raksturojums. Dzimstība nedaudz uzlabosies, tomēr joprojām būs pārāk zema, tāpēc dabiskais pieaugums Latvijā saglabāsies negatīvs. Mēreni palielināsies vidējais mūža ilgums, kā arī veselīgas dzīves ilgums. Turpināsies sabiedrības novecošanās (iedzīvotāju īpatsvars virs 65 gadiem pieaugs līdz 23%) . Samazināsies kopējais iedzīvotāju skaits, kā arī iedzīvotāju skaits darbaspējas vecumā (15–64 gadi), pieaugs demogrāfiskās slodzes līmenis. Negatīvās demogrāfijas tendences daļēji varētu kompensēt darbaspēka imigrācija (pozitīvs migrācijas saldo varētu būt sākot ar 2020.gadu).

Darbaspēka dzimuma struktūras ietekme uz prasmju piedāvājumu.

Pašreizējā prasmju piedāvājuma raksturojums. Vīriešu ekonomiskā aktivitāte ir lielāka nekā sievietēm, lai gan vīriešu īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā ir mazāks nekā sievietēm (Latvijas iedzīvotāju kopskaitā vīriešu īpatsvars ir 46 procenti, bet sievietēm 54procenti).

Prasmju piedāvājuma izmaiņu noteicošie faktori nākotnē. Sociālās apdrošināšanas sistēmas pilnveidošana t.sk. pensiju likumdošanas izmaiņas.

Nākotnes prasmju piedāvājuma raksturojums. Sociālo pabalstu sistēmas pilnveide, kas motivētu ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju iesaisti darba tirgū. Pensionēšanās vecuma palielināšana, pensionēšanās nosacījumu izmaiņas, lai gados vecāki iedzīvotāji pēc iespējas ilgāk būtu nodarbināti (arī sasniedzot pensionēšanas vecumu).

Migrācijas ietekme uz prasmju piedāvājumu.

Pašreizējā prasmju piedāvājuma raksturojums. No 2001. līdz2011.gadam Latviju pametuši vairāk kā 200 tūkstoši iedzīvotāju (negatīvais migrācijas saldo kopš 2004.gada pārsniedz negatīvo iedzīvotāju dabisko pieaugumu un ir galvenais iedzīvotāju skaita samazināšanās iemesls).

Prasmju piedāvājuma izmaiņu noteicošie faktori nākotnē. Tehnoloģiskais progress.

Nākotnes prasmju piedāvājuma raksturojums. Līdz ar tehnoloģiju attīstību notiks tālāka darba vietu automatizācija, kas atbrīvos dzīvo darba spēku no monotonu, vienveidīgu rutīnas operāciju veikšanas. Arvien lielāka nozīme būs indivīdu garīgajām spējām un radošumam.

Darbaspēka veselības ietekme uz prasmju piedāvājumu.

Pašreizējā prasmju piedāvājuma raksturojums. Latvijā ir salīdzinoši slikts iedzīvotāju veselības stāvoklis un augsta priekšlaicīgā mirstība (īpaši vīriešiem). 2010.gadā paredzamais veselīga mūža ilgums sievietēm piedzimstot Latvijā bija 56,7 gadi (Eiropā vidēji 62,6 gadi), savukārt vīriešiem 53,5 gadi (par 8,2 gadiem mazāks kā Eiropā).

Prasmju piedāvājuma izmaiņu noteicošie faktori nākotnē. Darba tirgus efektīva funkcionēšana.

Nākotnes prasmju piedāvājuma raksturojums. Vidējās darba algas un produktivitātes pieaugums, darbaspēka mobilitātes pieaugums.

Darbaspēka kvalifikācijas ietekme uz prasmju piedāvājumu.

Pašreizējā prasmju piedāvājuma raksturojums. Vislielākais nodarbināto skaits ir šādās profesiju grupās:

- Vecākie speciālisti (OC2);
- Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki (OC5);
- Vienkāršās profesijas (OC9);
- Speciālisti (OC3);
- Kvalificēti strādnieki un amatnieki (OC7)

Prasmju piedāvājuma izmaiņu noteicošie faktori nākotnē. Darbaspēka kvalifikācija (profesija).

Nākotnes prasmju piedāvājuma raksturojums. Līdz ar izglītības līmeņa pieaugumu, pieaugs darbaspēka piedāvājums augstas kvalifikācijas profesiju grupās (vecākie speciālisti, speciālisti).

Iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes ietekme uz prasmju piedāvājumu.

Pašreizējā prasmju piedāvājuma raksturojums. 2011.gadā Latvijā bija 1595,3 tūkst. iedzīvotāji 15–74 gadu vecumā, no tiem ekonomiski aktīvi bija 1028,2 tūkst. (64,4%).

Prasmju piedāvājuma izmaiņu noteicošie faktori nākotnē. Ekonomiskās aktivitātes (līdzdalības) līmenis.

Nākotnes prasmju piedāvājuma raksturojums. Līdz 2020.gadam tas varētu sasniegt **68%**, bet līdz 2030.gadam, īstenojot atbilstošu darba tirgus politiku, palielināties līdz **70–73%**. Augstākā iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte saglabāsies vecuma grupā no 25–54 gadiem.

3.3. IEDZĪVOTĀJU DEMOGRĀFISKĀS UN PRASMJU PIEDĀVĀJUMA PROGNOZES LATVIJĀ LĪDZ 2030.GADAM

Līdz ar iedzīvotāju skaita samazināšanos un vecuma struktūras izmaiņām, nākotnē situācija darba tirgū kļūs arvien saspringtāka, pieaugs disproporcijas starp darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu. Palielināsies darba piedāvājuma apjoma un struktūras neatbilstība aktuālām darba pieprasījuma tendencēm, var veidoties darba roku trūkums noteiktās nozarēs, profesijās, teritorijās, līdz ar zināmu pārpalikumu citās. Tāpat var saasināties disproporcijas atsevišķu vecuma grupu, izglītības jomu, profesiju un prasmju griezumā, tādejādi iedzīvotāji ar atbilstošo izglītību un pieredzi būs spiesti strādāt zemāka līmeņa darbos, vai meklēt savām prasmēm piemērotāku darbu ārpus Latvijas. Ņemot vērā piedāvājuma puses (t.sk. formālās izglītības un profesionālās apmācības sistēmu) salīdzinoši lēno spēju pielāgoties mainīgiem apstākļiem, prasmju pieprasījuma un piedāvājuma disproporcijas tuvākajos 5–7 gados pastiprināsies. Līdz ar to Latvijā būs vērojams speciālistu trūkums tādās jomās kā dabas zinātnes, matemātika, informācijas tehnoloģijas, inženierzinātnes un ražošana, kā arī veselības aprūpe un sociālā labklājība. Tehnisko speciālistu trūkumu noteiks tas, ka arvien mazāk jauniešu ir spējīgi un vēlas iegūt izglītību attiecīgajās jomās. Ar katru gadu samazinās vidusskolēnu skaits, kas izvēlas kārtot valsts centralizētos pārbaudes darbus ķīmijā, bioloģijā un fizikā, kas dot iespēju kvalificēties tālākām studijām šajās nozarēs. 2009.gadā valsts centralizētos pārbaudes darbus ķīmijā kārtoja 5,76%, fizikā 12,1% un bioloģijā 15,19% no kopējiem vidusskolu absolventiem, bet 2012.gadā attiecīgi tikai 4,35%, 9,12% un 9,57%¹⁰⁶, neskatoties uz to, ka valsts finansētās (budžeta) vietas šajās programmās ar katru gadu palielinās. Tajā pašā laikā jauniešu interese par sociālām zinātnēm, komerczinībām un tiesībām saglabājas augsta. Studējošo kopskaits 2012./2013.akadēmiskajā gadā šajās izglītības jomās sastādīja 39213, neskatoties uz to ka valsts finansējums ar katru gadu samazinās (kopš 2001.gada sociālo zinātņu jomā valsts budžeta finansēto studiju vietu skaits samazinājies par 2004 vietām). Tātad valsts finansēto studiju vietu skaita palielinājums vēl negarantē studentu skaita pieaugumu prioritārajās nozarēs, ir jāmeklē citi

¹⁰⁶ Valsts izglītības satura centrs, statistikas dati http://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/statistika/2012/dokumenti/lvisi1_eks_nek.png

risinājumi, kā piesaistīt jauniešus apgūt dabas un inženierzinātnes, kā arī citas tautsaimniecības attīstībai svarīgas jomas, kas šobrīd nav populāras. Lai to nodrošinātu, ir jāuzlabo eksakto priekšmetu mācīšanas metodiku vidējās izglītības līmenī, kā arī jāievieš papildus atbalsta instrumenti studējošajiem (piesaistot ieinteresētos darba devējus), vienlaikus nosakot arī pienākumu pēc studiju beigšanas noteiktu laiku nostrādāt savā specialitātē. Pretējā gadījumā valsts ieguldītie līdzekļi nebūs efektīvi. To šobrīd uzskatāmi var redzēt izglītības programmu grupā, lai gan daudzi jaunieši izvēles studēt pedagoģiju un citas izglītības programmas, skolās trūkst jauno speciālistu, jo zemā atalgojuma dēļ pēc studijām tikai aptuveni 1/3 absolventu strādā specialitātē. Līdzīgi ir ar veselības aprūpes speciālistiem, kuri pēc studijām dodas uz ārzemēm, kur iespējams atrast daudz labāk apmaksātu, lai gan zemākas kvalifikācijas darbu savā specialitātē.

Ievērojot „Pētījumā par nākotnē stratēģiski pieprasītākajām prasmēm Latvijā” izstrādāto vēlamo tautsaimniecības nozaru struktūru, kā arī tautsaimniecības attīstības alternatīvos scenārijus, autori noteikuši izglītības jomas, kurās nākotnē gaidāms piedāvājuma pārpalikums, kā arī jomas, kur paredzams speciālistu trūkums (skat. 3.13.tabulu).

Tabula 3.13. Darbaspēka piedāvājuma izmaiņas (salīdzinot ar pašreizējo) un to ietekmējošie faktori pa izglītības jomām

IZGLĪTĪBAS JOMA	DARBASPĒKA STRUKTŪRA (%)	PIEDĀVĀJUMS DOTAJĀ JOMĀ	IZMAIŅAS NOTEICOŠIE FAKTORI
	2020	2030	
Izglītība	Nemainīsies	Samazināsies	- Esošo speciālistu novecošanās - Studiju programmu daudzveidība un pieejamība - Demogrāfiskā situācija (bērnu un jauniešu skaita samazināšanās)
Humanitārās zinātnes un māksla	Pieaugs	Pieaugs	Nozares attīstība un īpatsvara pieaugums
Sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības	Pieaugs	Pieaugs	Studiju programmu daudzveidība un pieejamība
Dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas	Nemainīsies	Nedaudz palielināsies	- Esošo speciālistu novecošanās - Speciālistu piesaiste no ārzemēm - Vāja potenciālo studējošo sagatavotība eksaktajos

IZGLĪTĪBAS JOMA	DARBASPĒKA STRUKTŪRA (%)	PIEDĀVĀJUMS DOTAJĀ JOMĀ	IZMAIŅAS NOTEICOŠIE FAKTORI
	2020	2030	
			priekšmetos Tehnoloģiju attīstība
Inženierzinātnes, ražošana un būvniecība	Samazināsies	Nemainīsies	- Esošo speciālistu novecošanās - Speciālistu piesaiste no ārzemēm - Vāja potenciālo studējošo sagatavotība eksaktajos priekšmetos - Ražošanas nozaru īpatsvara pieaugums IKP, - Tehnoloģiju attīstība
Lauksaimniecība	Samazināsies	Samazināsies	- Tehnoloģiju attīstība - Nozares īpatsvara samazināšanās IKP
Veselības aprūpe un sociālā labklājība	Pieaugs	Pieaugs	- Demogrāfiskā situācija - Nozares attīstība un īpatsvara pieaugums
Pakalpojumi	Pieaugs	Pieaugs	- Nozares attīstība un īpatsvara pieaugums - Studiju programmu daudzveidība un pieejamība

Ekspertu ieteikums ir nodrošināt integrētu pieeju un sasaisti starp valsts izglītības politiku, nodarbinātības politiku un Industriālo politiku. Svarīga ir valsts pārvaldes institūciju, ministriju sadarbība, savstarpējās darbības koordinācija un kopīga orientācija uz ekonomiskās attīstības mērķi.

Pēc ekspertu domām, jāveic aktīvs darbs pie re-emigrācijas plāna; ieinteresējot un motivējot daļu no emigrējošajiem cilvēkiem atgriezt Latvijā, īpaši tos, kas ir aizbraukuši pacelt savu kvalifikāciju.

Saistībā ar reģionālo darba politiku, eksperti uzskata, ka jābūt reģionālajiem centriem, ap kuriem tiek veidota politika, dažāda veida atvieglojumi, lai radītu interesi radīt darba vietas, koncentrēt tās tuvumā.

Pēc ekspertu domām par maz tiek runāts par darba devēja attieksmi. Darba devēja pusei ir ļoti jāmainās un jāstrādā ar to, lai darba devējs motivētu darbiniekus, būtu labi darba apstākļi u.tml.

Nepieciešamības gadījumā jārealizē kvalitatīva imigrācijas politika, nosakot kritērijus noteiktām imigrantu plūsmām, ņemot vērā Latvijas darba tirgus pieprasījumu. Imigrācijas pasākumi tika vērtēti, kā pasākumi, kuri realizējami galējas nepieciešamības gadījumā.

Kā iespējama risinājums darbaspēka trūkuma mazināšanai, pēc ekspertu domām, ir sieviešu nodarbinātības veicināšana, pensionēšanās vecuma paaugstināšana un pirmspensijas un pensionēšanās vecuma efektīvu izmantošanu.

Efektīva sociālā politika tādā nozīmē, ka jauno ģimeņu atbalstīšana, demogrāfiskās situācijas uzlabošanas pasākumi, bezmaksas izglītība visos līmeņos arī pirmsskolas līmenī veicinātu darbaspēka trūkuma problēmas risināšanu, kā arī veselības aprūpes uzlabošana un stabila pensiju sistēma.

Ekspertiem tika jautāts par darbaspēka iztrūkuma kompensēšanu ar Latvijas valsts piederīgo reemigrācijas veicināšanu. Ekspertu vērtējums, 10–15% no aizbraukušajiem būtu minimālais reemigrējušo daudzums, kas atgriezīsies. Tika uzsvērts, ka labi būtu, ja atgrieztos, ieguvuši izglītību, jaunas iemaņas, apguvuši svešvalodu.

Eksperti izteica viedokli, ka varētu būt sarežģīti atgriezt tos cilvēkus, kas projām ir jau 5–10 gadus, jo viņi jau ir izveidojuši jaunu dzīvi citur. Iespējams atgriezt atpakaļ tos, kuri aizbraukuši pēdējo 3–4 gadu laikā un nav iesakņojušies pilnībā. Jābūt motivācijai, lai viņi brauktu atpakaļ – ekonomikas izaugsmei ir jābūt pietiekami straujai, algu pieaugumam jābūt straujākam.

Lai reāli notiktu reemigrācija, priekšnoteikums ir ekonomiskā attīstība, jaunas darba vietas un atalgojuma pieaugums, sociālā modeļa pilnveidošana, īpaši, attiecībā uz darbaspējas vecumā esošo personu sociālo garantiju paaugstināšanu. Turklāt atalgojuma pieaugumam jābūt uz produktivitāti balstītam, lai nodrošinātu tautsaimniecības konkurētspēju ilgtermiņā.

Pēc ekspertu domām, reemigrācija ir nepieciešama, lai demonstrētu aizbraukušajiem, ka viņi Latvijas valstij ir svarīgi un vajadzīgi. Otrkārt, lai valsts pārvalde un administrācija rēķinātos ar to, ka daļa latviešu šobrīd dzīvo arī ārpus Latvijas robežām, par kuriem nedrīkst aizmirst, un valsts nodrošinātie pakalpojumi iedzīvotājiem jāpieskaņo arī viņu vajadzībām. Tikai rēķinoties ar šiem cilvēkiem un uzturot ar viņiem saikni,

var būt iespējams viņus kādreiz piesaistīt atpakaļ Latvijai vai veidot ar viņiem sadarbību attālināti un izmantot viņu potenciālu Latvijas labā.

Atsevišķi eksperti uzskata, ka reemigrācijas politika neko nedos. Demogrāfija ir ar mīnusa zīmi un, pat atgriežot cilvēkus, tas neko nedos. Dažiem aizbraukšana varbūt pat ir laba, jo dod jaunas zināšanas, pieredzi, prasmes utt. Uzskata, ka tas nenotiks (tam nebūs rezultātu) tuvāko 5 gadu laikā. Tuvāko 2–3 gadu laikā valsts turpinās zaudēt cilvēkus.

Ekspertiem tika jautāts viedoklis par darbaspēka iztrūkuma kompensēšanu ar darbaspēka imigrācijas veicināšanu no trešajām valstīm.

Eksperti uzskata, ka šobrīd tas nav populārs risinājums, jo tas nav nedz lēti (atalgojumam jābūt vidējā valsts atalgojuma līmenī), nedz vienkārši. Attiecīgi darbaspēks no trešajām pasaules valstīm tiek piesaistīts lielākoties tikai tajos gadījumos, kad nepieciešamas kādas ļoti specifiskas prasmes (piem., kuģu būvēšanā), vai ir kritisks vietēja darbaspēka resursa trūkums. Radikāla profesionālās un augstākās izglītības iespēju paplašināšana studentiem no trešajām valstīm, ar mērķi, ka daļa no absolventiem paliks Latvijā.

Eksperti vienprātīgi atzīst, ka prioritāte ir atgriezt izbraukušos iedzīvotājus, un tikai tad, ja joprojām ir darbaspēka trūkums, darba devēji domās par darbaspēka piesaisti no trešajām pasaules valstīm.

Eksperti uzskata, imigrācijai būtu jābūt salīdzinoši pārdomātai un kontrolētai, jo nevar riskēt ar to, ka pēc tam iebrukšie dzīvos uz pabalstiem. Imigrācijas politikai ir jābūt tādai, lai imigrantu mentalitāte būtu salīdzinoši tuva.

Daži eksperti uzskata, ka pagaidām tas nav iespējams, jo trešo valstu darbaspēks der tad, kad ir kādas atslēgas zināšanas nepieciešamas. Produktivitāte ir nepieciešama, ilgtermiņā ieviešana nav risinājums.

Pozitīvais ir tas, ka tādā veidā iegūstam darbaspēku darbaspējīgā vecumā. Ļoti būtiski, lai imigranti strādātu legālajā ekonomikā. Pozitīvais ir, ka viņi kļūst par patērētājiem, palielinot kopējo pieprasījumu. Tas nozīmē, ka vairāki uzņēmumi var rasties, lai nodrošinātu šo iedzīvotāju masu un tas ir ļoti pozitīvs rādītājs, gan kopprodukta pieaugumam, gan tālākai attīstībai.

Pēc ekspertu domām, negatīvais ir tas, ka tas var būt mazkvalificēts darbaspēks. To vajadzētu regulēt ar noteiktu profesiju speciālistu pieprasījumiem.

4. AR IEDZĪVOTĀJU NOVECOŠANOS SAISTĪTIE DARBA TIRGUS RISKI UN TO SAMAZINĀŠANAS IESPĒJAS

4.1. AR DEMOGRĀFISKO SITUĀCIJU SAISTĪTIE DARBA TIRGUS RISKI UN TO NOVĒRŠANAS PIEREDZE ĀRVALSTĪS

Darba tirgus ilgtermiņa riski pamatā saistīti ar darbaspēka piedāvājuma izmaiņām novecošanās rezultātā. Pie zemiem dzimstības un negatīviem dabiskās ataudzes rādītājiem, ja tos nekompensē migrantu darba rokas, samazinās darbaspējīgo iedzīvotāju un līdz ar to arī strādājošo skaits, kas var novest pie darbaspēka trūkuma atsevišķos reģionos, nozarēs un profesiju grupās, kā arī samazināt ekonomikas izaugsmes tempu un ierobežot tās attīstības potenciālu.

Līdz ar labklājības līmeņa un vidējā mūža ilguma pieaugumu, ilgtermiņā pieaugs vecākās strādājošo un pensijas vecuma iedzīvotāju skaits, līdz ar to kāps demogrāfiskās slodzes līmenis (old-age dependency). Ārvalstu literatūrā ir atzīmēta makroekonomiskā novecošanās ietekme uz tautsaimniecību: novecošanās samazina darbaspēka piedāvājumu, kā arī ietekmē IKP pieauguma tempus, produktivitātes, investīciju, patēriņa rādītājus un uzkrājumus¹⁰⁷. Bez tam, novecošanās ietekmē nodokļu ieņēmumu apjomu un rada spiedienu uz izdevumu pusi (gan valsts vecuma pensijas, gan izdevumi veselības aprūpei). Austrālijas darba tirgus izpētes gaitā konstatēts, ka novecošanās rezultāts ilgtermiņā ir mazāks nostrādāto stundu skaits, to nosaka tas, ka vecāka gadagājuma strādājošie nereti izvēlas daļlaika darba laiku. Līdz ar to novecošanās ilgtermiņā rada gan īsāku darba stundu risku, gan zemākus darbaspēka dalības rādītājus.¹⁰⁸

Sabiedrības novecošanās nākotnē radīs arī noteiktas kvantitatīvas izmaiņas dažādu pakalpojumu un preču pieprasījumā, līdz ar to mainīsies arī pieprasījuma apjoms pēc noteiktu profesiju strādājošiem. Tas savukārt izraisīs izmaiņas tautsaimniecības nozaru struktūrā, piemēram, izglītības jomā var samazināties pieprasījums pēc dažāda līmeņa skolotājiem, savukārt sociālajā jomā būs nepieciešamība palielināt sociālo pakalpojumu darbinieku skaitu un paaugstināt viņu darba efektivitāti. Iepriekš minētais negatīvi atsauksies arī uz darba tirgus attīstību, jo pietiekamā apjomā neatjaunojas darba spēks atbilstoši darba pieprasījuma

107 Ageing and pension system reform: implications for financial markets and economic policies <http://www.imf.org/external/np/g10/2005/pdf/092005.pdf>.

108 Sk. Economic Implications of an Ageing Australia. Productivity Commission Research Report, 2005. http://www.pc.gov.au/_data/assets/pdf_file/0020/69401/ageing.pdf.

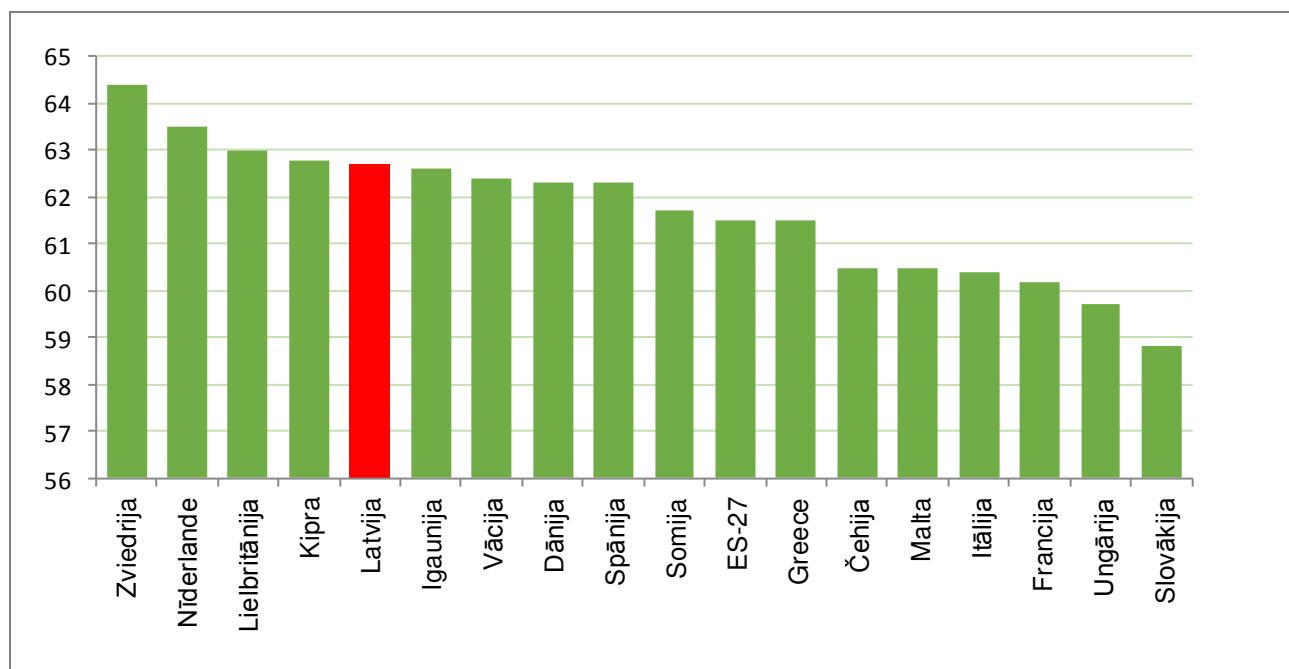
vajadzībām un mainās darba spēka vecuma struktūra – pieejamais darba spēks pakāpeniski noveco, bet papildinājums jaunākajās vecuma grupās ir nepietiekamā līmenī.

Sabiedrības novecošanās tendences un citi ar demogrāfisko situāciju saistītie aspekti (zemā dzimstība, emigrācija) arī Latvijas darba tirgum rada vairākus iespējamus **riskus**:

- mainās darba tirgus piedāvājuma vecuma struktūra, palielinās gados vecu strādājošo īpatsvars;
- neatjaunojas pietiekamā apjomā darba piedāvājuma apjoms un struktūra atbilstoši aktuālām darba pieprasījuma tendencēm;
- rodas disproporcijas starp darba spēka pieprasījumu un piedāvājumu vecuma grupu, profesiju un prasmju griezumā;
- var veidoties darba roku trūkums noteiktās nozarēs, profesijās, teritorijās, līdz ar zināmu pārpalikumu citās;
- palielinās sociālais slogs, kas kavē ne tikai uzņēmējdarbības attīstību, bet var izraisīt pensiju un sociālās nodrošināšanas sistēmas sabrukumu;
- pasliktinās vispārējā ekonomiskā situācija, sabiedrības dzīves līmenis, kas vēl vairāk var pastiprināt sabiedrības novecošanās tendences turpinoties tālākai dzimstības samazināšanās tendencēm un darba spējīgo iedzīvotāju emigrācijai.

Tomēr jāatzīmē arī priekšrocības, kas raksturīgas vecāka gadagājuma darbaspēkam un ko darba devēji var izmantot. Tā ir pieredze, lojalitāte un prasmes, kā arī pieauguši bērni un mazāk sadzīves problēmu, kas ļauj tiem vairāk laika veltīt darba jautājumu risināšanai, kā arī piedalīties dažādās aktivitātēs ārpus darba laika (t.sk. mūžizglītības programmās). Vienlaicīgi jārēķinās, ka vecāka gadagājuma (50+) darbaspēkam var samaināties darbaspējas veselības stāvokļa pasliktināšanās dēļ, kā arī rasties grūtības pielāgoties straujām izmaiņām darba tirgū (piemēram, tehnoloģiju jomā). Tāpat vecāka gadagājuma darbaspēkam var nebūt noteiktu zināšanu un prasmju, kas ir jaunāka gadagājuma darbaspēkam, līdz ar to viņi nespēj veikt nepieciešamos darba pienākumus.

Novecošanās un tās ietekme uz darba tirgu ir aktuāla vairumā attīstīto valstu, tai skaitā ES dalībvalstīs. Saskaņā ar 2010.gada statistikas datiem, ES–27 vidēji darba tirgus tiek pamests 62 gadu vecumā, un nereti darba attiecību pārtraukšanas iemesls ir pensionēšanās vecuma sasniegšana. Latvijā vidējais vecums, kad tiek pamests darba tirgus ir 63 gadu (2008.g.dati), Zviedrijā 64 gadu (2010.g.dati), Somijā 62 gadu un Lielbritānijā 63 gadu (2009.g.dati) vecumā. Visātrāk darba tirgu pamet Slovēnijas, kā arī Ungārijas iedzīvotāji, ko uzskatāmi var redzēt 4.1.attēlā.

Attēls 4.1. Vidējais vecums, kurā tiek pamests darba tirgus ES-27 un atsevišķās valstīs 2009–2010.g.¹⁰⁹

Vecāku darbaroku pieaugums ES ir daļēji izskaidrojams ne tikai ar dabiskā pieauguma faktoru, bet arī pensiju reformām¹¹⁰. Darbaspēka iesaistīšanās tirgū tiek realizēta, pielietojot dažādus instrumentus – izglītība mūža garumā, apmācības, pārkvalifikācija u.tml, savukārt uzņēmumu līmenī – darba apstākļu pielāgošana vecāka gada gājuma darba roku vajadzībām¹¹¹.

Darba tirgus politikas (*Labour market policy*) vajadzībām ES valstīs ir atvēlēts atšķirīgs finansējums, mērīts pēc īpatsvara IKP. Izvērtējot *Eurostat* pieejamo statistikas informāciju, var secināt, ka kopējie darba tirgus politikas mērķi ES valstīs ir līdzīgi, savukārt to struktūra – atbilstoša katras valsts darba tirgus nepieciešamībai.

Saskaņā ar *Zviedrijas* pieeju, vecāka gadagājuma darba roku noturēšana un bez darba palikušo iesaistīšana darba tirgū zināmā mērā risina sociālo izmaksu sloga pieaugumu, kā arī palīdz nodrošināt tautsaimniecības ilgtermiņa izaugsmi, ņemot vērā, ka iedzīvotāju dabiskā pieauguma rādītāji būtiski neuzlabojas¹¹². Tai pat laikā, pensiju sistēmas reformas (ko noteica nepieciešamība pagarināt darbaspēka klātbūtni darba tirgū, lai nodrošinātu nepieciešamo labklājības līmeni vecumdienās) nosaka, ka strādājošam darba tirgū jāpaliek

¹⁰⁹ Average exit age from the labour force. – Eurostat.

¹¹⁰ Active Ageing And Gender Equality Policies. – IRS, 2010 – p.9.

¹¹¹ Employment and labour market policies for an ageing workforce and initiatives at the workplace. National overview report: Sweden. – Eurofound, 2007.

¹¹² Turpat, 6.lpp.

vidēji līdz 65 gadiem¹¹³. Savukārt Zviedrijas darba devēju aptauju rezultāti parādīja, ka vecāka gadagājuma darbaspēks tiktu algots nelabprāt, kaut arī darba devēji atzīst un augstu vērtē šī darbaspēka kompetences un uzkrāto pieredzi, kas nododama jaunākai paaudzei. Spilgts piemērs – mācību iestādes, kas labprāt pieņemtu darbā vecāka gadagājuma strādājošos. Pretstats ir darba vietas, kur nepieciešama fiziska piepūle, nepieciešamība ātri pielāgoties izmaiņām u.tml. Tādējādi, tiek uzsvērtas diskusijas nepieciešamība publiskā telpā attiecībā uz vecāka gadagājuma darbaspēka iesaistīšanu no darba apstākļu (daļlaika darbs, pielāgots darba laiks, apmācības), izmaksu (veselības stāvoklis var radīt pieaugošu prombūtni, kas rezultējās izmaksās) un arī attieksmes skatu punkta¹¹⁴.

Austrijas dati liecina, ka nepieciešamība pēc darba tirgus politikas instrumentiem radījusi nozaru struktūras izmaiņas, kā rezultātā samazinās pieprasījums pēc darbarokām ar konkrētām prasmēm¹¹⁵. Saskaņā ar statistikas datiem, Austrijā 2011.gadā bija viens no zemākiem (4%) bezdarba rādītājiem ES-27 (10%). Austrijas Valsts nodarbinātības dienesta budžets darba tirgus instrumentiem sasniedza 1,2 miljonus eiro, un dalībai tajos reģistrēti 377,8 tūkstoši personu. Galvenie atbalsta pasākumi, kas tika realizēti – atbalsta centru izveide, uzņēmējdarbības uzsākšanas programmas, bērnu kopšanas pabalsti u.tml. 2011.gadā tika paaugstināts pensionēšanās vecums, un līdz ar to sociālo partneru starpā – nepieciešamība uzlabot darba apstākļus, kas nodrošinātu ilgāku dalību tirgū (medicīnas pakalpojumi, darba vietu pielāgošana vecākiem cilvēkiem)¹¹⁶. Aktīvās nodarbinātības politikas instrumentu vidū jāatzīmē vecāka gadagājuma strādājošo apmācības, nodarbinātības pasākumi, kā arī *part-time allowance for older workers*¹¹⁷.

Igaunijā starp darba tirgus politikas instrumentiem, kur mērķa grupās atsevišķi izdalīts vecāka gadagājuma darbaspēks, ir psihologa konsultācijas. Mērķa grupa ir bezdarbnieki, tostarp bez darba palikušie vecāka gadagājuma iedzīvotāji, ierobežotu kustību un pārējie bezdarbnieki¹¹⁸.

Somijā darba tirgus politikas instrumentu mērķa grupās vecāka gadagājuma bezdarbnieki izdalīti sekojošos pasākumos:¹¹⁹

113 Employment and labour market policies for an ageing workforce and initiatives at the workplace. National overview report: Sweden. – Eurofound, 2007, 7.lpp.

114 Turpat, 8.lpp.

115 Christopher Prinz, Gudrun Biffl. Ageing And Employment Policies: Austria. OECD, 2003 – p.154.

116 Labour Market Policy in Austria 2011. – Federal Ministry of Labour, Social Affairs and Consumer Protection *BMASK* –p.15.

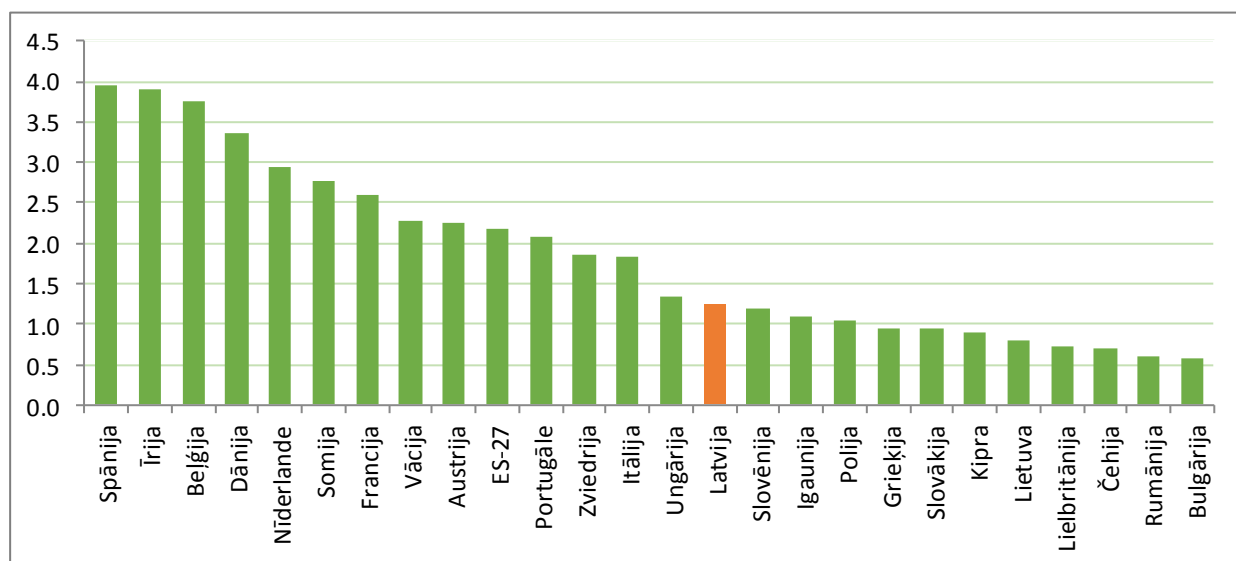
117 Turpat, 24.lpp.

118 Labour market policy statistics. Qualitative report. Estonia 2011. – Eurostat.

119 Labour market policy statistics. Qualitative report. Finland 2011. – Eurostat.

- Apmācības (*Workplace training*), mērķis – uzturēt prasmes un atgriezt darba tirgū programmas dalībniekus: bez darba palikušos darba meklētājus, sevišķi ilgstoši nestrādājošus un vecāka gadagājuma cilvēkus.
- Nodarbinātības subsidēšana (*Employment subsidy, private companies*), mērķis – veicināt prasmju apgūšanu un uzturēšanu pie darba devēja. Auditorija ir bez darba palikušie, tai skaitā ilgstoši nestrādājošie un vecāki cilvēki.
- Pagaidu nodarbinātība valsts sektorā (*Temporary government employment*), mērķis – samazināt risku izkrist no darba tirgus aprites un kāpināt profesionālās prasmes un pieredzi publiskajā sektorā. Auditorija ir reģistrētie bezdarbnieki, tai skaitā ilgstoši nestrādājošie un vecāka gadagājuma cilvēki.
- Nodarbinātības subsīdijas (*Employment subsidy, municipalities*), mērķis – vecināt nodarbinātību un samazināt bezdarba risku, kāpināt prasmes un darba pieredzi. Auditorija – ilgtermiņa bezdarbnieki, jaunieši, invalīdi un vecāka gadagājuma cilvēki.
- Bezdarbnieka pensija (*Unemployed pension*), mērķis – nodrošināt ienākumu pabalstu ilgstoši nestrādājošiem vecumā no 60–64 gadiem.

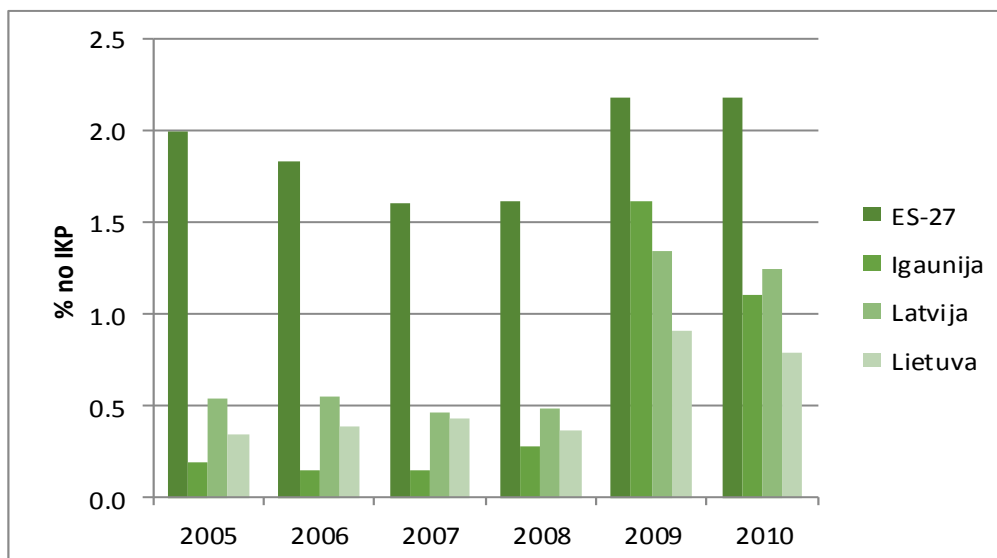
Eurostat pieejamā statistiskā informācija liecina, ka vidēji ES-27 nodarbinātības pasākumiem tiek atvēlēti vidēji 2% no IKP, taču rādītāji atšķiras dažādu valstu starpā. Vismākie – Bulgārijā no aplūkotām valstīm, bet visaugstākie – Spānijā (skat.4.2.attēlu).

Attēls 4.2. Darba tirgus politikas instrumentu finansējums ES valstīs 2010.gadā¹²⁰

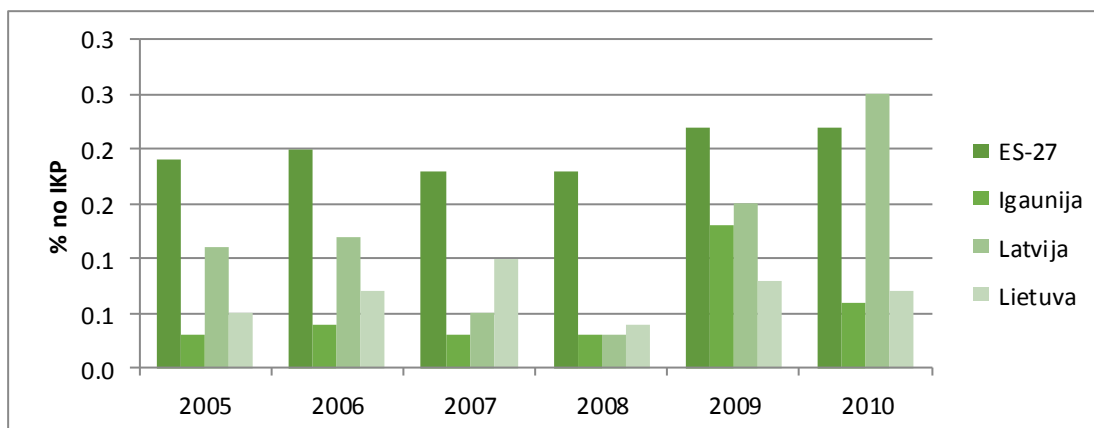
¹²⁰ Eurostat datu bāze.

Salīdzinot finansējuma apjomu Baltijas valstīs, var secināt, ka to kāpums saistīts pamatā ar bezdarba pieaugumu (ekonomiskās krīzes iespaidā), turklāt 2010.gadā Latvijā nodarbinātības atbalsta pasākumiem atvēlēts ievērojami vairāk, nekā kaimiņvalstīs (skat. 4.3.attēlu).

Attēls 4.3. Darba tirgus politikas (LMP) kopējie izdevumi dažās ES valstīs (% no IKP)¹²¹

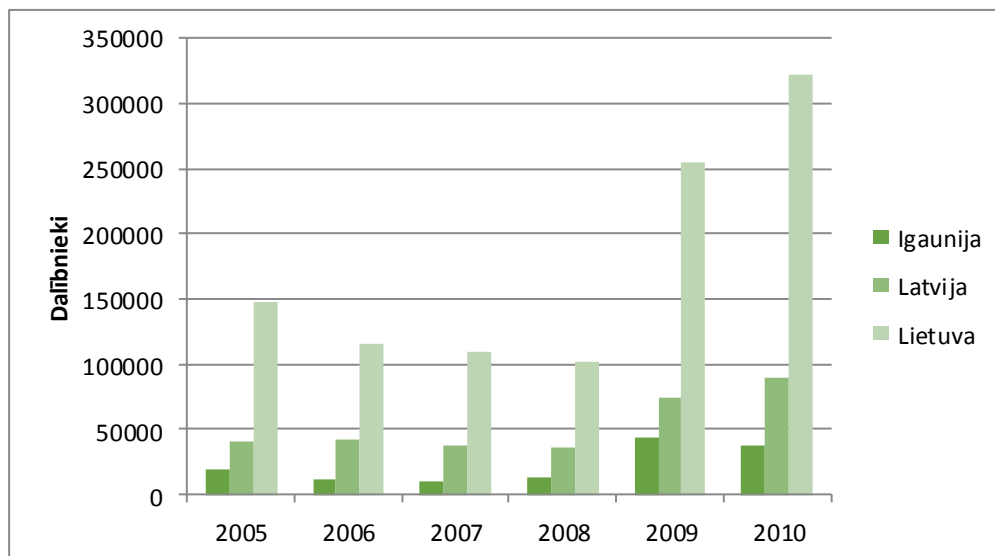
Aplūkojot atsevišķi apmācību programmām atvēlēto finansējuma īpatsvaru no IKP, 2010.gada dati rāda būtisku pieaugumu Latvijā, bet samazinājumu Igaunijā un Lietuvā. Pie tam Latvija apmācības programmām 2010.gadā tērēja pat vairāk (% no IKP) kā vidēji ES27 (skat. 4.4.attēlu).

Attēls 4.4. Izdevumi darbinieku apmācību programmām dažās ES valstīs, % no IKP¹²²

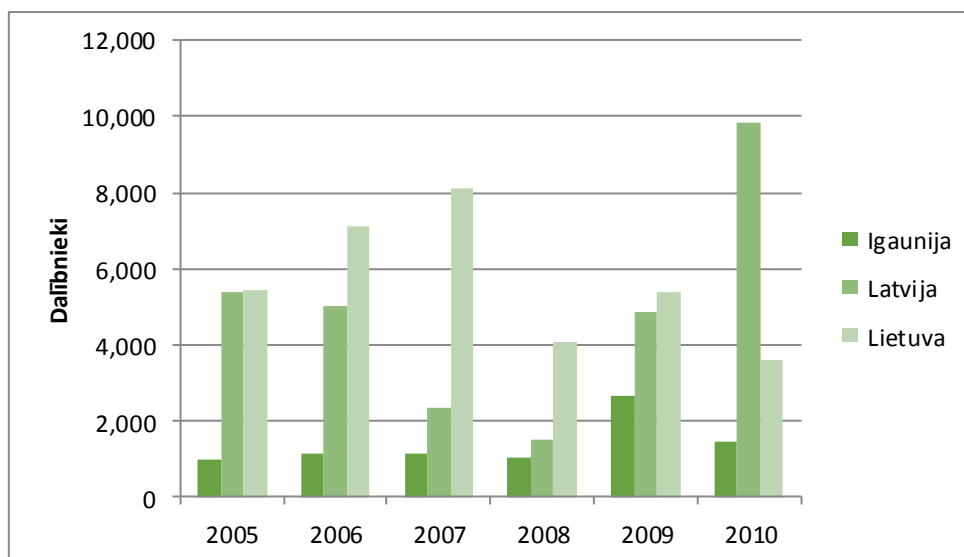
¹²¹ Eurostat datu bāze.

Jāatzīmē gan, ka dalībnieku skaita dinamika darba tirgus politikas pasākumos dažādās valstīs ir atšķirīgs, tas attiecināms arī uz Baltijas valstīm. Visaktīvākie līdz šim ir bijuši Lietuvas iedzīvotāji, bet Igaunijas iedzīvotāji ir vismazāk iesaistījušies dažādos atbalsta pasākumos, ko var izskaidrot gan ar iedzīvotāju skaita atšķirībām, gan atšķirībām bezdarba līmenī (skat. 4.5.attēlu).

Attēls 4.5. Dalībnieku skaits visās nodarbinātības veicināšanas pasākumu programmās Baltijas valstīs¹²³

Ja visos nodarbinātības pasākumos iesaistīto skaits lielākais ir Lietuvā, tad apmācību programmās iesaistīto skaits Latvijā ievērojami pārsniedz kaimiņu līmeni (skat. 4.6.attēlu).

¹²² Turpat.

¹²³ Eurostat datu bāze.

Attēls 4.6. Dalībnieku skaits apmācību programmās Baltijas valstīs¹²⁴

Atšķirīgas ir arī izmaksas uz vienu reģistrēto darba tirgus pasākumu dalībnieku (*Labour market policy expenditure*) dažādās ES valstīs. Kopējās izmaksas (pēc preču pirktspējas paritātes) laika posmā no 2005. līdz 2010.gadam Latvijā sastāda vidēji 4000 EUR gadā, Igaunijā 800 EUR, bet Lietuvā 1000 EUR gadā. Salīdzinājumā Slovēnijā 2500 EUR gadā, bet Somijā gandrīz 10 000 EUR gadā. Vidēji ES 27 valstīs izdevumi darbinieku apmācību un kvalifikācijas programmu īstenošanai, vērstu galvenokārt uz bez darba palikušo atgriešanu darba tirgū, bija vidēji 6000 EUR gadā uz vienu valsts nodarbinātības pakalpojumu sniedzošās iestādēs reģistrēto darba tirgus pasākumu dalībnieku¹²⁵.

Tomēr ar nodarbinātības pasākumiem vien nepietiek, lai risinātu ar iedzīvotāju novecošanos saistītos darba tirgus riskus. Daudzās valstīs, piemēram, ASV, Kanādā, Austrālijā un Šveicē, ir izstrādāta **migrācijas politika**, lai piesaistītu nepieciešamās kvalifikācijas strādniekus no ārzemēm. Kā rāda daudzu valstu pieredze, praksē arvien spilgtāk izpaužas tā sauktais selektīvais darba spēka imports vai stratēģiskā imigrācijas politika: ļaujot un veicinot valstī ieplūst darbaspējas vecuma personām ar vajadzīgām un vēlamām prasmēm un izglītību (piemēram, informācijas tehnoloģijas), bet izspiežot no valsts iebrukušās personas, kuriem ieguvumu un izmaksu balance šķietami ir negatīva. Pēc Eurostat aprēķiniem, tuvāko 20 gadu laikā, lai atrisinātu demogrāfijas krīzi, ES no trešajām valstīm būs nepieciešams piesaistīt apmēram 20 miljonus strādājošo. Pēc Eiropas Komisijas (EK) vērtējuma, pasaulē no visiem nekvalificētiem imigrantiem 85% nonāk Eiropas Savienībā un 5% – ASV, savukārt no visiem kvalificētiem imigrantiem 55% dodas uz ASV un tikai 5% nokļūst ES¹²⁶. Pašlaik Eiropai lielākais izaicinājums ir piesaistīt strādājošos jomās, kur jau izjūt kvalificēta darbaspēka trūkumu (inženieri, IT speciālisti u.c.). Tāpēc ES no 2011.gada ievieša līdzīgu sistēmu kā ASV „Green Card” – “zaļās kartes”, kas ļautu piesaistīt kvalificētu darbaspēku no Āzijas, Āfrikas un Latīņamerikas. ES ir izstrādātas vairākas direktīvas, tai skaitā arī tā sauktā “zilo karšu” sistēma. Jaunā sistēma ļauj augsti kvalificētiem viesstrādniekiem un viņu ģimenēm dzīvot un strādāt noteiktā ES dalībvalstī divus gadus, bet pēc tam termiņu var pagarināt, kā arī strādāt citā dalībvalstī. Izstrādātajā „zilo karšu” projektā paredzēts, ja kādai darba vietai nevar atrast atbilstošu speciālistu ES pilsoņu vidū, tad imigrantam, lai dabūtu šādu atļauju, būs jāuzrāda diploms, jāpierāda vismaz trīs gadu profesionālā pieredze, jābūt darba piedāvājumam (kontrakts vismaz uz 1 gadu); nostrādājot piecus gadus ES, viņš automātiski iegūst pastāvīgās uzturēšanās tiesības. Jāpiebilst, ka “zilo karšu” programma nav domāta, lai aizvietotu nacionālās sistēmas, kas dažās dalībvalstīs jau ir izveidotas kvalificēta darbaspēka piesaistīšanai. Viesstrādnieki joprojām nevarētu piedalīties politisku lēmumu pieņemšanā, vēlēšanās vai referendumos, taču tiem būtu

¹²⁴ Turpat.

¹²⁵ LMP expenditure (Imp_ind_exp) – Eurostat, Labour market policy database

¹²⁶ I.Indāns, Trešo valstu augsti kvalificētais darbaspēks. Starptautiskā pieredze un Latvijas situācija, pētījums, LU, 2010.

tiesības uz līdzvērtīgiem darba apstākļiem, tostarp tiesībām uz vienlīdzīgu atlīdzību, atlaišanas kārtību, darba apstākļiem, slodzi, sociālajām garantijām un mobilitātes iespējām Savienības iekšienē. Līdz šim ES migrācijas politika koncentrējās vairāk uz to, kā labāk pārvaldīt migrācijas plūsmas no Āzijas, Āfrikas vai citiem trūcīgākiem reģioniem, taču jaunās kartes uzdevums ir mērķtiecīgi piesaistīt profesionālus speciālistus, kuri savu intelektuālo darbu varētu ieguldīt ES attīstībā, nevis stiprināt ASV, Ķīnas vai kādas citas valsts ekonomiku.

Jāatzīmē, ka atsevišķas ES dalībvalstis jau šobrīd izmanto dažādus pasākumus darbaspēka piesaistei. Lai nodrošinātu Lielbritānijas ekonomikas konkurētspēju globalizācijas apstākļos, Lielbritānijas valdība jau kopš 2002.gada veicināja augsti kvalificēta darbaspēka ieplūšanu valstī, izmantojot „Augsti kvalificēto migrantu programmu” (*Highly Skilled Migrants Programme*). No 2008.gada jūlija to aizvieto līdzīga programma – „Pirmais līmenis (vispārīgais)” (*Tier 1 (General)*). Tajā paredzēta piecu līmeņu punktu sistēma. Iegūstot attiecīgo punktu skaitu (minimums – 75), augsti kvalificēti speciālisti var imigrēt uz Lielbritāniju bez topošo darba devēju materiāla atbalsta. Tas nozīmē, ka viņi Lielbritānijā var ne tikai strādāt algotu darbu, bet arī būt pašnodarbinātas personas, tādējādi stimulējot privātā biznesa attīstību. Ar šīs programmas attīstību tiek pieprasīti ārsti, zinātnieki, inženieri un citi augsti kvalificēti speciālisti. Pretendentiem jāpierāda angļu valodas zināšanas, jābūt vismaz bakalaura izglītībai un jāpierāda, ka savā dzimtajā zemē bijusi pietiekami augsta darba alga. Ekonomikas un uzņēmējdarbības pētniecības centrā nesen veikta pētījumā, izvērtējot augsti kvalificēto imigrantu ietekmi uz Lielbritānijas ekonomiku, secināts, ka, piemēram, 2006. gadā viņu devums IKP veidojis 5%. Lielbritānijas gadījumā gan jāņem vērā, ka Londona ir viens no pasaules finanšu centriem, jau vēsturiski tur ir lielākā augsti kvalificētā darba spēka koncentrācija ap 45% no visiem strādājošiem.

Kopš 2007.gada 1.februāra līdzīga programma pastāv arī Īrijā, lai nepieciešamības gadījumā varētu ātri piesaistīt kvalificētus speciālistus no trešajām valstīm. Tā attiecas uz stratēģiski svarīgām profesijām, kur ir kvalificēta darbaspēka trūkums. Saskaņā ar šo shēmu Īrijas “Zaļās kartes” ieguvējam ir tiesības strādāt atļaujā norādītajā profesijā atļauja ir derīga divus gadus, pēc tam to var pagarināt. Lai to saņemtu jābūt atbilstošai kvalifikācijai un jāuzrāda Īrijas kompānijas darba piedāvājums. Lai pretendētu uz šo atļauju, noteikts arī minimālais gada atalgojuma apmērs (virs EUR 60 000 gadā, izņēmuma gadījumos – EUR 30 000). Jaunie noteikumi ļauj „Zaļās kartes” īpašniekiem uzreiz pateikt ģimenes iebraukšanu Īrijā, kas ir arī ceļš uz pastāvīgas dzīves vietas iegūšanu pēc diviem gadiem. Saskaņā ar valdības prognozēm katru gadu Īrijā darbu šādi varētu uzsākt apmēram 10 000 kvalificētu imigrantu, īpaši tādas nozares kā zinātne un augstās tehnoloģijas. Tas, ka tagad ir atļauts atvest līdzīgi ģimeni un bērnus, ir ļoti būtisks faktors

ārzemju kvalificētā darbaspēka piesaistīšanai, jo līdz šim tas nebija iespējams, turpretī, piemēram, ASV un Lielbritānijā tas bija atļauts. Statistiskie dati liecina, ka 14 mēnešu laikā, kopš šī programma stājas spēkā, Īrijas „Zaļo karti” saņēmuši apmēram 4000 cilvēku, izsniegtas 3000 atļaujas ģimenes locekļiem. Pārsvarā tie ir Indijas, Filipīnu un ASV pilsoņi, kā arī viesstrādnieki no Brazīlijas, Bangladešas, Austrālijas, Ķīnas, Japānas, Ēģiptes un Malaizijas. Lielākā daļa atļauju izsniegtas veselības aprūpes un IT sektoros.

Arī Čehija ir sākusi veidot savu “Zaļās kartes” sistēmu, lai piesaistītu kvalificētu personālu no valstīm ārpus ES. Tā vairāk līdzinās Īrijas, nevis ASV sistēmai. Tā ir daļa no plāna, kā apturēt tuvākajās desmitgadēs gaidāmo demogrāfisko krīzi un apstādināt darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju skaitu sarukumu Čehijā. Čehijas rūpniecības ministrijas veiktajā pētījumā konstatēts, ka tuvāko divu gadu laikā valsts ekonomikai būs nepieciešama vismaz 5000 ārvalstu darbinieku, no kuriem ap 3000 – ar augstu kvalifikāciju. Jau tagad Čehijā nodarbināti nedaudz vairāk par 200 000 ārzemju pilsoņu, no kuriem apmēram 70 000 ieradušies no valstīm, kas atrodas ārpus Eiropas Savienības. 2007.gada oktobrī valdība apstiprināja plānu trešo valstu pilsoņu piesaistīšanai darbam Čehijā. Jaunā kārtībā, kas stājas spēkā 2009.gadā, paredz trīs veidu „Zaļās kartes”: augsti kvalificētiem darbiniekiem ar universitātes diplomu, tehniskiem speciālistiem ar arodskolas diplomu un top-menedžeriem. Valdība plāno reklamēt šo programmu, lai parādītu, ar ko tā atšķiras no ASV un dažām citām Eiropas valstīm piedāvātajiem nosacījumiem, tika iesaistītas arī Čehijas vēstniecības un konsulāti.

Vācijā, tāpat kā daudzas citas attīstītās valstīs, pēdējos gados saskaras ar iedzīvotāju novecošanās problēmu. Jo aktuāli kļuvis, nevis radīt ģimeni, bet attīstīt savu karjeru, pelnīt vairāk, savukārt tās ģimenes, kuras vēlas bērnus nav tik daudz, lai spētu nodrošināt nepieciešamo iedzīvotāju daudzumu. Ja 1950.gadā darbinieks Vācijā, kurš bija vecāks par 55 bija viens no sešiem, tad 2010.gadā tas jau bija viens no pieciem, bet prognozes rāda, ka 2030.gadā tas būs jau viens no četriem. Vācijā ir arī novērojama tendence, ka ir reģioni, kuri sevi atražo, bet tie ir mazāk attīstīti tehnoloģiskā ziņā un ir reģioni, kur dzimstība ir ārkārtīgi zema, bet tehnoloģiski šie reģioni ir attīstītāki. Vēl viena raksturīga tendence Vācijā – vecumā virs 65 gadiem vairums nodarbinātās ir sievietes un to skaits turpina palielināties, savukārt vīrieši strādā mazāk un šis rādītājs turpina samazināties. Jāatzīmē, ka Vācija ilgstoši vilcinājās ar savu robežu atvēršanu ārvalstu imigrantiem, kā to darīja citas ES valstis. Vācijas iedzīvotāji nevēlas, lai tajā atrastos daudzi ārvalstu imigranti, kuri apmestos uz pastāvīgu dzīvi un veidotu ģimenes, jo viņiem jau tāpat ir problēmas ar turku kopienas integrāciju. Tomēr, saskaroties ar reālo situāciju, kad dzimstības līmenis bija salīdzinoši zems, neatlika nekas cits kā atvērt robežas ES viesstrādniekiem (tas notika tikai 2011.gada 1.maijā). Viesstrādnieku ieplūšana ne tikai kompensētu nelabvēlīgās demogrāfiskās tendences, bet arī lai aizpildītu

brīvās darbavietas. Tomēr atverot savu darba tirgu Vācija nedaudz kļūdījās izvēloties laiku, kad to darīt, ja darba tirgus būtu bijis atvērts ātrāk, sasniegtais imigrantu daudzums būtu daudz lielāks, kā arī kvalificētāks. Strauja cilvēku emigrācija Eiropā sākās krīzes laikā, kad daudzi kvalificēti un pieredzējuši cilvēki devās labākas dzīves meklējumos un 2011.gada maijā viņi jau ar ģimenēm bija iekārtojušies kādā citā valstī. Tādā veidā Vācija nākotnē vairs nevarēs sagaidīt tik lielu kvalificētu speciālistu ieplūšanu valstī kā vēlētos. Visvairāk gaidītie ir medicīnas darbinieki, metālapstrādes speciālisti, elektroinženieri, mehānikas inženieri, viesmīlības nozares darbinieki, to starp istabenes, bārmeņi un viesmīļi, kā arī mazkvalificētie darbinieki lauksaimniecībā sezonas darbiem. Aptuvenās prognozes liecina, ka gada laikā Vācijā ieplūdīs ap 100 000 iedzīvotāju un šī tendences saglabāsies arī turpmāk. Tādā veidā Vācija cer panākt sev vēlamu efektu, lai mazinātu iedzīvotāju novecošanos, piesaistot Eiropas Savienības viesstrādniekus.

Cits skatījums uz migrāciju veidojas no sabiedrisko finanšu viedokļa. Valda uzskats, ka viens no būtiskiem ar imigrāciju saistītiem riskiem ir sociālo pakalpojumu augstās izmaksas (skolas, veselības pakalpojumi, pabalsti u.c.), kas tiek novirzītas imigrantu vajadzībām. Lai gan trūkst pārliecinošu pierādījumu tam, ka imigrantiem šāda tipa pakalpojumu izmaksas sistemātiski pārsniegtu viņu ieguldījumu attiecīgo līdzekļu veidošanā, tomēr, daudzās (īpaši ekonomiski attīstītākās) valstīs, populāri ir uzskati, ka imigrantu sociālās izmaksas ir stipri augstas, to galvenokārt saistot ar bezdarba problēmu, kas rodas imigrantu nākamajās paaudzēs, jo imigrantu attieksme pret savu bērnu izglītību un viņu nākotnes iespējām bieži vien neveicina nākamās paaudzes konkurētspēju darba tirgū, tādējādi radot potenciālu bezdarbnieku kontingentu nākotnē.

Rezumējot citu autoru veiktos empīriskos pētījumus, rodas vispārināta atziņa, ka darba spēku importējošās valstis gūst zināmus ieguvumus no šī procesa, kas spilgtāk izpaužas periodos, kad jūtams darba roku trūkums, vai arī vietējam darba spēkam trūkst izteiktas motivācijas efektivitātes paaugstināšanā. Pretrunīgāk šis efekts izpaužas periodos ar paaugstinātu bezdarba līmeni.

Pētījuma ietvaros tika intervēti ārvalstu eksperti uzdodot jautājumus arī par darbaspēka novecošanos. Viens no uzdotajiem jautājumiem bija par darbaspēka novecošanās ietekmi uz ES darba tirgu nākotnē.

Eksperti izteica viedokli, ka iedzīvotāju vecuma struktūra dažādās valstīs ir dažāda, problēmas būs atsevišķās valstīs. Novecošanās radīs attīstības palēnināšanos un grūtības uzturēt labklājības sistēmu.

Pēc ekspertu domām, vairāk būs jāpaļaujas uz zināšanām un pieredzi, kas piemīt vecākiem darbiniekiem, problēma varētu būt saglabāt produktivitāti iepriekšējā līmenī. Arvien vairāk cilvēku strādās veselības un sociālajā aprūpē.

Saistībā ar darbaspēka novecošanos, eksperti uzskata, ka pieaugs pieprasījums pēc aprūpes pakalpojumiem.

Eksperti uzskata, ka atsevišķās nozarēs pietrūks darbinieku. Būs sfēras, kurās cilvēki nevēlēsies strādāt, kur būs problēmas atrast kvalificētu darbinieku. Darbiniekiem tiks piedāvātas apmācības un pārkvalifikācija. Visas grupas, kas tagad ir ārpus darba tirgus, tiks labāk integrētas tirgū.

Daži eksperti izteica viedokli, ka novecošanās dēļ samazinās darba spēks, bet tā kā bezdarba līmenis ir augsts, tad, pareizi ievirzot izglītību, tuvākajos 20 gados nevajadzētu būt darba spēka trūkumam.

Ekspertu vidū bija viedoklis, ka trūkstošie darbinieki tiks aizstāti ar imigrantiem no ne-Eiropas valstīm.

Nozarēs, kur vēl ir roku darbs, tiks vairāk izmantota mehanizācija. Tiks paaugstināta produktivitāte.

Ārvalstu ekspertiem tika jautāts, kurās nozarēs un profesijās sagaidāms būtiskākais darbaspēka piedāvājuma samazinājums darbaspēka novecošanas dēļ.

Pēc ekspertu domām, darbaspēka samazinājums sagaidāms šādos tautsaimniecības sektoros:

- Pamatpakalpojumu sektoros būs problēma, jo jauni cilvēki izvēlas iegūt zināšanas, un nevēlas strādāt zemu kvalificētās darbavietās.
- Sektori, kur ir zema produktivitāte un augsts roku darbs.
- Rūpnīcu strādnieki, rūpniecības mašīnu operatori.
- Lauksaimniecībā.
- Būvniecībā nav gaidāma izaugsme nākamajos 20 gados.
- Zviedrijā valsts sektorā būs grūtības atrast piemērotus darbiniekus, līdz ar to darba pozīcija izbeigsies pati par sevi.
- Skolotāji, jo sakarā ar demogrāfisko krīzi samazināsies pieprasījums.

Eksperti uzskata, ka būtisks piedāvājuma samazinājums nav sagaidāms, jo tirgus ir dinamisks un atsaucās uz pieprasījumu. Ja cenas ir labas, darbaspēks ienāks, ir brīva darbaspēka pārvietošanās.

4.2. NOVECOŠANĀS RISKU MAZINĀŠANAS IESPĒJAS UN PASĀKUMI LATVIJĀ

Lielāks cilvēku kopējais dzīves ilgums (t.sk. veselīgās dzīves gadu skaits) ir ikvienas sabiedrības attīstības pakāpes indikators, kas savukārt var izraisīt noteiktas sabiedrības novecošanās tendences. Šie procesi vērojami daudzu gadsimtu garumā, kas izpaužas kā vispārējā dzimstības samazināšanās, ilgāks mūža garums un cilvēku kopējā skaita palielināšanās. Taču mūsdienu apstākļos Latvijā un daudzās citās valstīs sabiedrības vispārējā novecošanās galvenokārt saistīta ne tikai ar kritiski zemo dzimstību, bet arī virkni faktoru, kā rezultātā cilvēki priekšlaicīgi nomirst vai arī ģeogrāfiskās mobilitātes rezultātā atstāj valsti. Tas rada ne tikai iedzīvotāju kopējā skaita samazināšanās tendences, bet maina arī iedzīvotāju vecuma struktūru, palielinot gados veco iedzīvotāju īpatsvaru un apdraudot valsts ekonomiskās un sociālās attīstības iespējas. Valsts ilgtspējīgas attīstības interesēs nepieciešams sabalansēt iedzīvotāju vecuma struktūru, radot priekšnoteikumus sabiedrības atražošanai vēlamā virzienā ne tikai cenšoties paaugstināt dzimstības līmeni un realizējot pārdomātu imigrācijas un reemigrācijas politiku, bet mainot akcentus valsts sociāli ekonomiskajā politikā.

Ņemot vērā arvien pieaugošo sabiedrības novecošanos, kas rada jaunus izaicinājumus izaugsmei un sociālai kohēzijai, Eiropas Savienība 2012.gadu bija pasludinājusi par gadu aktīvai novecošanai un paaudžu solidaritātei. Latvija, Eiropas novecošanās gada ietvaros, izvirzīja četras prioritātes:

1. veicināt starppaaudžu sadarbību;
2. celt vecu cilvēku vērtību sabiedrībā;
3. mazināt vecuma diskriminācijas darba tirgū;
4. sekmēt aktīvu un veselīgu dzīves veidu.

Par atbildīgo institūciju doto prioritāšu īstenošanai tika noteikta Labklājības ministrijas Vienlīdzīgu iespēju politikas nodaļa. Visa gada garumā, saskaņā ar LM izstrādāto darba programmu Eiropas gada īstenošanai Latvijā¹²⁷, tika realizēta virkne pasākumu visos Latvijas novados. Gada ietvaros vecāka gadagājuma cilvēkiem bija iespēja praktiski līdzdarboties un apgūt jaunas zināšanas un prasmes (t.sk. datorprasmes, kas tika īstenots savdabībā ar Lattelekom). Lai rosinātu diskusijas likumdevēju, politikas veidotāju, darba devēju un darba ņēmēju vidū, kā arī sabiedrībā kopumā par novecošanos un ar to saistītām problēmām 2012.gada 23.martā tika organizēta konference „Sabiedrības novecošana: izaicinājumi un iespējas”, kurā ar prezentācijām par dažādiem jautājumiem (izglītību, veselību, nodarbinātību u.c.) piedalījās gan valstisko,

¹²⁷ Eiropas gads aktīvai novecošanai un paaudžu solidaritātei (2012) http://www.lm.gov.lv/upload/eg2012/eg2012_progr_fin.pdf.

gan nevalstisko organizāciju pārstāvji. Kopumā līdz šim īstenotie pasākumi jāvērtē pozitīvi, tomēr, trūkst kompleksas programmas, kā arī sadarbības starp atsevišķām valsts institūcijām (Labklājības ministriju, Nodarbinātības valsts aģentūru u.c.) un citām ieinteresētajām pusēm.

Iepazīstoties ar ārvalstu pieredzi novecošanās risu mazināšanā, autori secināja, ka sabiedrības novecošanās riska faktorus var iedalīt ilgtermiņa un īstermiņa faktoros. Ilgtermiņa faktori būtu dzimstība, veselības aprūpe, sabiedrības kopējās vērtības (kultūra un morāle), jo šo faktoru izmaiņas nav iespējamās īsā laika posmā, kā arī faktoru ietekmes rezultāts mērāms ilgtermiņā. Īstermiņa faktori ir imigrācija un emigrācija, jo to ietekme uz sabiedrības novecošanos mērāma īstermiņā. Tāpat migrācijas plūsmas var regulēt, īstenojot atbilstošu migrācijas politiku. Lai varētu mazināt ar sabiedrības novecošanos saistīto risku iestāšanos, valstī veicami **kompleksi pasākumi**, kas būtiski uzlabotu iedzīvotāju dzīves kvalitāti, celtu viņu materiālo labklājību un uzlabotu dzīves vidi. Starp šādiem pasākumiem minamas:

- aktivitātes iedzīvotāju veselīga dzīves veida veicināšanā, kas izpaužas kā iedzīvotāju attieksmes maiņā pret savu veselību, profilakses un medicīnas pakalpojumu kvalitātes un pieejamības pakāpes paaugstināšana, stresa mazināšana darba vietās un sadzīvē;
- darba apstākļu un satiksmes drošības līmeņa būtiska uzlabošana, lai mazinātu darbinieku un satiksmes dalībnieku traumu un priekšlaicīgas nāves gadījumu skaitu;
- gados vecu cilvēku dzīves apstākļu būtiska uzlabošana, dažādu pakalpojumu pieejamības uzlabošana, kas mazinātu sociālās atstumtības risku šīm iedzīvotāju kategorijām;
- izvērsta sabiedrības reemigrācijas un selektīva imigrācijas politika, lai novērstu iespējamās disproporcijas starp darba spēka pieprasījumu un piedāvājumu teritoriālā un profesiju griezumā;
- izmaiņas nodokļu un darba likumdošanā, kas veicinātu jaunu darba vietu radīšanu īpaši cilvēkiem pirmspensijas vecumā, atbilstoša mūžizglītības attīstība.

Veselības aprūpes pasākumu ietekme uz sabiedrības novecošanos vērtējama divējādi. Uzlabojoties veselības aprūpei palielinās statistiskais mūža ilgums, kā rezultātā var runāt par sabiedrības novecošanos. Tomēr tajā pat laikā uzlabojumiem veselības aprūpē varētu būt pozitīva ietekme uz darbaspēju saglabāšanu, kas pozitīvi ietekmē darba tirgu un tautsaimniecības attīstību kopumā. Veselības aprūpes jomā uzsvars būtu liekams uz profilaktiskajiem veselības aprūpes pasākumiem, tādējādi uzlabojot sabiedrības veselību, kā arī padarot veselības aprūpes sektoru ekonomiski efektīvāku. Kā pozitīvu piemēru šajā jomā var minēt mēģinājumus saistīt veselības aprūpes pakalpojumus ar nodokļu maksāšanu.

Migrācija sabiedrības novecošanos ietekmē salīdzinoši īsākā laika periodā. Lielākā daļa no migrantiem ir darbaspējas vecumā. Ja valstī vērojama imigrācijas dominante, sabiedrības novecošanās riski mazinās, ja emigrācijas dominante, sabiedrības novecošanās riski palielinās. Latvijas apstākļos būtu jādara viss iespējamais, lai mazinātu aizbraucēju plūsmu, kā arī mēģinātu pārliecināt aizbraukušos atgriezties. Dažādi pētījumi par aizbraukšanas iemesliem no Latvijas liecina, ka dominē materiālie faktori, augstāka darba samaksa ārzemēs, lielākas iespējas iegūt darbu, lielākas sociālās garantijas u.t.t. Tomēr būtisks jautājums ir sabiedrības doma. Migrācijas pašreizējā vērtība pēc cilvēkkapitāla teorijas nosaka, ka ne tikai materiāliem labumiem ir nozīme, būtiskas ir arī psiholoģiskās izmaksas. Ja sabiedrībā valda negatīvisms, noraidošā attieksme pret visu apkārtējo, migrācijas psiholoģiskās izmaksas būs nelielas vai tādu vispār nebūs, kā rezultātā lielu daļu no iedzīvotājiem būs grūti pārliecināt palikt. Nenoliedzami, ir jādara viss iespējamais, lai paaugstinātu sabiedrības labklājības līmeni, tomēr ļoti būtiski ir mainīt sabiedrības domu, veidot to valsts un nācijas attīstības garā.

Ilgttermiņā nozīmīga loma ir dzimstības veicināšanas pasākumiem, no kuriem Latvijā aktuāli būtu:

- progresīvie bērnu pabalsti;
- nodokļu atvieglojumi atkarībā no bērnu skaita ģimenē;
- materiāls pabalsts jaunajām māmiņām („māmiņu pakas”);
- seksuālā izglītošana/ģimenes vērtības;
- sabiedriskās domas maiņa;
- bērnu aprūpei un attīstībai nepieciešamās infrastruktūras pieejamība (bērnu dārzu, skolu, interešu izglītības un tml.);
- ģimeņu pasākumi;
- stipendijas jauniešiem vecākiem;
- bezbērnu nodoklis.

Progresīvie bērnu pabalsti būtu piemērojami atkarībā no bērnu skaita ģimenē. Par katru nākamo bērnu jauniešiem vecākiem būtu piešķirams lielāks pabalsts. Šis būtu stimulējošs pasākums materiāli vājāk nodrošinātiem vecākiem, kā arī tiem jauniešiem vecākiem, kuri nav pārliecināti, ka ir materiāli spējīgi izaudzināt vairākus bērnus. Arī pabalsta lielumam būtu jābūt adekvātam, lai varētu nodrošināt bērna pamatvajadzības (nevis 8 Ls, kā šobrīd). Bez tam svarīgi būtu nākotnē izslēgt diskrimināciju attiecībā uz pabalstu lielumu, kas tika īstenota Latvijā krīzes laikā, ierobežojot pabalsta apmērus. Tā rezultātā daudzas ģimenes ar vidējiem ienākumiem (kas pārsniedza noteiktos „griestus”) atturējās no lēmuma par ģimenes pieaugumu, jo tas ievērojami samazinātu kopējo ģimenes labklājības līmeni.

Līdzīgi kā progresīvie pabalsti, dzimstību veicinātu nodokļu atvieglojumi atkarībā no bērnu skaita ģimenē, par katru nākamo bērnu piešķirot papildus nodokļu atvieglojumu. Šo varētu attiecināt uz iedzīvotāju ienākumu nodokli.

Materiāls pabalsts jaunajām māmiņām drīzāk kalpotu kā atbalsta nevis kā veicināšanas pasākums. Šo pasākumu varētu diferencēt pēc jauno vecāku ienākuma līmeņa un attiecināt tikai uz tiem jaunajiem vecākiem, kuriem tas tiešām ir nepieciešams.

Seksuālai izglītošanai ir liela nozīme uz personības attīstību. Daudz kvalitatīvāks šis pasākums ir, ja seksuālā audzināšana un ģimenes vērtības tiek skaidrotas un ieaudzinātas ģimenē. Skolas izglītībai nozīme ir mazāka.

Sabiedrības domas maiņa ir viens no būtiskākajiem pasākumiem, kas būtu veicams, lai palielinātu dzimstību. Šobrīd sabiedrībā ģimenes tēls ar trīs bērniem nav populārs. Sava veida nozīme šeit ir medijiem, reklāmām, kur pārsvarā figurē vecāki ar vienu vai diviem bērniem. Neskatoties uz to, ka šis ir viens no būtiskākajiem veicamajiem pasākumiem, realizēt to nav vienkārši, kā arī ietekme būs ilgtermiņā. Sabiedrības doma jāmaina ne vien attiecībā par bērnu skaitu ģimenē, bet arī saistībā ar savu valsti un nāciju.

Svarīgi būtu ne tikai popularizēt ģimenes tēlu, bet arī nodrošināt bērnu aprūpei un attīstībai nepieciešamās infrastruktūras pieejamību. Jau šobrīd tas tiek darīts atsevišķās pašvaldībās (piešķirot pabalstus, ja pašvaldības bērnodārzs nav pieejams), tomēr Labklājības ministrijai būtu jārisina šie jautājumi kompleksi, nodrošinot jaunajām māmiņām iespēju atgriezties darba tirgū pēc iespējas ātrāk.

Ģimeņu pasākumi ir viens no praktiskiem soļiem, kas varētu mainīt sabiedrības domu. Jo vairāk tiktu atbalstīti ģimeņu pasākumi, jo vairāk tādi būtu un jo populārāki tie kļūtu sabiedrībā. Tas paaugstinātu sabiedrības attieksmi pret ģimenes vērtībām.

Stipendijas jaunajiem vecākiem būtu ne vien materiāls atbalsts bet arī kvalitatīvs uzlabojums sabiedrībā kopumā. Daļa no potenciālajiem jaunajiem vecākiem nav pārliecināti, ka spēs audzināt bērnus un studēt, kā rezultātā izvēlas vienu no alternatīvām. Piešķirot stipendijas jaunajiem vecākiem tiktu nodrošināta dzimstības izaugsme un sabiedrības kvalitatīva attīstība.

Ja iepriekšminētie ir veicinošie pasākumi, tad bezbērnus nodoklis ir kā represīvs līdzeklis attiecībā pret to sabiedrības daļu, kuriem nav bērnu. Tomēr šo līdzekli nevar piemērot automātiski, katrs gadījums būtu jāizvērtē atsevišķi, izstrādājot atbilstošus noteikumus.

Veselības aprūpes pasākumu ietekme uz sabiedrības novecošanos vērtējama divējādi. Uzlabojoties veselības aprūpei palielinās statistiskais mūža ilgums, kā rezultātā var runāt par sabiedrības novecošanos. Tomēr tajā pat laikā uzlabojumiem veselības aprūpē varētu būt pozitīva ietekme uz darbaspēju saglabāšanu, kas pozitīvi ietekmē darba tirgu un tautsaimniecības attīstību kopumā. Veselības aprūpes jomā uzsvars būtu liekams uz profilaktiskajiem veselības aprūpes pasākumiem, tādējādi uzlabojot sabiedrības veselību, kā arī padarot veselības aprūpes sektoru ekonomiski efektīvāku.

SECINĀJUMI

- Prasmju piedāvājumu ietekmē iedzīvotāju novecošanās, kas palielina prasmju piedāvājuma deficīta risku darba tirgū, rodot disproporcijas starp darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu vecuma grupu, profesiju un prasmju griezumā, tāpat vecāka gadagājuma darbaspēkam ir grūtāk adaptēties darba tirgū atbilstoši pieprasījumam un tam straujās tehnoloģiskās attīstības laikmetā ir augstāks kvalifikācijas neatbilstības risks. Sabiedrības novecošanās atstāj negatīvu ietekmi arī uz valsts budžetu un ekonomikas attīstību – palielinot izdevumus gados vecu cilvēku uzturēšanai, kā arī samazinot IKP pieauguma tempus un izaugsmes potenciālu.
- Pašreizējais prasmju piedāvājums Latvijā **pēc izglītības** ir sadalīts vienmērīgi – aptuveni 30% ekonomiski aktīvo iedzīvotāju ir augstākā izglītība, arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība 35%, vispārējā vidējā izglītība 24%. Līdz 2030.gadam pieaugs iedzīvotāju īpatsvars ar augstāko izglītību un samazināsies iedzīvotāju īpatsvars ar vispārējo vidējo un pamatzglītību, kā arī pieaugs mūžizglītībā iesaistīto iedzīvotāju skaits.
- Nākotnē mainīsies darbaspēka piedāvājums pa izglītības jomām, ko noteiks gan tautsaimniecības strukturālās izmaiņas un tehnoloģiju attīstība, gan demogrāfiskā situācija (vecuma struktūras izmaiņas, migrācija), gan izglītības programmu daudzveidība un pieejamība. Līdz 2030.gadam darbaspēka piedāvājuma struktūrā, salīdzinot ar pašreizējo, pieaugs humanitārās zinātnes un mākslas jomas, sociālās zinātnes, komerczinību un tiesību jomas, veselības aprūpes un sociālās labklājības jomas, kā arī pakalpojumu jomas speciālistu īpatsvars, bet samazināsies lauksaimniecības un izglītības jomas speciālistu īpatsvars.
- Prasmju piedāvājuma **vecuma struktūrā** pašlaik iedzīvotāji darbaspējas vecumā (15–64 gadi) veido 67,1%, bet līdz 2030.gadam to īpatsvars samazināsies līdz 64%, savukārt iedzīvotāju īpatsvars virs 65 gadiem pieaugs no pašreizējiem 18% līdz 23%, kā rezultātā pieaugs demogrāfiskās slodzes līmenis.
- Prasmju piedāvājuma **dzimumstruktūras** analīze liecina, ka vīriešu ekonomiskā aktivitāte ir lielāka nekā sieviešu, lai gan vīriešu īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā ir mazāks nekā sieviešu (Latvijas iedzīvotāju kopskaitā vīriešu īpatsvars ir 46%, sieviešu 54%).
- Darbaspēka **līdzdalības līmenis** 2011.gadā iedzīvotājiem 15–74 gadu vecumā bija 64,4%, visaktīvākie bija iedzīvotāji vecuma grupā no 25–54 gadiem, viszemākā aktivitāte bija vecuma grupā virs 65 gadiem (tikai 2,1% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem ir vecumā virs 65 gadiem).

Līdz 2020.gadam darbaspēka līdzdalības līmenis varētu sasniegt 68%, bet līdz 2030.gadam, īstenojot atbilstošu darba tirgus politiku, palielināties līdz 70–73%.

- Prasmju piedāvājumā pēc **kvalifikācijas** šobrīd vislielākais nodarbināto skaits ir profesiju grupā vecākie speciālisti (OC2), pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki (OC5) un vienkāršās profesijas (OC9). Nākotnē, līdz ar izglītības līmeņa pieaugumu, pieaugs darbaspēka piedāvājums augstas kvalifikācijas profesiju grupās (vadītāji, vecākie speciālisti, speciālisti).
- Galvenie prasmju piedāvājuma **izmaiņas noteicošie faktori** līdz 2030.gadam Latvijā būs izglītības sistēmas attīstība (izglītības piedāvājums un pieejamība, izglītošanās gadu skaits, mūžizglītība), demogrāfisko rādītāju izmaiņas (īpaši migrācijas plūsmas, kas daļēji varētu kompensēt negatīvās demogrāfijas tendences), sociālās apdrošināšanas sistēmas pilnveidošana (kas motivētu ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju iesaisti darba tirgū) un pensiju likumdošanas izmaiņas, kā arī tehnoloģiskais progress.
- Saskaņā ar pētījuma autoru demogrāfiskajām prognozēm līdz 2030.gadam Latvijā ir gaidāma iedzīvotāju kopējā skaita samazināšanās, tomēr tā samazināšanās tempi būs atšķirīgi (dinamiskas IKP izaugsmes gadījumā par 13,5%, lēnas IKP izaugsmes gadījumā līdz pat 20%), ko pamatā noteiks zemie dzimstības rādītāji (negatīvais dabiskais pieaugums), bet mērenas un lēnas IKP izaugsmes gadījumā arī negatīvs migrācijas saldo. Tāpat prognozēta iedzīvotāju skaita samazināšanās līdz darbaspējas vecumam, kā arī darbaspējas vecumā un iedzīvotāju skaita vecumā virs 65.gadiem palielināšanās (saskaņā ar veiktajiem aprēķiniem, visstraujāk iedzīvotāju skaits virs 65 gadiem palielinās dinamiskā IKP izaugsmes scenārija gadījumā, tomēr to īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā 2030.gadā šajā gadījumā sastādīs tikai 22,5%).
- Līdz 2030.gadam Latvijā autori prognozē emigrācijas apjomu pakāpenisku samazināšanos, kas dinamiskās attīstības scenārijā notiek ievērojami straujākos tempos, vienlaikus arī strauji pieaugot imigrācijai uz Latviju, tāpēc jau 2015.gadā tiek panākts pozitīvs migrācijas saldo. Savukārt mērenas un lēnas attīstības gadījumā pozitīvs migrācijas saldo tiek prognozēts tikai sākot ar 2020.gadu un 2025.gadu.
- Pēc autoru prognozēm darbaspējas vecuma iedzīvotāju īpatsvars 2030.gadā dinamiskās attīstības gadījumā sastādītu 64,6%, mērenas attīstības gadījumā 64,0%, lēnas attīstības gadījumā 63,8% (2011.gadā tas bija 67,4%).
- Analizējot darbaspēka apsekojuma datus par nodarbināto iedzīvotāju vecuma struktūru dažādās profesiju grupās 2 un 3 zīmju līmenī tika identificētas profesijas, kurās līdz 2030.gadam paredzams **darbaspēka trūkums** novecošanās dēļ. 2 zīmju līmenī potenciāli problemātiskākās

profesiju grupas ir: 32 (veselības aprūpes jomas speciālisti), 44 (citi kalpotāji), 53 (individuālās aprūpes darbinieki), 61 (kvalificēti tirgus lauksaimniecības darbinieki), 72 (būvnieki un tiem radniecīgo profesiju strādnieki (izņemot elektrikus)), 73 (amatnieki un iespieddarbu strādnieki), 91 (apkopēji un palīgi mājas darbos), 96 (atkritumu savācēji un citu vienkāršo profesiju strādnieki).

- Veicot padziļinātu analīzi 3 zīmju līmeņa profesiju grupās, tika secināts, ka divās 2 zīmju līmeņa profesiju grupās – 23 (izglītības jomas vecākie speciālisti) un 31 (zinātnes un inženierzinātņu speciālisti), kopumā novecošanās ietekme nav paredzama, bet 3 zīmju līmenī novecošanās ietekmes rezultātā paredzams darbaspēka piedāvājuma trūkums trijās profesiju grupās: 231 (universitāšu un citu augstākās izglītības iestāžu akadēmiskais personāls), 232 (profesionālās izglītības pedagogi) un 313 (tehnoloģisko procesu kontroles speciālisti). Profesiju grupās 231 un 232 gados jauno speciālistu zemaais īpatsvars pamatā skaidrojams ar nozares specifiku (iespējām gados jauniem speciālistiem veidot karjeru minētajās profesijās).
- Pašreizējā darbaspēka vecuma struktūras analīze liecina, ka novecošanās ietekme, galvenokārt, skar zemākas kvalifikācijas profesiju grupas ar atbilstoši zemāku atalgojuma līmeni un zemu motivāciju gados jauniem strādniekiem un speciālistiem iesaistīties atbilstošās profesijās vai specifiskās profesiju grupās (piemēram, profesiju grupā 61 (kvalificēti tirgus lauksaimniecības darbinieki), jauniešu zemā motivācija palikt laukos ir saistīta ar salīdzinoši smagiem darba apstākļiem, kā arī neattīstīto transporta un sociālo infrastruktūru). Tomēr ir atsevišķas vidēji augstas un augstas kvalifikācijas profesiju grupas (piemēram, veselības aprūpes jomas speciālisti), kur demogrāfisko un citu nozares darbību specifisku faktoru ietekmē nākotnē var būt vērojams darbaspēka trūkums.

IETEIKUMI

- Ekonomikas ministrijai sadarbībā ar Ārlietu ministriju jāturpina darbs pie re-emigrācijas plāna, uzturot saikni ar emigrējušajiem Latvijas valsts piederīgajiem, lai demonstrētu, ka viņi Latvijas valstij ir svarīgi un vajadzīgi, kas nepieciešams, lai piesaistītu viņus atpakaļ, kā arī veidotu sadarbību attālināti, izmantojot viņu potenciālu Latvijas labā.
- Lai nodrošinātu IKP pieaugumu vismaz iepriekšējā līmenī ekonomikas politikas veidotājiem jāmeklē jauni risinājumi ekonomiskās aktivitātes līmeņa paaugstināšanai, īpašu uzmanību pievēršot iedzīvotājiem pirmspensijas vecumā, kā arī papildus motivatoru radīšanai, lai iesaistītu darba tirgū iedzīvotājus, kas jau sasnieguši pensijas vecumu un jauniešus.
- Lai tiktu sagatavoti vairāk speciālisti nākotnes darba tirgus vajadzībām IZM jāņem aktīvāka līdzdalība darba tirgum nepieciešamo izglītības programmu atbalstīšanā ne tikai formāli sadalot budžeta vietas, bet arī nodrošinot attiecīgo studiju virzienus ar papildus finanšu līdzekļiem, studiju infrastruktūras modernizācijai, ārvalstu mācību spēku piesaistei, studentu apmaiņai, praksei u.c.
- IZM jāattīsta profesionālās izglītības sistēma gan vidējā, gan augstākā līmenī, nodrošinot investīcijas infrastruktūrā, satura attīstību, profesionālās izglītības prestiža palielināšanu, kā arī lielāku darba devēju iesaisti.
- Labklājības ministrijai lielāka uzmanība jāpievērš jauno ģimeņu atbalstīšanas un demogrāfiskās situācijas uzlabošanas pasākumiem, diferencējot pabalstu lielumu atkarībā no bērnu skaita, uzlabojot pirmskolas un citu izglītības iestāžu pieejamību u.c., kā arī profilaktiskajiem veselības aprūpes pasākumiem, kas veicinātu veselīgu dzīves gadu pieaugumu.
- Valdībai nepieciešams samazināt nodokļu slogu zemo algu saņēmējiem, kā arī palielināt atvieglojumus par apgādājamajiem.
- Valdībai jāizstrādā pārdomāta un sabiedrībai pieņemama imigrācijas politika, lai veicinātu augsti kvalificēta darbaspēka ieplūdi un ierobežotu imigrantu iespējas ļaunprātīgi izmantot Latvijas sociālo sistēmu, dzīvojot no pabalstiem un nestrādājot.

- Lai paaugstinātu atbilstību starp darbaspēka piedāvājumu un pieprasījumu NVA būtu jāorganizē apmācību sistēma regulārai darbaspēka kvalifikācijas celšanai un pārkvalifikācijai, kas saistīta ar jauno tehnoloģiju pielietošanu, kā arī jāpopularizē mūžizglītības nepieciešamība.
- Prasmju piedāvājuma uzlabšanai svarīga ir pārdomāta izglītības politika visos izglītības līmeņos, kas orientēta uz dažādu prasmju attīstību, īpašu uzmanību pievēršot jauniešu ieinteresēšanai un labākai sagatavošanai matemātikā, dabas un citās eksaktajās zinātnēs.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Literatūra latviešu valodā

1. Biznesa terminu vārdnīca, pieejams:
<http://www.businessdictionary.com/definition/competence.html>
2. Demogrāfiskā attīstība Latvijas reģionos, LU Demogrāfijas centrs, LU Akadēmiskais apgāds, 2009.
3. Demogrāfiskās statistikas galvenie rādītāji 2011.gadā, Informatīvais apskats, LR CSP, Rīga, 2012.
4. Depopulācija Latvijā, LU Akadēmiskais apgāds, 2010.
5. Detalizēts darbaspēka tirgus pētījums tautsaimniecības sektoros, LU, Rīga, 2007.
6. Hazans M., Kas šodien dzīvo Latvijā? Reālā demogrāfiskā situācija šķērsgrīzumā, Publiskā prezentācija LU EVF, 12.09.2011.
7. Iedzīvotāju novecošanās dinamika un diferenciācija Latvijā, Latvijas Universitātes Demogrāfijas centrs, LU Akadēmiskais apgāds, 2006.
8. Indāns I., Latvijas migrācijas politika un tās izaicinājumi, Zinātniskie raksti 2/2009, Latvijas Kristīgā akadēmija, 2010.
9. Indāns I., Trešo valstu augsti kvalificētais darbaspēks. Starptautiskā pieredze un Latvijas situācija, pētījums, LU, 2010.
10. Krasnopjorovs O., Cik cilvēku Latviju pameta, un cik vēl pametīs? 05.12.2011.
<http://www.makroekonomika.lv>.
11. Latvijas ekonomikas pārstrukturizācijas problēmas jaunās ekonomikas apstākļos, Zinātniskā monogrāfija (R.Škapara un Ē.Šumilo redakcijā), Latvijas Universitāte, 2005.
12. Statistikas zinātnisko pētījumu rezultāti, 2012. Zinātniskie raksti, LR CSP, Rīga 2012.
13. Stratēģiskās analīzes komisija, Demogrāfiskā attīstība Latvijā 21. gadsimta sākumā, Zinātniski pētnieciskie raksti 3(9)/2006, Latvijas Valsts prezidenta kanceleja, 2006.

Literatūra angļu valodā

1. Active Ageing And Gender Equality Policies.– IRS, 2010 – p.9
2. Bertoli S., et al. (2013). Crossing the borders: Self-selection, earnings and individual migration decision. Journal of Development Economics, 101, pp.75–91
3. Better Skills. Better Jobs. Better Lives. The OECD Skills Strategy. OECD, 2012.

4. Bērziņš A., Zvidriņš P., Depopulation in Latvia and other Eastern European countries, Statistisko zinātnisko pētījumu rezultāti 2010., Zinātniskie raksti, Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde, 2010.
5. Building on skills forecasts — Comparing methods and application. Research paper No.18. – CEDEFOP, 2012.
6. Burt. Monitoring Demand And Supply Of Skills. Analysis Report on Labour Market and Education and Training Indicators. – Vilnius, 2008.
7. Cambridge Business English Dictionary /skill – a particular ability that you develop through training and experience and that is useful in a job.
8. Christopher Prinz, Gudrun Biffl. Ageing And Employment Policies: Austria. OECD, 2003 – p.154.
9. Economic Implications of an Ageing Australia. Productivity Commission Research Report, 2005.
http://www.pc.gov.au/_data/assets/pdf_file/0020/69401/ageing.pdf
10. Employment and labour market policies for an ageing workforce and initiatives at the workplace. National overview report: Sweden. – Eurofound, 2007
11. Estonian Human Development Report 2010/2011, Eesti Koostöö Kogu, Tallinn, 2011.
12. European Commission, “The 2012 Ageing Report”, Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010–2060), European Economy 2/2012.
13. Globalization and the Labour Market Situation of Older Workers: Exploring Trends, Challenges and Strategies for Adaptation. – GHK, CERGE EI, 2012
14. Iskra Beleva. Bulgaria. Forecasting Skills and Labour Market Needs. – Bulgarian Academy of Sciences, 2006
15. Kurt Vogler–Ludwig. Germany. Forecasting Skills and Labour Market Needs. – Kurt Vogler–Ludwig, 2006
16. Kurt Vogler–Ludwig. Germany. Forecasting Skills and Labour Market Needs. – Kurt Vogler–Ludwig, 2006
17. Labour Market POLicy in Austria 2011. – Federal Ministry of Labour, Social Affairs and Consumer Protection *BMASK* –p.15
18. Richard Desjardins, Arne Jonas Warnke. Ageing and Skills: A Review and Analysis of Skill Gain and Skill Loss Over the Lifespan and Over Time. – OECD Education Working Paper No.72, 2012
19. The 2012 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010–2060). European Commission

20. United nations environment programme, pieejams:
<http://www.unep.org/greeneconomy/greeneconomyreport/tabid/29846/default.aspx>
21. Working Futures 2010–2020. Evidence Report 41. – 2012.

Normatīvais regulējums, klasifikācijas

1. Eiropas parlamenta un padomes ieteikums (2008. gada 23. aprīlis) par Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras izveidošanu mūžizglītībai (Dokuments attiecas uz EEZ) (2008/C 111/01), Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis 6.5.2008.
2. Profesiju klasifikators ("LV", 299/304 (1360/1365), 21.10.1998.).

Statistikas informācija

1. CSP datu bāze, pieejams:
<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoc/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Nodarbin%E2t%EeBa/NB01.htm>.
2. Eurostat datubāze, pieejams:
[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:International_standard_classification_of_education_\(ISCED\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:International_standard_classification_of_education_(ISCED)).
3. Eurostat Statistical Books. activ ageing and solidarity between generations.A statistical portrait of the EU 2012.Luxemburg:publication Office of the EU, 2011.
4. Eurostat, regional EUROPOP2008.
5. http://ec.europa.eu/health/ageing/policy/index_lv.htm.
6. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/statistika/2012/dokumenti/!visi1_eks_nek.png
7. <http://www.imf.org/external/np/g10/2005/pdf/092005.pdf>
8. Informatīvais ziņojums par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm Ekonomikas Ministrija, 2012.
9. LR Izglītības un zinātnes ministrija, pieejams: <http://www.liis.lv/vi/termizgl.htm>
10. LR Labklājības ministrija, pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/80> un http://www.lm.gov.lv/upload/eg2012/eg2012_progr_fin.pdf.
11. Nacionālā izglītības iespēju datubāze, pieejams: <http://www.niid.lv/node/372>
12. Vecāka gadagājuma iedzīvotāji Latvijā, LR CSP, Rīga, 2012.

PIELIKUMI

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pēc vecuma un profesiju grupām 2010.gadā¹²⁸

Norādīta kā pašreizējā vai pēdēja profesija													
	15 līdz 19 gadi	20 līdz 24 gadi	25 līdz 29 gadi	30 līdz 34 gadi	35 līdz 39 gadi	40 līdz 44 gadi	45 līdz 49 gadi	50 līdz 54 gadi	55 līdz 59 gadi	60 līdz 64 gadi	65 līdz 69 gadi	70 līdz 74 gadi	
Citi radniecīgu profesiju strādnieki un amatnieki	107	2490	1787	5277	3078	6176	3600	1829	3437	0	347	0	28128
Citi speciālisti	0	8926	12805	10972	10253	6371	6284	5480	3144	275	0	0	64511
Citi vecākie speciālisti	0	2051	10891	6402	6423	3514	2144	3205	3177	1298	316	0	39421
Dabaszinātņu un veselības aprūpes speciālisti	0	459	333	423	465	1546	392	579	568	235	336	0	5336
Fizikas un inženierzinātņu speciālisti	0	2542	5008	697	1721	1706	803	2071	401	261	0	0	15209
Fiziķi, ķīmiķi, matemātiķi, inženieri un tiem radniecīgu profesiju vecākie speciālisti	0	1174	3909	963	272	0	1925	389	1545	235	0	0	10412
Ieguves rūpniecības un būvniecības strādnieki	108	8276	15400	14714	17152	10461	13009	10157	3003	2383	380	0	95043
Iestāžu kalpotāji	132	4586	8527	4685	2459	4197	3568	3290	3083	578	0	0	35106
Individuālo pakalpojumu un apsardzes darbinieki	343	13492	11345	7447	9358	5106	14467	8018	7866	92	125	0	77659
Klientu apkalpotāji	0	5479	3185	668	590	121	944	933	380	450	0	0	12749
Kolektīvie vadītāji	0	1272	2134	2896	10581	4408	2678	3560	1782	1111	0	0	30421
Kvalificēti tirgus lauksaimniecības un zivsaimniecības darbinieki	0	2549	2369	2753	1485	1125	2608	1754	1457	1066	0	0	17165

¹²⁸ Pēc Darbaspēka apsekojumu datiem.

Lauksaimniecības, zivsaimniecības un tām radniecīgu nozaru vienkāršās profesijas	0	2540	1212	165	1158	655	1502	1018	1869	356	0	0	10475
Likumdevēji, valsts amatpersonas, ierēdņi vadītāja amatā un vadītāji	0	275	35	0	207	0	615	136	758	0	0	0	2027
Mācību iestāžu speciālisti	0	0	0	272	0	578	0	453	0	0	0	0	1304
Metālapstrādes, mašīnbūves un tām radniecīgu jomu strādnieki	118	5339	2920	6888	4978	4488	9488	12067	8297	2778	0	0	57360
Modeļi, pārdevēji, tērpu un preču demonstrētāji	1125	8449	11488	4939	6596	5689	8873	7249	4579	1100	0	0	60087
Pašgājēju mašīnu un iekārtu vadītāji un celšanas mašīnu un iekārtu operatori	502	706	2512	3413	10336	9143	8517	7450	4248	1163	829	0	48819
Personiskā patēriņa lauksaimniecības un zivsaimniecības darbinieki	0	0	244	494	311	1146	1395	673	996	107	0	0	5365
Precīzijas izstrādājumu, roku darba mākslas priekšmetu izgatavotāji, iespēdēji un tiem radniecīgu profesiju strādnieki	0	1154	1795	298	661	0	918	0	0	429	0	0	5254
Raktuvju, būvniecības, rūpniecības un transporta vienkāršās profesijas	780	17112	21035	10254	14916	12288	9601	12631	6925	1007	0	0	106549
Rūpniecisko iekārtu	0	1296	1151	1556	1583	1066	2661	2606	1450	117	376	0	13862

operatori													
Stacionāro iekārtu un mašīnu operatori, montieri un montētāji	0	1994	988	242	974	2969	1221	158	794	0	0	0	9340
Tirdzniecības un apkalpošanas jomas vienkāršās profesijas	2123	5155	1737	2999	6901	4972	9005	13375	12713	1553	438	149	61120
Vecākie dabaszinātņu un veselības aprūpes speciālisti	0	0	695	0	1079	93	530	1096	1616	120	0	0	5229
Vecākie mācību iestāžu speciālisti	0	2181	225	339	0	620	1313	2478	316	915	184	0	8572
Vispārējie vadītāji	0	0	2142	136	4190	532	2046	1943	1222	0	0	0	12212
nav norādīts	28517	64150	14621	7829	5716	7333	12185	13396	7811	3309	814	0	165682
nav informācijas	0	391	493	161	0	0	0	599	0	0	0	0	1644
KOPĀ	33855	164040	140986	97882	123442	96301	122290	118589	83442	20937	4146	149	1006060

Paredzamais mūža ilgums pēc vecuma Latvijā un ES–27 valstīs (vīrieši un sievietes kopā)¹²⁹

Latvija										ES –27									
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Vecums	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
70.1	70.5	70.8	70.5	70.5	70.8	72.0	72.8	73.1	1	77.2	77.2	77.8	77.9	78.4	78.5	78.8	79.0	:	
69.2	69.6	69.9	69.6	69.5	69.8	71.0	71.9	72.1	2	76.2	76.2	76.9	76.9	77.4	77.6	77.8	78.0	:	
68.2	68.7	68.9	68.6	68.5	68.8	70.0	70.9	71.1	3	75.2	75.2	75.9	76.0	76.4	76.6	76.8	77.1	:	
67.2	67.7	68.0	67.6	67.6	67.9	69.0	69.9	70.2	4	74.2	74.3	74.9	75.0	75.4	75.6	75.8	76.1	:	
66.3	66.7	67.0	66.7	66.6	66.9	68.1	68.9	69.2	5	73.3	73.3	73.9	74.0	74.4	74.6	74.8	75.1	:	
65.4	65.8	66.0	65.7	65.6	65.9	67.1	67.9	68.2	6	72.3	72.3	72.9	73.0	73.4	73.6	73.8	74.1	:	
64.4	64.8	65.0	64.7	64.6	64.9	66.1	67.0	67.2	7	71.3	71.3	71.9	72.0	72.4	72.6	72.9	73.1	:	
63.4	63.8	64.1	63.7	63.6	63.9	65.1	66.0	66.2	8	70.3	70.3	70.9	71.0	71.5	71.6	71.9	72.1	:	
62.4	62.8	63.1	62.8	62.7	63.0	64.1	65.0	65.2	9	69.3	69.3	69.9	70.0	70.5	70.6	70.9	71.1	:	
61.4	61.8	62.1	61.8	61.7	62.0	63.1	64.0	64.2	10	68.3	68.3	68.9	69.0	69.5	69.6	69.9	70.1	:	
60.5	60.9	61.1	60.8	60.7	61.0	62.1	63.0	63.3	11	67.3	67.3	68.0	68.0	68.5	68.7	68.9	69.1	:	
59.5	59.9	60.1	59.8	59.7	60.0	61.1	62.1	62.3	12	66.3	66.3	67.0	67.0	67.5	67.7	67.9	68.1	:	
58.5	58.9	59.1	58.8	58.7	59.0	60.2	61.1	61.3	13	65.3	65.3	66.0	66.1	66.5	66.7	66.9	67.1	:	
57.5	57.9	58.2	57.8	57.7	58.1	59.2	60.1	60.3	14	64.3	64.3	65.0	65.1	65.5	65.7	65.9	66.2	:	
56.5	56.9	57.2	56.8	56.8	57.1	58.2	59.1	59.3	15	63.4	63.4	64.0	64.1	64.5	64.7	64.9	65.2	:	
55.5	55.9	56.2	55.9	55.8	56.1	57.2	58.1	58.4	16	62.4	62.4	63.0	63.1	63.5	63.7	63.9	64.2	:	
54.6	55.0	55.2	54.9	54.8	55.1	56.3	57.2	57.4	17	61.4	61.4	62.0	62.1	62.5	62.7	62.9	63.2	:	
53.6	54.0	54.3	53.9	53.8	54.2	55.3	56.2	56.4	18	60.4	60.4	61.1	61.1	61.6	61.8	62.0	62.2	:	
52.7	53.1	53.3	53.0	52.9	53.2	54.3	55.2	55.5	19	59.5	59.5	60.1	60.2	60.6	60.8	61.0	61.2	:	
51.7	52.1	52.4	52.0	51.9	52.3	53.4	54.2	54.5	20	58.5	58.5	59.1	59.2	59.6	59.8	60.0	60.3	:	
50.8	51.2	51.4	51.1	51.0	51.3	52.4	53.3	53.5	21	57.5	57.5	58.1	58.2	58.7	58.8	59.1	59.3	:	
49.8	50.2	50.5	50.1	50.0	50.3	51.5	52.3	52.6	22	56.6	56.6	57.2	57.3	57.7	57.9	58.1	58.3	:	
48.9	49.3	49.5	49.2	49.0	49.4	50.5	51.4	51.6	23	55.6	55.6	56.2	56.3	56.7	56.9	57.1	57.4	:	
48.0	48.4	48.6	48.3	48.1	48.4	49.6	50.4	50.7	24	54.6	54.6	55.2	55.3	55.8	55.9	56.1	56.4	:	
47.1	47.4	47.7	47.3	47.2	47.5	48.7	49.4	49.7	25	53.7	53.7	54.3	54.4	54.8	55.0	55.2	55.4	:	
46.2	46.5	46.7	46.4	46.2	46.5	47.7	48.5	48.7	26	52.7	52.7	53.3	53.4	53.8	54.0	54.2	54.4	:	
45.3	45.6	45.8	45.5	45.3	45.6	46.8	47.6	47.8	27	51.7	51.7	52.3	52.4	52.8	53.0	53.2	53.5	:	
44.3	44.6	44.8	44.5	44.3	44.7	45.8	46.6	46.8	28	50.8	50.8	51.4	51.4	51.9	52.1	52.3	52.5	:	
43.4	43.7	43.9	43.6	43.4	43.8	44.9	45.7	45.9	29	49.8	49.8	50.4	50.5	50.9	51.1	51.3	51.5	:	
42.5	42.8	43.0	42.7	42.5	42.9	44.0	44.8	44.9	30	48.8	48.8	49.4	49.5	49.9	50.1	50.3	50.6	:	
41.6	41.9	42.1	41.8	41.6	41.9	43.1	43.9	44.0	31	47.9	47.9	48.5	48.5	49.0	49.2	49.4	49.6	:	
40.7	40.9	41.2	40.9	40.7	41.0	42.1	42.9	43.0	32	46.9	46.9	47.5	47.6	48.0	48.2	48.4	48.6	:	
39.8	40.0	40.2	40.0	39.7	40.1	41.2	42.0	42.1	33	46.0	45.9	46.5	46.6	47.0	47.2	47.4	47.7	:	
38.9	39.1	39.3	39.0	38.9	39.2	40.3	41.1	41.2	34	45.0	45.0	45.6	45.7	46.1	46.3	46.5	46.7	:	
38.0	38.2	38.5	38.2	38.0	38.3	39.4	40.2	40.2	35	44.0	44.0	44.6	44.7	45.1	45.3	45.5	45.7	:	
37.1	37.3	37.6	37.3	37.1	37.4	38.5	39.2	39.3	36	43.1	43.1	43.7	43.7	44.2	44.3	44.5	44.8	:	
36.2	36.4	36.7	36.4	36.2	36.5	37.6	38.4	38.4	37	42.1	42.1	42.7	42.8	43.2	43.4	43.6	43.8	:	
35.4	35.5	35.8	35.5	35.3	35.7	36.7	37.4	37.5	38	41.2	41.2	41.8	41.8	42.2	42.4	42.6	42.8	:	
34.5	34.6	34.9	34.6	34.5	34.8	35.8	36.6	36.6	39	40.2	40.2	40.8	40.9	41.3	41.5	41.7	41.9	:	

¹²⁹ Eurostat datu bāze.

33.7	33.8	34.0	33.8	33.6	33.9	34.9	35.7	35.7	40	39.3	39.3	39.9	39.9	40.3	40.5	40.7	40.9	:
32.8	32.9	33.2	33.0	32.8	33.1	34.1	34.8	34.8	41	38.4	38.3	38.9	39.0	39.4	39.6	39.8	40.0	:
32.0	32.1	32.3	32.1	31.9	32.2	33.2	33.9	33.9	42	37.4	37.4	38.0	38.0	38.5	38.6	38.8	39.1	:
31.1	31.2	31.5	31.3	31.1	31.4	32.3	33.0	33.0	43	36.5	36.5	37.1	37.1	37.5	37.7	37.9	38.1	:
30.3	30.4	30.6	30.4	30.2	30.5	31.4	32.1	32.2	44	35.6	35.5	36.1	36.2	36.6	36.8	37.0	37.2	:
29.5	29.6	29.8	29.6	29.4	29.7	30.6	31.3	31.3	45	34.7	34.6	35.2	35.3	35.7	35.8	36.0	36.2	:
28.7	28.7	29.0	28.8	28.6	28.9	29.8	30.4	30.5	46	33.8	33.7	34.3	34.4	34.8	34.9	35.1	35.3	:
27.9	27.9	28.1	28.0	27.8	28.1	29.0	29.6	29.6	47	32.9	32.8	33.4	33.4	33.9	34.0	34.2	34.4	:
27.1	27.1	27.4	27.2	27.0	27.3	28.2	28.8	28.8	48	32.0	31.9	32.5	32.6	33.0	33.1	33.3	33.5	:
26.3	26.4	26.5	26.4	26.3	26.5	27.3	27.9	28.0	49	31.1	31.0	31.6	31.7	32.1	32.2	32.4	32.6	:
25.6	25.6	25.8	25.6	25.5	25.8	26.6	27.1	27.2	50	30.2	30.2	30.7	30.8	31.2	31.3	31.5	31.7	:
24.8	24.8	25.0	24.9	24.8	25.0	25.8	26.3	26.3	51	29.3	29.3	29.9	29.9	30.3	30.5	30.6	30.8	:
24.1	24.1	24.3	24.1	24.0	24.3	25.0	25.5	25.6	52	28.5	28.4	29.0	29.0	29.4	29.6	29.8	29.9	:
23.3	23.4	23.5	23.4	23.3	23.5	24.2	24.7	24.8	53	27.6	27.6	28.1	28.2	28.6	28.7	28.9	29.1	:
22.6	22.6	22.8	22.6	22.6	22.8	23.5	23.9	24.0	54	26.8	26.7	27.3	27.3	27.7	27.9	28.0	28.2	:
21.9	21.9	22.1	21.9	21.9	22.1	22.7	23.2	23.2	55	25.9	25.9	26.4	26.5	26.9	27.0	27.2	27.4	:
21.2	21.2	21.4	21.2	21.2	21.4	22.0	22.4	22.5	56	25.1	25.0	25.6	25.6	26.0	26.2	26.3	26.5	:
20.5	20.5	20.7	20.5	20.5	20.7	21.3	21.7	21.8	57	24.2	24.2	24.8	24.8	25.2	25.4	25.5	25.7	:
19.8	19.8	20.0	19.9	19.9	20.0	20.6	21.0	21.0	58	23.4	23.4	23.9	24.0	24.4	24.5	24.7	24.9	:
19.1	19.1	19.3	19.2	19.2	19.3	19.9	20.3	20.3	59	22.6	22.5	23.1	23.2	23.6	23.7	23.9	24.0	:
18.5	18.5	18.6	18.5	18.6	18.6	19.2	19.6	19.6	60	21.8	21.7	22.3	22.3	22.7	22.9	23.0	23.2	:
17.8	17.8	18.0	17.8	17.9	18.0	18.5	18.9	18.9	61	21.0	20.9	21.5	21.5	21.9	22.1	22.2	22.4	:
17.2	17.1	17.3	17.2	17.3	17.3	17.8	18.2	18.2	62	20.2	20.1	20.7	20.7	21.1	21.3	21.4	21.6	:
16.5	16.5	16.6	16.6	16.7	16.7	17.2	17.6	17.6	63	19.4	19.4	19.9	19.9	20.4	20.5	20.6	20.8	:
15.9	15.8	16.0	15.9	16.1	16.1	16.6	17.0	16.9	64	18.6	18.6	19.1	19.2	19.6	19.7	19.9	20.0	:
15.3	15.2	15.4	15.3	15.5	15.5	16.0	16.3	16.3	65	17.9	17.8	18.4	18.4	18.8	18.9	19.1	19.3	:
14.6	14.6	14.7	14.7	14.8	14.8	15.3	15.7	15.7	66	17.1	17.0	17.6	17.6	18.0	18.2	18.3	18.5	:
14.0	13.9	14.1	14.1	14.2	14.2	14.7	15.0	15.0	67	16.4	16.3	16.8	16.9	17.3	17.4	17.6	17.7	:
13.4	13.3	13.5	13.5	13.6	13.6	14.1	14.4	14.4	68	15.7	15.6	16.1	16.1	16.5	16.7	16.8	17.0	:
12.9	12.7	12.9	12.8	13.0	13.0	13.4	13.8	13.8	69	14.9	14.9	15.4	15.4	15.8	15.9	16.1	16.2	:
12.3	12.2	12.3	12.2	12.4	12.4	12.8	13.2	13.2	70	14.2	14.1	14.7	14.7	15.1	15.2	15.3	15.5	:

Paredzamais mūža ilgums pēc vecuma Latvijā un ES-27 valstīs (vīrieši)

Latvija										ES-27									
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Vecums	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
64.4	65.4	65.5	64.9	65.0	65.3	66.5	67.7	68.0	1	74.0	74.1	74.7	74.8	75.2	75.5	75.8	76.0	:	
63.5	64.4	64.6	63.9	64.0	64.4	65.6	66.7	67.1	2	73.0	73.1	73.7	73.8	74.3	74.5	74.8	75.0	:	
62.6	63.5	63.6	63.0	63.1	63.4	64.6	65.7	66.1	3	72.0	72.1	72.7	72.9	73.3	73.5	73.8	74.1	:	
61.6	62.5	62.6	62.0	62.1	62.4	63.6	64.8	65.1	4	71.0	71.1	71.7	71.9	72.3	72.5	72.8	73.1	:	
60.6	61.6	61.7	61.0	61.1	61.4	62.6	63.8	64.1	5	70.1	70.2	70.8	70.9	71.3	71.5	71.8	72.1	:	
59.7	60.6	60.7	60.1	60.1	60.5	61.7	62.8	63.1	6	69.1	69.2	69.8	69.9	70.3	70.5	70.8	71.1	:	
58.7	59.6	59.7	59.1	59.1	59.5	60.7	61.8	62.1	7	68.1	68.2	68.8	68.9	69.3	69.5	69.8	70.1	:	
57.7	58.6	58.8	58.1	58.2	58.5	59.7	60.8	61.2	8	67.1	67.2	67.8	67.9	68.3	68.6	68.8	69.1	:	
56.8	57.7	57.8	57.2	57.2	57.5	58.7	59.8	60.2	9	66.1	66.2	66.8	66.9	67.4	67.6	67.9	68.1	:	
55.8	56.7	56.8	56.2	56.2	56.5	57.7	58.9	59.2	10	65.1	65.2	65.8	65.9	66.4	66.6	66.9	67.1	:	
54.8	55.7	55.9	55.2	55.2	55.6	56.7	57.9	58.2	11	64.1	64.2	64.8	65.0	65.4	65.6	65.9	66.1	:	
53.8	54.7	54.9	54.2	54.2	54.6	55.8	56.9	57.2	12	63.1	63.2	63.8	64.0	64.4	64.6	64.9	65.1	:	
52.8	53.7	53.9	53.2	53.2	53.6	54.8	56.0	56.3	13	62.1	62.2	62.8	63.0	63.4	63.6	63.9	64.1	:	
51.8	52.8	52.9	52.2	52.3	52.6	53.8	55.0	55.3	14	61.2	61.2	61.8	62.0	62.4	62.6	62.9	63.2	:	
50.9	51.8	51.9	51.3	51.3	51.6	52.8	54.0	54.3	15	60.2	60.3	60.9	61.0	61.4	61.6	61.9	62.2	:	
49.9	50.8	50.9	50.3	50.3	50.7	51.8	53.0	53.3	16	59.2	59.3	59.9	60.0	60.4	60.6	60.9	61.2	:	
48.9	49.8	50.0	49.3	49.3	49.7	50.9	52.1	52.3	17	58.2	58.3	58.9	59.0	59.5	59.7	59.9	60.2	:	
48.0	48.9	49.0	48.4	48.4	48.8	49.9	51.1	51.4	18	57.3	57.3	57.9	58.1	58.5	58.7	59.0	59.2	:	
47.0	47.9	48.1	47.4	47.4	47.8	49.0	50.1	50.4	19	56.3	56.4	57.0	57.1	57.5	57.7	58.0	58.3	:	
46.1	47.0	47.1	46.5	46.5	46.9	48.1	49.2	49.5	20	55.3	55.4	56.0	56.2	56.6	56.8	57.1	57.3	:	
45.2	46.1	46.2	45.6	45.5	45.9	47.1	48.2	48.5	21	54.4	54.5	55.1	55.2	55.6	55.8	56.1	56.4	:	
44.3	45.1	45.3	44.6	44.6	45.0	46.2	47.3	47.6	22	53.4	53.5	54.1	54.2	54.7	54.9	55.1	55.4	:	
43.4	44.3	44.4	43.7	43.7	44.1	45.3	46.3	46.7	23	52.5	52.6	53.2	53.3	53.7	53.9	54.2	54.4	:	
42.5	43.4	43.4	42.8	42.8	43.1	44.3	45.4	45.7	24	51.6	51.6	52.2	52.3	52.7	53.0	53.2	53.5	:	
41.7	42.4	42.5	41.9	41.9	42.2	43.4	44.5	44.8	25	50.6	50.7	51.2	51.4	51.8	52.0	52.3	52.5	:	
40.8	41.5	41.7	41.0	40.9	41.3	42.5	43.5	43.8	26	49.7	49.7	50.3	50.4	50.8	51.0	51.3	51.5	:	
39.9	40.6	40.7	40.1	40.0	40.4	41.6	42.6	42.9	27	48.7	48.8	49.3	49.5	49.9	50.1	50.3	50.6	:	
39.0	39.7	39.8	39.2	39.1	39.5	40.7	41.7	41.9	28	47.7	47.8	48.4	48.5	48.9	49.1	49.4	49.6	:	
38.1	38.8	38.9	38.3	38.2	38.6	39.8	40.8	41.0	29	46.8	46.9	47.4	47.6	48.0	48.2	48.4	48.7	:	
37.2	38.0	38.0	37.4	37.3	37.7	38.9	39.9	40.1	30	45.8	45.9	46.5	46.6	47.0	47.2	47.5	47.7	:	
36.4	37.1	37.1	36.5	36.4	36.9	38.0	39.1	39.1	31	44.9	45.0	45.5	45.6	46.0	46.3	46.5	46.8	:	
35.5	36.2	36.2	35.6	35.5	36.0	37.1	38.1	38.2	32	43.9	44.0	44.6	44.7	45.1	45.3	45.6	45.8	:	
34.7	35.3	35.3	34.8	34.6	35.1	36.3	37.2	37.3	33	43.0	43.1	43.6	43.7	44.1	44.3	44.6	44.8	:	
33.8	34.4	34.5	33.9	33.8	34.2	35.4	36.3	36.4	34	42.0	42.1	42.7	42.8	43.2	43.4	43.7	43.9	:	
33.0	33.5	33.6	33.0	32.9	33.4	34.5	35.5	35.5	35	41.1	41.2	41.7	41.8	42.2	42.4	42.7	42.9	:	
32.1	32.6	32.8	32.2	32.1	32.5	33.6	34.6	34.6	36	40.2	40.2	40.8	40.9	41.3	41.5	41.8	42.0	:	
31.3	31.8	31.9	31.4	31.3	31.7	32.7	33.7	33.7	37	39.2	39.3	39.8	39.9	40.3	40.6	40.8	41.0	:	
30.5	31.0	31.1	30.5	30.5	30.8	31.9	32.8	32.8	38	38.3	38.3	38.9	39.0	39.4	39.6	39.9	40.1	:	
29.7	30.1	30.2	29.7	29.6	30.0	31.0	32.0	31.9	39	37.4	37.4	38.0	38.1	38.5	38.7	38.9	39.1	:	
28.9	29.3	29.4	29.0	28.8	29.2	30.2	31.1	31.1	40	36.4	36.5	37.0	37.1	37.5	37.7	38.0	38.2	:	
28.0	28.5	28.5	28.2	28.0	28.4	29.4	30.2	30.2	41	35.5	35.6	36.1	36.2	36.6	36.8	37.1	37.3	:	
27.2	27.7	27.7	27.3	27.2	27.5	28.5	29.4	29.4	42	34.6	34.6	35.2	35.3	35.7	35.9	36.1	36.4	:	

26.5	26.9	27.0	26.5	26.4	26.8	27.7	28.5	28.5	43	33.7	33.7	34.3	34.4	34.8	35.0	35.2	35.4	:
25.7	26.1	26.1	25.8	25.6	26.0	26.9	27.7	27.7	44	32.8	32.8	33.4	33.5	33.9	34.0	34.3	34.5	:
24.9	25.3	25.4	25.0	24.9	25.2	26.0	26.9	26.9	45	31.9	31.9	32.5	32.6	33.0	33.1	33.4	33.6	:
24.2	24.6	24.6	24.3	24.1	24.5	25.3	26.1	26.1	46	31.0	31.1	31.6	31.7	32.1	32.2	32.5	32.7	:
23.4	23.8	23.8	23.5	23.4	23.8	24.6	25.3	25.3	47	30.2	30.2	30.7	30.8	31.2	31.4	31.6	31.8	:
22.7	23.1	23.1	22.8	22.7	23.0	23.8	24.5	24.5	48	29.3	29.3	29.8	29.9	30.3	30.5	30.7	30.9	:
22.0	22.3	22.4	22.0	22.0	22.3	23.0	23.7	23.7	49	28.4	28.5	29.0	29.1	29.4	29.6	29.8	30.0	:
21.4	21.6	21.7	21.3	21.3	21.6	22.3	22.9	23.0	50	27.6	27.6	28.1	28.2	28.6	28.8	29.0	29.2	:
20.7	21.0	21.0	20.6	20.7	20.9	21.6	22.2	22.2	51	26.7	26.8	27.3	27.4	27.7	27.9	28.1	28.3	:
20.0	20.3	20.3	19.9	20.0	20.2	20.9	21.4	21.5	52	25.9	25.9	26.5	26.5	26.9	27.1	27.3	27.5	:
19.4	19.6	19.6	19.3	19.3	19.6	20.2	20.7	20.8	53	25.1	25.1	25.6	25.7	26.1	26.2	26.4	26.6	:
18.7	18.9	19.0	18.6	18.7	18.9	19.5	20.0	20.1	54	24.3	24.3	24.8	24.9	25.3	25.4	25.6	25.8	:
18.1	18.3	18.4	18.1	18.1	18.3	18.8	19.3	19.4	55	23.5	23.5	24.0	24.1	24.5	24.6	24.8	25.0	:
17.5	17.7	17.7	17.4	17.5	17.7	18.1	18.6	18.7	56	22.7	22.7	23.2	23.3	23.7	23.8	24.0	24.2	:
16.9	17.1	17.1	16.8	16.9	17.1	17.5	17.9	18.1	57	21.9	21.9	22.4	22.5	22.9	23.0	23.2	23.4	:
16.3	16.4	16.5	16.3	16.3	16.4	16.9	17.3	17.4	58	21.1	21.1	21.6	21.7	22.1	22.2	22.4	22.6	:
15.7	15.9	15.9	15.6	15.8	15.9	16.2	16.7	16.8	59	20.3	20.3	20.8	20.9	21.3	21.5	21.7	21.8	:
15.2	15.3	15.3	15.0	15.2	15.3	15.6	16.1	16.1	60	19.5	19.6	20.1	20.1	20.5	20.7	20.9	21.1	:
14.6	14.8	14.8	14.5	14.7	14.8	15.1	15.6	15.5	61	18.8	18.8	19.3	19.4	19.8	19.9	20.1	20.3	:
14.0	14.2	14.2	14.0	14.1	14.2	14.6	15.0	14.9	62	18.0	18.1	18.6	18.6	19.0	19.2	19.4	19.6	:
13.5	13.7	13.7	13.5	13.6	13.7	14.0	14.4	14.4	63	17.3	17.3	17.8	17.9	18.3	18.4	18.6	18.8	:
13.0	13.1	13.1	13.0	13.2	13.3	13.5	13.9	13.9	64	16.6	16.6	17.1	17.2	17.6	17.7	17.9	18.1	:
12.5	12.6	12.6	12.5	12.7	12.8	13.0	13.4	13.3	65	15.9	15.9	16.4	16.5	16.8	17.0	17.2	17.3	:
12.0	12.1	12.1	12.0	12.2	12.3	12.5	12.9	12.8	66	15.2	15.2	15.7	15.7	16.1	16.3	16.5	16.6	:
11.5	11.6	11.6	11.5	11.7	11.8	12.0	12.4	12.3	67	14.5	14.5	15.0	15.1	15.4	15.6	15.8	15.9	:
11.0	11.1	11.1	11.0	11.2	11.3	11.5	11.9	11.8	68	13.8	13.8	14.3	14.4	14.7	14.9	15.1	15.2	:
10.6	10.6	10.6	10.5	10.7	10.8	11.0	11.4	11.3	69	13.2	13.2	13.6	13.7	14.1	14.2	14.4	14.5	:
10.2	10.2	10.2	10.1	10.2	10.3	10.5	10.9	10.8	70	12.6	12.5	13.0	13.0	13.4	13.5	13.7	13.9	:

Paredzamais mūža ilgums pēc vecuma Latvijā un ES-27 valstīs (sievietes)

Latvija										ES-27								
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Vecums	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
75.7	75.5	76.0	76.1	75.9	76.2	77.2	77.6	77.8	1	80.3	80.2	80.9	80.9	81.4	81.5	81.7	81.9	:
74.8	74.6	75.0	75.1	74.9	75.2	76.2	76.7	76.8	2	79.3	79.2	79.9	79.9	80.4	80.6	80.7	81.0	:
73.8	73.6	74.0	74.2	74.0	74.2	75.2	75.7	75.9	3	78.3	78.3	78.9	79.0	79.4	79.6	79.7	80.0	:
72.8	72.6	73.0	73.2	73.0	73.2	74.2	74.7	74.9	4	77.3	77.3	77.9	78.0	78.4	78.6	78.7	79.0	:
71.9	71.7	72.1	72.2	72.0	72.2	73.2	73.7	73.9	5	76.4	76.3	77.0	77.0	77.4	77.6	77.8	78.0	:
70.9	70.7	71.1	71.3	71.0	71.3	72.2	72.7	72.9	6	75.4	75.3	76.0	76.0	76.4	76.6	76.8	77.0	:
69.9	69.7	70.1	70.3	70.0	70.3	71.2	71.8	71.9	7	74.4	74.3	75.0	75.0	75.5	75.6	75.8	76.0	:
69.0	68.7	69.2	69.3	69.0	69.3	70.3	70.8	70.9	8	73.4	73.3	74.0	74.0	74.5	74.6	74.8	75.0	:
68.0	67.7	68.2	68.3	68.0	68.3	69.3	69.8	69.9	9	72.4	72.3	73.0	73.0	73.5	73.6	73.8	74.0	:
67.0	66.8	67.2	67.3	67.1	67.3	68.3	68.8	68.9	10	71.4	71.3	72.0	72.0	72.5	72.6	72.8	73.0	:
66.0	65.8	66.2	66.3	66.1	66.3	67.3	67.8	68.0	11	70.4	70.3	71.0	71.0	71.5	71.6	71.8	72.0	:
65.0	64.8	65.2	65.3	65.1	65.3	66.3	66.8	67.0	12	69.4	69.3	70.0	70.0	70.5	70.7	70.8	71.0	:
64.0	63.8	64.2	64.3	64.1	64.4	65.3	65.8	66.0	13	68.4	68.4	69.0	69.0	69.5	69.7	69.8	70.0	:
63.1	62.8	63.2	63.3	63.1	63.4	64.3	64.8	65.0	14	67.4	67.4	68.0	68.1	68.5	68.7	68.8	69.1	:
62.1	61.8	62.2	62.4	62.1	62.4	63.3	63.8	64.0	15	66.4	66.4	67.0	67.1	67.5	67.7	67.8	68.1	:
61.1	60.8	61.2	61.4	61.2	61.4	62.4	62.9	63.1	16	65.5	65.4	66.0	66.1	66.5	66.7	66.8	67.1	:
60.1	59.8	60.3	60.4	60.2	60.4	61.4	61.9	62.1	17	64.5	64.4	65.1	65.1	65.5	65.7	65.9	66.1	:
59.1	58.9	59.3	59.4	59.2	59.5	60.4	60.9	61.1	18	63.5	63.4	64.1	64.1	64.6	64.7	64.9	65.1	:
58.2	57.9	58.3	58.4	58.2	58.5	59.5	59.9	60.1	19	62.5	62.4	63.1	63.1	63.6	63.7	63.9	64.1	:
57.2	56.9	57.4	57.5	57.2	57.5	58.5	58.9	59.1	20	61.5	61.5	62.1	62.1	62.6	62.8	62.9	63.1	:
56.3	56.0	56.4	56.5	56.3	56.5	57.5	57.9	58.2	21	60.5	60.5	61.1	61.2	61.6	61.8	61.9	62.1	:
55.3	55.0	55.4	55.6	55.3	55.5	56.5	57.0	57.2	22	59.6	59.5	60.1	60.2	60.6	60.8	60.9	61.2	:
54.3	54.0	54.4	54.6	54.3	54.6	55.5	56.0	56.2	23	58.6	58.5	59.2	59.2	59.6	59.8	59.9	60.2	:
53.3	53.1	53.5	53.6	53.3	53.6	54.5	55.0	55.2	24	57.6	57.5	58.2	58.2	58.6	58.8	59.0	59.2	:
52.4	52.1	52.5	52.6	52.3	52.6	53.6	54.0	54.2	25	56.6	56.5	57.2	57.2	57.7	57.8	58.0	58.2	:
51.4	51.1	51.5	51.7	51.4	51.6	52.6	53.1	53.2	26	55.6	55.6	56.2	56.2	56.7	56.8	57.0	57.2	:
50.4	50.2	50.6	50.7	50.4	50.6	51.6	52.1	52.3	27	54.7	54.6	55.2	55.2	55.7	55.9	56.0	56.2	:
49.5	49.2	49.6	49.7	49.4	49.7	50.6	51.1	51.3	28	53.7	53.6	54.2	54.3	54.7	54.9	55.0	55.3	:
48.5	48.2	48.6	48.7	48.5	48.7	49.7	50.1	50.3	29	52.7	52.6	53.3	53.3	53.7	53.9	54.0	54.3	:
47.5	47.3	47.6	47.8	47.5	47.8	48.7	49.2	49.3	30	51.7	51.6	52.3	52.3	52.7	52.9	53.1	53.3	:
46.5	46.3	46.7	46.8	46.5	46.8	47.7	48.2	48.3	31	50.7	50.7	51.3	51.3	51.8	51.9	52.1	52.3	:
45.6	45.3	45.7	45.9	45.6	45.8	46.7	47.2	47.4	32	49.8	49.7	50.3	50.3	50.8	50.9	51.1	51.3	:
44.6	44.4	44.8	44.9	44.6	44.8	45.8	46.3	46.4	33	48.8	48.7	49.3	49.4	49.8	50.0	50.1	50.3	:
43.7	43.4	43.9	44.0	43.7	43.9	44.8	45.3	45.4	34	47.8	47.7	48.4	48.4	48.8	49.0	49.1	49.4	:
42.7	42.5	42.9	43.0	42.7	42.9	43.9	44.3	44.5	35	46.8	46.8	47.4	47.4	47.8	48.0	48.2	48.4	:
41.8	41.5	42.0	42.1	41.8	42.0	42.9	43.4	43.5	36	45.9	45.8	46.4	46.4	46.9	47.0	47.2	47.4	:
40.8	40.6	41.0	41.1	40.9	41.1	42.0	42.4	42.5	37	44.9	44.8	45.4	45.5	45.9	46.1	46.2	46.4	:
39.9	39.7	40.1	40.1	39.9	40.1	41.0	41.5	41.6	38	43.9	43.8	44.5	44.5	44.9	45.1	45.2	45.5	:
39.0	38.7	39.2	39.2	39.0	39.2	40.1	40.6	40.7	39	43.0	42.9	43.5	43.5	44.0	44.1	44.3	44.5	:
38.1	37.8	38.2	38.3	38.1	38.3	39.2	39.6	39.8	40	42.0	41.9	42.5	42.6	43.0	43.2	43.3	43.5	:

37.1	36.8	37.3	37.4	37.1	37.4	38.3	38.7	38.8	41	41.0	41.0	41.6	41.6	42.0	42.2	42.3	42.6	:
36.2	35.9	36.4	36.5	36.2	36.5	37.3	37.8	37.9	42	40.1	40.0	40.6	40.6	41.1	41.2	41.4	41.6	:
35.3	35.0	35.5	35.5	35.3	35.5	36.4	36.9	37.0	43	39.1	39.1	39.7	39.7	40.1	40.3	40.4	40.7	:
34.4	34.1	34.6	34.7	34.4	34.6	35.5	36.0	36.0	44	38.2	38.1	38.7	38.7	39.2	39.3	39.5	39.7	:
33.5	33.2	33.7	33.8	33.5	33.7	34.6	35.0	35.1	45	37.3	37.2	37.8	37.8	38.2	38.4	38.5	38.7	:
32.6	32.3	32.8	32.9	32.6	32.8	33.7	34.1	34.2	46	36.3	36.2	36.8	36.9	37.3	37.4	37.6	37.8	:
31.7	31.5	31.9	32.0	31.7	31.9	32.8	33.2	33.3	47	35.4	35.3	35.9	35.9	36.4	36.5	36.6	36.9	:
30.8	30.6	31.0	31.1	30.8	31.1	31.9	32.3	32.4	48	34.5	34.4	35.0	35.0	35.4	35.6	35.7	35.9	:
29.9	29.7	30.1	30.2	30.0	30.2	31.0	31.5	31.5	49	33.5	33.5	34.1	34.1	34.5	34.7	34.8	35.0	:
29.1	28.9	29.2	29.3	29.1	29.4	30.1	30.6	30.6	50	32.6	32.5	33.2	33.2	33.6	33.7	33.9	34.1	:
28.2	28.0	28.4	28.5	28.3	28.5	29.3	29.7	29.7	51	31.7	31.6	32.2	32.2	32.7	32.8	32.9	33.2	:
27.4	27.2	27.5	27.6	27.5	27.6	28.4	28.8	28.9	52	30.8	30.7	31.3	31.3	31.8	31.9	32.0	32.2	:
26.5	26.3	26.7	26.8	26.6	26.8	27.5	28.0	28.0	53	29.9	29.8	30.4	30.4	30.9	31.0	31.1	31.3	:
25.7	25.5	25.9	25.9	25.8	26.0	26.7	27.1	27.1	54	29.0	28.9	29.5	29.5	30.0	30.1	30.2	30.4	:
24.9	24.7	25.0	25.1	25.0	25.1	25.8	26.2	26.2	55	28.1	28.0	28.6	28.6	29.1	29.2	29.3	29.5	:
24.1	23.9	24.2	24.3	24.2	24.3	25.0	25.4	25.4	56	27.2	27.1	27.7	27.7	28.2	28.3	28.4	28.7	:
23.3	23.1	23.4	23.4	23.4	23.5	24.2	24.5	24.6	57	26.3	26.2	26.9	26.9	27.3	27.4	27.5	27.8	:
22.5	22.2	22.6	22.6	22.6	22.7	23.4	23.7	23.7	58	25.5	25.4	26.0	26.0	26.4	26.5	26.7	26.9	:
21.7	21.5	21.8	21.8	21.8	21.9	22.6	22.9	22.9	59	24.6	24.5	25.1	25.1	25.5	25.7	25.8	26.0	:
20.9	20.7	21.0	21.1	21.1	21.1	21.7	22.1	22.1	60	23.7	23.6	24.2	24.2	24.7	24.8	24.9	25.1	:
20.1	19.9	20.2	20.3	20.3	20.3	20.9	21.3	21.3	61	22.9	22.8	23.4	23.4	23.8	23.9	24.1	24.3	:
19.3	19.1	19.4	19.5	19.5	19.5	20.1	20.5	20.5	62	22.0	21.9	22.5	22.5	22.9	23.1	23.2	23.4	:
18.5	18.3	18.6	18.8	18.8	18.7	19.3	19.8	19.8	63	21.2	21.1	21.7	21.7	22.1	22.2	22.3	22.6	:
17.7	17.6	17.9	18.0	18.0	18.0	18.6	19.0	19.0	64	20.3	20.2	20.8	20.8	21.2	21.4	21.5	21.7	:
17.0	16.8	17.1	17.2	17.3	17.2	17.9	18.2	18.2	65	19.5	19.4	20.0	20.0	20.4	20.5	20.7	20.9	:
16.2	16.0	16.4	16.4	16.5	16.5	17.1	17.4	17.5	66	18.7	18.6	19.1	19.1	19.6	19.7	19.8	20.0	:
15.5	15.3	15.6	15.7	15.8	15.7	16.3	16.7	16.8	67	17.9	17.7	18.3	18.3	18.7	18.9	19.0	19.2	:
14.8	14.6	14.9	14.9	15.0	15.0	15.6	15.9	16.0	68	17.1	16.9	17.5	17.5	17.9	18.1	18.2	18.4	:
14.1	13.9	14.2	14.2	14.3	14.3	14.8	15.2	15.3	69	16.3	16.1	16.7	16.7	17.1	17.3	17.4	17.6	:
13.4	13.2	13.4	13.4	13.6	13.5	14.1	14.4	14.5	70	15.5	15.4	15.9	15.9	16.3	16.5	16.6	16.8	:

Demogrāfiskās prognozes dinamiskā attīstības scenārija gadījumā (2011–2030)¹³⁰

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ledzīvotāji kopā gada sākumā	2074605	2041763	2008483	1975043	1941540	1930836	1920429	1910053	1899692	1889314	1878973
<i>t.sk. vīrieši</i>	947939	933114	918046	902901	887695	884089	880654	877255	873895	870540	867225
<i>t.sk. sievietes</i>	1126666	1108649	1090437	1072143	1053844	1046747	1039775	1032798	1025797	1018774	1011748
ledzīvotāju emigrācija	30380	29613	28809	27928	10816	10122	9432	8762	8119	7507	6921
<i>t.sk. vīrieši</i>	15097	14293	13941	13548	5261	4934	4609	4291	3983	3690	3407
<i>t.sk. sievietes</i>	15283	15320	14869	14380	5555	5188	4823	4471	4135	3817	3514
ledzīvotāju imigrācija kopā	7253	7052	6910	6758	13204	13356	13334	13309	13277	13249	13229
<i>t.sk. vīrieši</i>	4087	3977	3906	3829	7502	7608	7616	7624	7626	7629	7633
<i>t.sk. sievietes</i>	3166	3074	3004	2928	5703	5749	5717	5685	5651	5621	5596
ledzīvotāju mirstība	28520	29438	29740	29915	29998	30247	30536	30834	31071	31252	31309
<i>t.sk. vīrieši</i>	13687	14112	14210	14278	14300	14411	14536	14656	14765	14838	14869
<i>t.sk. sievietes</i>	14833	15326	15529	15637	15698	15836	16000	16178	16306	16414	16440
Dzimstība	18805	18719	18199	17582	16906	16606	16259	15926	15535	15169	14824
<i>t.sk. zēni</i>	9639	9359	9099	8791	8453	8303	8130	7963	7767	7584	7412
<i>t.sk. meitenes</i>	9166	9359	9099	8791	8453	8303	8130	7963	7767	7584	7412
Dabiskais pieaugums	-9715	-10719	-11541	-12333	-13092	-13641	-14277	-14908	-15537	-16083	-16485
<i>t.sk. vīrieši</i>	-4048	-4752	-5111	-5487	-5847	-6108	-6407	-6694	-6998	-7254	-7457
<i>t.sk. sievietes</i>	-5667	-5966	-6430	-6846	-7245	-7533	-7871	-8215	-8539	-8829	-9027
Migrācijas saldo	-23127	-22561	-21899	-21171	2388	3234	3902	4547	5158	5742	6308
<i>t.sk. vīrieši</i>	-11010	-10316	-10034	-9718	2241	2674	3008	3333	3643	3939	4226
<i>t.sk. sievietes</i>	-12117	-12245	-11865	-11452	148	561	894	1214	1516	1804	2082

¹³⁰ Autoru veikts aprēķins.

Tabulas turpinājums

[illegible]

Demogrāfiskās prognozes mērenas attīstības scenārija gadījumā (2011–2030)¹³¹

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Iedzīvotāji kopā gada sākumā	2074605	2041763	2008483	1975043	1941540	1924831	1908447	1892125	1875846	1859576	1843362
<i>t.sk. vīrieši</i>	947939	933114	918046	902901	887695	880898	874281	867709	861184	854674	848209
<i>t.sk. sievietes</i>	1126666	1108649	1090437	1072143	1053844	1043933	1034166	1024416	1014662	1004902	995153
Iedzīvotāju emigrācija	30380	29613	28809	27928	13520	12728	11943	11186	10466	9788	9147
<i>t.sk. vīrieši</i>	15097	14293	13941	13548	6576	6203	5834	5476	5132	4808	4499
<i>t.sk. sievietes</i>	15283	15320	14869	14380	6944	6524	6109	5711	5333	4980	4648
Iedzīvotāju imigrācija kopā	7253	7052	6910	6758	9903	10041	10006	9969	9926	9885	9850
<i>t.sk. vīrieši</i>	4087	3977	3906	3829	5626	5719	5714	5708	5697	5686	5677
<i>t.sk. sievietes</i>	3166	3074	3004	2928	4277	4323	4292	4262	4228	4198	4173
Iedzīvotāju mirstība	28520	29438	29740	29915	29998	30209	30458	30715	30909	31046	31059
<i>t.sk. vīrieši</i>	13687	14112	14210	14278	14300	14387	14489	14583	14665	14711	14714
<i>t.sk. sievietes</i>	14833	15326	15529	15637	15698	15821	15970	16132	16244	16335	16344
Dzimstība	18805	18719	18199	17582	16906	16511	16073	15653	15179	14736	14319
<i>t.sk. zēni</i>	9639	9359	9099	8791	8453	8256	8037	7827	7590	7368	7159
<i>t.sk. meitenes</i>	9166	9359	9099	8791	8453	8256	8037	7827	7590	7368	7159
Dabiskais pieaugums	-9715	-10719	-11541	-12333	-13092	-13698	-14385	-15062	-15730	-16310	-16740
<i>t.sk. vīrieši</i>	-4048	-4752	-5111	-5487	-5847	-6132	-6452	-6757	-7076	-7343	-7555
<i>t.sk. sievietes</i>	-5667	-5966	-6430	-6846	-7245	-7566	-7933	-8305	-8655	-8967	-9185
Migrācijas saldo	-23127	-22561	-21899	-21171	-3617	-2686	-1936	-1217	-540	97	703
<i>t.sk. vīrieši</i>	-11010	-10316	-10034	-9718	-950	-485	-120	232	565	879	1178
<i>t.sk. sievietes</i>	-12117	-12245	-11865	-11452	-2667	-2202	-1816	-1449	-1105	-782	-475

¹³¹ Autoru veikts aprēķins.

Tabulas turpinājums

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Iedzīvotāji kopā gada sākumā	1827325	1811338	1795536	1780061	1764947	1750284	1735942	1721784	1708373
<i>t.sk. vīrieši</i>	841833	835464	829168	823010	817011	811156	805398	799657	794356
<i>t.sk. sievietes</i>	985492	975874	966368	957051	947937	939128	930544	922126	914017
Iedzīvotāju emigrācija	8531	7942	7392	6857	6340	5843	5364	4898	
<i>t.sk. vīrieši</i>	4200	3914	3646	3385	3131	2885	2648	2416	
<i>t.sk. sievietes</i>	4331	4028	3746	3472	3209	2958	2716	2482	
Iedzīvotāju imigrācija kopā	9808	9765	9725	9689	9658	9630	9612	9607	
<i>t.sk. vīrieši</i>	5663	5648	5632	5618	5603	5590	5582	5581	
<i>t.sk. sievietes</i>	4145	4117	4093	4071	4054	4040	4030	4026	
Iedzīvotāju mirstība	31136	31076	30896	30742	30572	30542	30672	30327	
<i>t.sk. vīrieši</i>	14768	14755	14688	14631	14623	14669	14808	14571	
<i>t.sk. sievietes</i>	16368	16321	16208	16111	15949	15873	15864	15757	
Dzimstība	13872	13451	13088	12796	12591	12413	12266	12208	
<i>t.sk. zēni</i>	6936	6725	6544	6398	6295	6206	6133	6104	
<i>t.sk. meitenes</i>	6936	6725	6544	6398	6295	6206	6133	6104	
Dabiskais pieaugums	-17264	-17626	-17808	-17945	-17982	-18129	-18406	-18119	
<i>t.sk. vīrieši</i>	-7832	-8030	-8144	-8232	-8328	-8463	-8675	-8466	
<i>t.sk. sievietes</i>	-9432	-9596	-9664	-9713	-9654	-9666	-9732	-9652	
Migrācijas saldo	1277	1824	2333	2832	3318	3787	4249	4709	
<i>t.sk. vīrieši</i>	1463	1734	1986	2233	2473	2705	2935	3165	
<i>t.sk. sievietes</i>	-186	89	347	599	845	1082	1314	1544	

Demogrāfiskās prognozes lēnas attīstības scenārija gadījumā (2011–2030)¹³²

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Iedzīvotāji kopā gada sākumā	2074605	2041763	2008483	1975043	1941540	1922190	1903192	1884285	1865448	1846649	1827935
<i>t.sk. vīrieši</i>	947939	933114	918046	902901	887695	879398	871295	863250	855267	847314	839422
<i>t.sk. sievietes</i>	1126666	1108649	1090437	1072143	1053844	1042792	1031898	1021035	1010181	999335	988512
Iedzīvotāju emigrācija	30380	29613	28809	27928	13520	12704	11899	11125	10390	9700	9049
<i>t.sk. vīrieši</i>	15097	14293	13941	13548	6576	6191	5810	5442	5091	4760	4445
<i>t.sk. sievietes</i>	15283	15320	14869	14380	6944	6514	6089	5683	5299	4940	4604
Iedzīvotāju imigrācija kopā	7253	7052	6910	6758	7262	7420	7405	7389	7367	7346	7329
<i>t.sk. vīrieši</i>	4087	3977	3906	3829	4126	4225	4227	4228	4225	4222	4219
<i>t.sk. sievietes</i>	3166	3074	3004	2928	3137	3195	3178	3161	3142	3125	3110
Iedzīvotāju mirstība	28520	29438	29740	29915	29998	30190	30420	30656	30829	30944	30935
<i>t.sk. vīrieši</i>	13687	14112	14210	14278	14300	14375	14464	14546	14614	14646	14634
<i>t.sk. sievietes</i>	14833	15326	15529	15637	15698	15814	15956	16110	16215	16299	16300
Dzimstība	18805	18719	18199	17582	16906	16477	16006	15555	15053	14584	14143
<i>t.sk. zēni</i>	9639	9359	9099	8791	8453	8238	8003	7778	7526	7292	7071
<i>t.sk. meitenes</i>	9166	9359	9099	8791	8453	8238	8003	7778	7526	7292	7071
Dabiskais pieaugums	-9715	-10719	-11541	-12333	-13092	-13713	-14414	-15101	-15776	-16360	-16792
<i>t.sk. vīrieši</i>	-4048	-4752	-5111	-5487	-5847	-6137	-6461	-6768	-7088	-7354	-7563
<i>t.sk. sievietes</i>	-5667	-5966	-6430	-6846	-7245	-7576	-7953	-8333	-8689	-9007	-9229
Migrācijas saldo	-23127	-22561	-21899	-21171	-6257	-5285	-4494	-3736	-3023	-2354	-1720
<i>t.sk. vīrieši</i>	-11010	-10316	-10034	-9718	-2450	-1966	-1583	-1215	-866	-538	-226
<i>t.sk. sievietes</i>	-12117	-12245	-11865	-11452	-3807	-3318	-2910	-2522	-2157	-1816	-1494

¹³² Autoru veikts aprēķins.

Tabulas turpinājums

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
ledzīvotāji kopā gada sākumā	1809423	1790990	1772771	1754913	1737441	1720445	1703794	1687361	1671706
<i>t.sk. vīrieši</i>	831633	823868	816194	808678	801335	794154	787086	780063	773491
<i>t.sk. sievietes</i>	977790	967122	956578	946235	936106	926292	916709	907298	898215
ledzīvotāju emigrācija	8425	7830	7276	6738	6220	5723	5246	4782	
<i>t.sk. vīrieši</i>	4142	3853	3583	3320	3065	2820	2583	2353	
<i>t.sk. sievietes</i>	4283	3977	3693	3419	3155	2904	2663	2429	
ledzīvotāju imigrācija kopā	7308	7284	7261	7242	7226	7212	7206	7208	
<i>t.sk. vīrieši</i>	4213	4206	4198	4190	4183	4176	4173	4175	
<i>t.sk. sievietes</i>	3094	3078	3064	3052	3043	3036	3033	3033	
ledzīvotāju mirstība	30989	30906	30699	30525	30331	30276	30368	29985	
<i>t.sk. vīrieši</i>	14673	14645	14558	14488	14464	14492	14600	14347	
<i>t.sk. sievietes</i>	16316	16262	16141	16037	15868	15784	15768	15638	
Dzimstība	13674	13235	12855	12549	12329	12136	11975	11904	
<i>t.sk. zēni</i>	6837	6617	6428	6275	6164	6068	5988	5952	
<i>t.sk. meitenes</i>	6837	6617	6428	6275	6164	6068	5988	5952	
Dabiskais pieaugums	-17315	-17672	-17843	-17976	-18002	-18140	-18393	-18081	
<i>t.sk. vīrieši</i>	-7836	-8027	-8131	-8214	-8299	-8424	-8613	-8395	
<i>t.sk. sievietes</i>	-9479	-9644	-9713	-9762	-9703	-9716	-9780	-9686	
Migrācijas saldo	-1118	-546	-15	503	1006	1489	1960	2426	
<i>t.sk. vīrieši</i>	71	353	615	870	1118	1356	1590	1822	
<i>t.sk. sievietes</i>	-1189	-899	-630	-367	-112	133	370	603	